

Maija-Sofia Ulmanen

**HENRI BERGSONIN INTUITION ROOLI
KRIITTISESSÄ YHTEISKUNTATEORIASSA**
Sovittujen ongelmien tiedostaminen keskiössä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro Gradu -tutkielma
Huhtikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Maija-Sofia Ulmanen: Henri Bergsonin intuition rooli kriittisessä yhteiskuntateoriassa: Sovittujen ongelmien tiedostaminen keskiössä
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Filosofian tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2023

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin Henri Bergsonin filosofiaa, erityisesti hänen käsityksiään intuition tieteellisestä roolista. Bergsonin filosofiaa sovelletaan kriittiseen yhteiskuntateoriaan: Tutkielmassa esitän, että Bergsonin filosofia tarjoaa erinomaisen tavan asettaa eksakteja ongelmia metafysiikassa ja kriittisessä yhteiskuntateoriassa ja on myös yhteiskunnallisen analyysin oivallinen apuväline. Kriittisen yhteiskuntateorian näkökulma Bergsonin filosofiaa ajatellen on lähestymistapana ja tutkimusotteena paitsi uusi, myös ainutlaatuinen. Keskeinen väittämani on, että yleisen ongelmanasettelun tärkeys ja sen tarkkuus ovat kriittisen yhteiskuntateorian keskeisiä tehtäviä. Lisäksi osoitan, että vapaa tahto toimii emansipoivassa roolissa uusien ja parempien tulevaisuuden visioiden luomisessa.

Pyrin selvittämään Bergsonin filosofian ja yhteiskuntakriittisen perinteen yhtäläisyyksiä ja havainnoimaan näitä mahdollisia yhteisiä tekijöitä esimerkkinä Seyla Benhabibin erottamien kahden yhteiskuntakriittisen intressin, diagnostisen ja utopistisen intressin, kautta. Tutkimuksessani puolustan näkemystä, jonka mukaan Bergsonin filosofiassa on sekä diagnostinen että utopistinen intressi. Deleuzen Bergson-tulkinta esitellään esimerkkinä kriittisen yhteiskuntateorian näkökulmasta, joka korostaa emansipoivaa ja ongelmia asettavaa (eli diagnostista) roolia. Lisäksi argumentoin, että Bergsonin filosofiaa voi käyttää työkaluna erilaisten yhteiskunnallisten ongelmien arvioinnissa. Tämä näkökulma korostaa Bergsonin filosofian monipuolisuutta ja sen potentiaalia yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Tutkielmassa esitetään uusi ”sovitujen ongelmien” - käsite, jonka havaitseminen itsessään edellyttää jo emansipatorista eli kriittistä näkökulmaa yhteiskunnalliseen tilaan. Emansipatorinen intressi keskittyy valtasuhteiden analysoimiseen ja siksi tällainen tutkimusote on aina kriittinen. Bergsonia voisikin luonnehtia yhdeksi filosofian toisinajattelijaksi, kuten Markku Koivusalo on luonnehtinut Michel Foucault’ta. Tutkielmassani korostuu dynaamisen yhteiskunnallisen elämän rooli, jossa asioita ei pidetä staattisina ja valmiiksi annettuina.

Tutkielmassani saan selville, että Bergsonin lähestymistapa on kriittinen kriittisen yhteiskuntateorian hengessä. Molemmat intressit tai roolit ovat osittain limittäisiä ja edellyttävätkin toinen toisiaan; vain yksilö, joka on tietoinen yhteiskunnallisista valtasuhteista, voi ymmärtää yhteiskunnallisia ongelmia ja pyrkiä selittämään, miten oikeudenmukainen yhteiskunta voisi toteutua. Bergsonin avoimen yhteiskunnan ideaali on luonteeltaan emansipatorinen. Tutkielmassa selviää myös, että Bergsonin filosofia, joka hyödyntää intuition roolia metafysiikassa ja yhteiskunnallisten ilmiöiden analysoinnissa, auttaa tunnistamaan todellisia yhteiskunnallisia ongelmia, arvioimaan ihmisoikeuskysymyksiä ja yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden tilaa sekä kyseenalaistamaan tarpeen mukaan vallitsevia diskursseja. Emansipoivan roolin käytännön merkitys kriittisessä yhteiskuntateoriassa ja Bergsonin metafysiikassa näkyvät havainnollisesti esimerkiksi lain ja oikeudenmukaisuuden erottamisessa toisistaan: Koska lakien laatiminen on ennen kaikkea politiikkaa, ne eivät automaattisesti heijasta oikeudenmukaisuutta ja korkeinta mahdollista eettisyyttä. Oikeudenmukaisuuden toteutuminen on myös ennen kaikkea käytännössä toteutettava, eli dynaaminen tapatumien kulku itsessään. Nämä ajatukset yhdistävät sekä kriittistä yhteiskuntateoriaa, että Bergsonin filosofiaa.

Avainsanat: Henri Bergson, kriittinen yhteiskuntateoria, diagnostiikka, emansipaatio, pseudo-ongelmat, sovitut ongelmat

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ALKUSANAT

Gradun aihe on tavalla ja toisella ollut varsin pitkään ”työn alla” erityisesti näkökulman osalta. Aihettani olen esitellyt *Nordphil* -seminaarissa ja Jyväskylässä FOKS-tapahtumassa syksyllä 2022. Olen ilmoittautunut myös esitelmöijäksi Luonnonfilosofian seuralle 02.05.2023 Helsingin Tieteiden talolle.

Kiitän graduohjaajaani Arto Laitista Tampereen Yliopistosta, sekä Katariina Lipsasta Jyväskylän yliopistosta neuvoista ja vinkeistä tähän graduun. Toivottavasti sain tavoitettua bergsonilaisen ajattelun ytimen ja sen sovellusarvon yhteiskuntakriittisessä keskustelussa tämän tutkielmani myötä. Albert Einstein on kuvannut intuitiivisen tiedon merkitystä seuraavalla tavalla: "All great achievements of science must start from intuitive knowledge, namely, in axioms, from which deductions are then made... Intuition is the necessary condition for the discovery of such axioms." (A. Einstein teoksessa, *Ideas and Opinions*, 1954).

Intuition lisäksi emansipatorinen intressi on tutkielmassani keskeistä. Immanuel Kant kuvaakin tätä ”holhouksen alta vapautumista” seuraavalla tavalla: ”Valistus on ihmisen pääsemistä ulos hänen itsensä aiheuttamasta alaikäisyyden tilasta. Alaikäisyys on kyvyttömyyttä käyttää omaa järkeään ilman toisen johdatusta. Itseaiheutettua tämä alaikäisyys on silloin, jos sen syynä ei ole järjen puute, vaan päättämisen ja rohkeuden puute käyttää järkeään ilman toisen johdatusta. Sapere aude! Valistuksen tunnuslause on siis: ”Käytä rohkeasti omaa järkeäsi!” (Immanuel Kant (1724–1804) Kirjassaan, *Mitä on valistus?* Toim. Juha Koivisto, Markku Mäki, Timo Uusitupa, Vastapaino 1995).

Näiden alkusanojen myötä toivotettakoon lukuiloa ja aurinkoista kevättä!

Nokiolla, 24.04.2023

Maija-Sofia Ulmanen

SISÄLLYSLUETTELO

1. TUTKIMUKSEN TAUSTA	5
1.1 Tutkimuskysymys ja tavoitteet	8
1.2 Tutkimuksen tausta ja konteksti	10
1.3 Tutkimuskirjallisuus ja aiempi tutkimus	13
2. HENRI BERGSONIN FILOSOFIAN PERUSTEET	18
2.1 Bergsonin elämä ja aatehistoriallinen tausta.....	22
2.1.1 Bergsonin omintakeinen aikakäsitys.....	22
2.1.2 Mitä on Bergsonin intuitio ja miten se eroaa älykkyydestä?	24
2.1.3 Elämän evoluutio: Mekaniikkaa vai dynamiikkaa?	30
2.1.4 Kokemukset vs. käsitteet.....	32
2.2 Bergsonin intuition käsite ja sen rooli yhteiskuntateoriassa.....	33
2.2.1 Vapaa tahto mahdollisuuksien luoja.....	34
2.2.2 Näennäisongelmien erottelu todellisuudesta.....	36
2.2.3 Avoin yhteiskunta: Bergsonin emansipatorinen yhteiskunnan ideaali	39
2.2.4 Positivismi vai antipositivismi?	42
3. BERGSONIN VAIKUTUS KRIITTISEEN YHTEISKUNTATEORIAAN	45
3.1 Bergsonin intuition merkitys kriittisessä yhteiskuntateoriassa.....	48
3.1.1 Deleuzen ajatus Bergsonin yhteiskunnallisesta relevanssista.....	49
3.1.2 Deleuzen ja Bergsonin filosofian erottelua: todellinen, mahdollinen, virtuaalinen ja aktuaalinen	50
3.1.3 Deleuzen tulkinta Bergsonin käyttämistä menetelmistä	51
3.2 Bergsonin intuition sovellukset kriittisessä yhteiskuntateoriassa.....	52
3.2.1 Bergsonin filosofian diagnostinen intressi	53
3.2.2 Bergsonin filosofian emansipoiva intressi	54
3.2.3 Kritiikkiä Bergsonin yhteiskunnallisesta ulottuvuudesta.....	57
4. SOVITTUJEN ONGELMIEN ROOLI KRIITISESSÄ YHTEISKUNTATEORIASSA	58
4.1 Sovittujen ongelmien käsite ja sen merkitys kriittisessä yhteiskuntateoriassa.....	59
4.2 Sovittujen ongelmien tiedostamisen rooli kriittisessä yhteiskuntateoriassa.....	62
4.3 Bergsonin intuition merkitys sovittujen ongelmien tiedostamisessa.....	63
5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	69
5.1 Johtopäätökset Bergsonin filosofian merkityksestä kriittisessä yhteiskuntateoriassa	69
5.2 Tulevaisuuden tutkimusmahdollisuudet Bergsonin filosofian pohjalta	72
LÄHDELUETTELO.....	74

1. TUTKIMUKSEN TAUSTA

Nykypäivän yhteiskunta on monimutkainen ja monisyinen, ja sen ymmärtämiseen tarvitaan erilaisia lähestymistapoja. Yhteiskunnalliset ongelmat ovat usein monitahoisia ja niiden ratkaisemiseen tarvitaan monitieteellistä lähestymistapaa. Tässä tutkielmassa käsittelen Henri Bergsonin filosofiaan kuuluvan *älyn* ja *intuition* roolia tieteellisen tiedon saamisen välineenä. Intuutiolla on tarkoitettu monenlaisia eri asioita; runoilija tai kirjailija voisi kuvata intuitiota yleisesti aistien ja ajattelun ulkopuolisen tietoisuuden ja ymmärryksen muotona painottaakseen intuition mystistä tai henkistä ulottuvuutta. Toinen voisi kuvata intuitiota sisäisenä ohjauksena, joka perustuu henkilön reflektiiviseen kokemukseen. Asta Raami, Suomessa 2000-luvun vaikuttanut kenties tunnetuin ”intuitiotutkija” on kuvannut intuitiota väitöskirjassaan, *Intuition unleashed: On the application and development of intuition in the creative process* (2015) tähän tapaan: ”Ihmismielen valtava käyttämätön potentiaali on saavutettavissa intuitiivisuuden tarkoituksellisen käytön avulla.” (Raami, 2015, 9). Intuitiota on kuitenkin yleisesti pidetty tieteelle soveltumattomana, sen ”arvaamattomuuden”, ”epärationaalisuuden” ja ”hallitsemattomuuden vuoksi”. Henri Bergsonille (1859–1941) kuitenkin intuitio näyttäytyi päinvastaisesti *erittäin tarkkana ja kehittyneenä tieteellisenä menetelmänä*, sillä sen avulla saattoi hänen mukaansa tavoittaa ajan ja todellisuuden puhtaasti dynaamisen luonteen (Bergson, 1912).

Henri Bergsonille tiede ja intuitio filosofisena menetelmänä¹ tuottavat yhdessä parhaimmillaan jotakin sellaista, mitä voitaisiin tavoittaa ”totuutena”, siinä määrin, miten se tieteelle ylipäättään on mahdollista: Se, kykeneekö tiede koskaan täyteen totuudenmukaisuuteen (engl. *truthfulness*), vaan enneminkin totuudenkaltaisuuteen², on eräs tärkeimmistä tieteenfilosofisista kysymyksistä. Tällä lauseella viitataan esimerkiksi tieteenfilosofian klassikoihin kuten Karl Popperiin ja Thomas Kuhniin. Popperin *falsifikationismi* ja Kuhnin *paradigmatheoria* käsittelevät molemmat tieteellistä totuutta ja sen mahdollisuutta. Totuuden tavoittaminen puolestaan on jossain määrin vastakkaisena *totuudenvastaisuudelle* tai suoranaistalle valheellisuudelle. Bergsoniin voisi analogisesti viitata paitsi tarkan metafysiikan ja ns. ”todellisena empiristinä”, myös eräänlaisena *elämänfilosofian arkkitehtina*. Elämänfilosofian arkkitehdilla tarkoitan tässä yhteydessä hänen metafysiikkansa perustumista olevaisen perimmäiseen luonteeseen, joka on alati dynaamisessa muutoksessa ja liikkeessä, ja jossa

¹ Filosofia ei ollut Bergsonille tiedettä. Intuitiota Bergson piti kuitenkin erityisen harjaantuneena tieteellisenä menetelmänä

² Mahdollisimman lähelle totuutta osuvana, engl. *truthfulness* erotuksena totuudesta (engl. *truth*)

ihminen toimii prosessin liikkeelle laittavana ”kapellimestarina” tai kirjaimellisesti ”arkkitehtina”; tässä näkökulmassa valmiiksi annettuja asioita tai *edes valmiita vaihtoehtoja* ei ole, vaan kaikki mahdollisuudet tekeytyvät nykyhetkessä vapaan tahdon ”aktina” (Bergson, 1930). Tutkielmassani tarkastellaan Bergsonin filosofiaa ontologisesta näkökulmasta poikkeavasti, nimittäin kriittisen yhteiskuntateorian taustaa vasten, jota vain harvoin on aiemmin tehty. Tutkimusasetelmaa perustellaan tarkemmin vielä luvussa 1.1 ja 1.3.

Bergsonin filosofiassa ajan todellinen luonne, jota Bergson kutsuu *kestoksi* (ransk. *durée*), *intuitio* tieteen menetelmänä, sekä *luovan evoluution* idea, ovat keskeisimpiä käsitteitä. Bergsonille perinteinen tiede – joka hyödyntää pääasiassa älykkyyden³ luomia työkaluja - tai filosofia yksinään eivät riitä totuuden tavoittamiseen. Nähdäkseni Bergson painottaa nimenomaan *kokemuksellisuuden roolia* niin tieteen tuottamisen taustalla kuin filosofiassakin. Bergsoniin onkin usein viitattu myös *kokemusfilosofina*.⁴ Bergsonin näkemyksen mukaan kritiikki, jonka hän esittää tieteellistä tietämistä kohtaan, on loppujen lopuksi vain valmistautumista metafyyksiselle tiedolle, joka on todellinen filosofinen tieto. Tämä tieto edellyttää käsitteellisen tiedon hylkäämistä ja intuitiivista ymmärrystä, joka nousee loogisen järjestyksen yläpuolelle (Bergson, 2001/ 1907, 21). Bergson ei kuitenkaan kiellä tieteen käytännön arvoa. Bergsonin mielestä paras mahdollinen tilanne on yhdistää tieteen ja filosofisen intuition muodostamat tiedon muodot. Hän uskoo, että tämä yhdistelmä johtaa todelliseen ymmärrykseen ja tiedon syvälliseen tasoon, joka ylittää pelkän tieteen tai intuition erikseen. Bergsonin mukaan tämäntyyppinen kokonaisvaltainen lähestymistapa voi auttaa ihmisiä ymmärtämään maailmaa ja itseään paremmin (Bergson, 2001/ 1907, 10)

Perinteisesti kriittiset yhteiskuntateoreetikot (vrt. esim. Foucault, Habermas) ovat erottaneet kielen käytön yhteiskunnallisessa kontekstissa merkitykselliseksi merkityksen luojaksi. Kielellä on perinteisesti nähty olevan myös valtasuhteita heijastava funktio, esimerkiksi ranskalaisen Michel Foucault’n mukaan. Käsitteiden luojalla ja myös ongelmien nimeämisellä on valtasuhteita heijastava merkitys; *käsitykset luovat todellisuutta, eivät vain kuvaa sitä*. Ongelmien asettaminen on pohjimmiltaan diskursiivista toimintaa (Foucault, 1966/2016). Tämä on Foucault’lle tyypillinen konstruktivistinen ajatus todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta. Samalla se on

³ Engl. *intelligence*. Käännytty nykyisin useimmiten muotoon ’äly’ tai älykkyyys’ (Myllymaa, Lipsanen)

⁴ Ks. esim. ranskalainen Michel Foucault (1926–1984), sekä Giuseppe Bianco artikkelissaan, ”Experience vs. Concept? The role of Bergson in Twentieth-Century French Philosophy” (2011). Tätä artikkelia käsitellään erityisesti luvussa 2.1.4

yhteiskuntakriittinen, että myös Bergsonin filosofian elementtejä sisältävä ajattelutapa. Tässä tutkielmassa nähdäänkin Henri Bergson eräänlaisena filosofian 'toisinajattelijana', kuten Markku Koivusalo on luonnehtinut Michel Foucault'ta luentosarjassaan (Koivusalo, 2018, Luento 1, diat). ”Ideologia” voidaan puolestaan ymmärtää todellisuudesta ”syntyvänä vääränä tietoisuutena”, jolla kuvataan psykologista ilmiötä, ei niinkään poliittisten aatteiden järjestelmää. (Paastela, 1995, 173). Jean-Paul Sartre (1905–1980) kuvaa *mauvais fois* -termillään (suom. *huono* tai *väärä usko*)⁵ nimenomaan tätä emansipoitumisen (eli ns. *alaikäisyyden tilasta vapautumisen*) vastakohtaa.⁶

Koska Bergson pyrki luomaan filosofiallaan uutta ja tarkempaa metafysiikkaa, ”todellista empirismiä”, voidaan ajatella, että myös paremman ja eksaktimman tieteen tuottaminen olisi mahdollista Bergsonin elämänfilosofian antia hyödyntämällä, mikäli pidämme totuudenkaltaisuutta parhaana mahdollisena tieteenä. Perinteinen metafysiikka ei Bergsonin mukaan yltänyt totuuden (engl. *truth*) tavoittamiseen, ei edes totuudenkaltaisuuteen (engl. *truthfulness*), vaan ennemminkin todellisuuden häivähdykseen tai jonkinlaiseen *keinotekoiseen heijastukseen todellisuudesta*. Tämä puolestaan johtui älyn tavasta toimia, eli sen tavasta lähestyä maailmaa *objektiivisena ja liikkumattomana entiteettinä, ei muuttuvana todellisuutena*, mikä on Bergsonin mukaan taas *intuutiolle* luontainen tapa suuntautua todellisuuteen. *Älyn* tapa toimia on Bergsonille keinotekoisista, vaikkakin käyttökelpoista esimerkiksi käsitteiden käytön kautta. *Älyllä* on näin ollen Bergsonille välineellinen arvo, jonka avulla kuvataan sitä mitä *intuiitiivisella* tiedolla on saavutettu (Bergson, 1912/1949).

⁵ Karl Marx (1818–1883) on puolestaan käyttänyt samasta ilmiöstä ilmaisua siitä, että henkilö ei ole *emansipoitunut kunnolla tai elää väärän tietoisuuden alla*.

⁶Jean-Paul Sartren (1905–1980) käyttää termiä "mauvaise foi" (suom. *huono usko*) useissa teoksissaan, mutta ehkä tunnetuin esimerkki on hänen filosofinen teoksensa *Être et néant* ("Olemisen ja olemattomuuden pohdintoja"), joka julkaistiin vuonna 1943. Kyseisessä teoksessa Sartre käsittelee ihmisen vapauden ja vastuun teemaa ja esittää, että ihmiset usein käyttävät "mauvaise foi" -käsitettä välttääkseen vastuutaan teoistaan ja elämästään (Sartre, 1943). Hän käyttää esimerkkinä ihmistä, joka väittää olevansa pakotettu tekemään jotain, vaikka hänellä todellisuudessa on vapaus ja mahdollisuus valita toisin. Tämä tapahtuu silloin, kun ihminen kieltää oman vapautensa ja sitoutuu rooleihin ja odotuksiin, jotka muut asettavat hänelle. Hyvin samankaltainen ajatus Erich Frommilla on *Pako vapaudesta* -teoksessaan (1942).

1.1 Tutkimuskysymys ja tavoitteet

Tutkielman otsake on ”Henri Bergsonin intuition rooli kriittisessä yhteiskuntateoriassa: Sovittujen ongelmien tiedostamisen rooli keskiössä” (2023). Tutkielman taustalla on ajatus siitä, että ranskalaisen filosofin Henri Bergsonin filosofisen intuition käyttö kriittisenä tutkimuksen menetelmänä voisi tarjota uuden näkökulman yhteiskunnallisten ongelmien analyysiin ja ratkaisujen tuottamiseen. Tutkielmassa esitän, että Bergsonin filosofia on kokonaisuudessaan perustaltaan yhteneväinen kriittisen yhteiskuntateorian perinteen kanssa, vaikka kyseistä analogiaa ei aiemmin olekaan juuri tehty. Havainnollistan Bergsonin ajattelua muun muassa Frankfurtin kriittisen koulukunnan jäsenen Seyla Benhabibin esittämän erottelun kautta kriittisen yhteiskuntateorian kahdesta eri roolista tai intressistä, kuten hän esittää läpimurron tehneessä teoksessaan, *Critique, Norm, and Utopia: a Study of the Foundations of Critical Theory*. (1986). Benhabibin erottelun mukaan kriittisen yhteiskuntateorian tehtävät voidaan jakaa *diagnostiseen* (i) ja *emansipoivaan*, eli *vapauttavaan* (ii) (Benhabib, 1986) tehtävään, tai intressiin. Koska Benhabib on (Frankfurtin) kriittisen koulukunnan edustaja⁷, kyseisen erottelun kautta Bergsonin filosofian tarkastelu on perusteltua.

Käsitellessäni relevanssia Benhabibin esittelemän erottelun kautta, tutkin myös, löytyykö muita relevantteja yhtymäkohtia kriittisen yhteiskuntateorian edustajien keskuudesta. Tutkimuksessa otan esille Benhabibin erottelun lisäksi ranskalaisen Michel Foucault’n (1926–1984) ja Erich Frommin (1900–1980) ajattelun tutkimusnäkökulmaan soveltuvien osien. Yhtymäkohdiksi näiden neljän ajattelijan – Bergsonin, Benhabibin ja Foucaultin, sekä Frommin teorioissa nousevatkin dynaamisuus prosessina, vapaa tahto ja sen aktiivinen tiedostaminen ja vapaan tahdon käyttäminen yhteiskunnallisista rajoitteista vapautumiseen, ihmisoikeudet ja tasa-arvo, sekä ongelmien muodostaminen yksityisessä ja yhteiskunnallisessa kontekstissa, sekä diskurssien merkitys todellisuuden luomisessa. Narratiivit ja diskurssit ovat tärkeitä kielen käytön kannalta, erityisesti *hegemoniset diskurssit* – sillä julkisessa keskustelussa myös nimetään erilaisia käsitteitä ja ongelmia. Todellisuutta siis luodaan kaikkien neljän ajattelijan mukaan; ihmisyyteen kuuluu aktiivinen osallisuus tässä prosessissa. Tähän me tarvitsemme emansipaatiota, utooppista elämänasennetta ja parasta mahdollista tulevaisuudenkuvaa. Narratiivit puolestaan ovat tärkeitä, sillä ne luovat

⁷ Muita Frankfurtin kriittisen koulukunnan edustajia olivat erityisesti Max Horkheimer (1895–1973) Theodor W. Adorno (1903–1969), sekä ns. toisen polven edustajista eräs tunnetuimmista ja siteeratuimmista lienee Jürgen Habermas (synt. 1929). Erich Fromm luetaan myös kriittisen yhteiskuntateorian edustajien joukkoon, Gilles Deleuzen (1925–1995) ja Michel Foucault’n ohella.

todellisuutta ja heijastavat toisaalta sitä. Narratiivit ja diskurssit, sekä intuitio liittyvät tutkielmassa yhteen oikeanlaisen, eksaktin ongelmanasettelun vuoksi.

Bergsonin filosofista menetelmää – intuitiota – on tutkittu huomattavan vähän yhteiskuntateorian näkökulmasta. Useampia soveltamisen aloja ovat Bergsonin suhde pragmatisteihin, fenomenologiaan ja eksistentialismiin. Ongelmien asettamisen näkökulmasta – eli ongelmia diagnosoivasta näkökulmasta, mitä tulee kriittiseen teoriaan- tutkimusta ei olla tehty juuri lainkaan; kuitenkin on huomattavaa, miten Benhabibin lähestymiskulma esimerkiksi deliberatiiviseen demokratiaan, kuten hän esittää *Critique, Norm and Utopia* -teoksessaan (1986), että Tässä on siis tietynlainen tutkimuksellinen 'aukko'. Bergsonia koskevissa luvuissa kaksi ja kolme tuon esille pääpiirteet Bergsonin ajattelusta, mitä tulee elämän hyö'yn käsitteeseen, luovaan evoluutioon ja vapauteen liittyviin intresseihin. Luvussa kolme perustelen myös ongelmanasettelun tärkeyttä Bergsonin filosofisena menetelmänä, jonka katson koskevan sekä Bergsonin filosofian antia että yhteiskuntateorioille yhteistä tehtävää.⁸

Kokemukset ja käsitteet, sekä ongelmat ja käsitteet ovat tärkeitä Bergsonin filosofian ydinaiheita. Näitä käsitteelen Giuseppe Biancon artikkelin ”Experience vs. Concept? The role of Bergson in Twentieth-Century French Philosophy” (2011) ja Sean Bowdenin artikkelin ”An anti-positivist conception of problems: Deleuze, Bergson and the french epistemological tradition” (2018) kautta. Antipositivistit uskovat, että yhteiskuntatieteiden tavoitteena on ymmärtää sosiaalisten ilmiöiden monimuotoisuutta ja moninaisuutta, ja että tutkimusmenetelmien on oltava monitieteellisiä, monipuolisia ja joustavia. Esimerkkejä antipositivistisesti ajattelevista filosofeista ovat esimerkiksi Michel Foucault, Jacques Derrida; Gilles Deleuze ja Henri Bergson. Antipositivistit pyrkivät yleensä korostamaan sosiaalisten ilmiöiden monimutkaisuutta ja moniulotteisuutta, sekä epäilevät, että ne voitaisiin selittää yksinkertaisilla syy-seuraussuhteilla tai luonnonlakien avulla. Heidän mukaansa yhteiskunnalliset ilmiöt ovat kontekstisidonnaisia ja riippuvat ajasta, paikasta, kulttuurista, yksilöistä ja heidän kokemuksistaan ja näkökulmistaan.

⁸ Lukuisia Bergson -viittauksia lukien, yhtään näkökulmaa nimenomaan tämän tutkielman näkökulmasta ei ole löydetty. Tein *Philpapers* haun 12.02.2023, joka antoi yhteensä 1054 Bergson, joista suurin osa viittauksista koski fenomenologiaa ja pragmatismia. Jo tämä haku kertoi, että varsinaisen kriittisen yhteiskuntateorian viittauksia Bergsonin kohdalla on tehty vain harvoin. Lähimmäksi pääsee kuitenkin kenties Craig Lundyn artikkeli, ” Bergson’s Method of Problematisation and the Pursuit of Metaphysical Precision” näkemyksestä Bergsonin ongelmanratkaisumenetelmästä ja metafysisen tarkkuuden tavoittelusta.

1.2 Tutkimuksen tausta ja konteksti

On huomioitavaa, että Bergsonille itselleen filosofia ei ollut tiede, vaan hän erottelee filosofian ja tieteen toisistaan. Intuitio taas Bergsonille on tieteen käyttämä menetelmä. Tutkielmassa rinnastan toisiinsa ongelmien asettelu ja diskursiivisuuden kriittisen yhteiskuntateorian kontekstissa. Tutkimuksessa väitän, että sekä kriittisessä teoriassa, että Bergsonin lähestymistavassa kiinnekohtana on kysymystenasettelu, eräänlainen ongelmien asettelun metodi. Ongelmien asettelu itsessään edellyttää myös emansipatorista tiedonintressiä ja valtarakennelmia tiedostavaa otetta, kun todellisia ongelmia ja Ongelmanasettelun menetelmän lisäksi Bergsonin filosofiassa on löydettävissä emansipatorinen intressi. Tutkimus osoittaa tämän argumentoiden. Ongelmanasettelussa käytetään tarkkaa erottelukykyä relevanttien ongelmien erotteluksi näennäisistä (pseudo-) ongelmista. Luomani termi, "sovitut ongelmat", jota käsitellään vielä havainnollisemmin luvussa 4.5⁹, kuvaa luonteeltaan samaa asiaa, kuin Bergsonin 'pseudo-ongelmat' (pseudo problèmes, problèmes apparents)¹⁰, ja Deleuzen 'väärät ongelmat (mauvais problèmes)¹¹, 'ei-olemassa olevat ongelmat' (problèmes inexistantes)¹² ja huonosti asetellut ongelmat (problèmes mal posés)¹³. Tutkimuksessa teoreettista vuoropuhelua käyvät seuraavat käsiteparit:

- A. *Dynamiikka vs. staattisuus*
- B. *Intuitio vs. äly*
- C. *Kokemukset vs. käsitteet*
- D. *Emansipaatio vs. paternalismi ("holhous")*
- E. *Yhteiskunnan diagnosoiminen (kriittinen näkökulma, jossa emansipatorinen intressi olennainen) vs. ihmisten diagnosointi (ns. perinteisempi näkökulma)*

Tutkimuksen rakenne perustuu viiteen pääosioon. Tutkimuksen taustaa kartoittavassa luvussa yksi esitellään tutkimusaiheen perustelu, tutkimuskysymys ja tutkimuksen rakenne sekä aiempi tutkimus. Lisäksi pohditaan tutkimuksen yhteiskuntateoreettista tai yhteiskuntakriittistä merkitystä. Luvussa

⁹ Sekä suomenkielinen termi 'sovitut ongelmat, että sen englannin kielinen vastine 'agreed problems' ovat kuvaavia. Kuitenkin tutkielmassa pitäydytään suomenkielisessä termissä.

¹⁰ Teoksessa *Creative Evolution* (1907) käytetään käännösratkaisua *pseudo problems*

¹¹ Englanninkielisessä käännöksessä, *Bergsonism* (1966), Deleuzen käyttämä termi on käännetty muotoon, 'false problems'

¹² Englanninkielisessä käännöksessä, käytetty termiä non-existent problems. (Deleuze, 1966)

¹³ Englanniksi käännetty muoto on 'badly-stated problems' (Deleuze, 1966)

kaksi esitellään Bergsonin filosofian keskeiset teemat. Tässä luvussa tarkastellaan Bergsonin metafysiikkaa ja erityisesti hänen omintakeista aikakäsitystään. Toisessa luvussa käsitellään myös Bergsonin intuitiota ja sen eroa älykkyydestä sekä olevaisen perimmäistä luonnetta mekaniikan ja dynamiikan näkökulmista. Tässä luvussa pohditaan lopuksi Bergsonin filosofian soveltamista yhteiskuntakriittiseen perinteeseen, erityisesti vapauden, todellisuuden erottelun ja käsitteiden avulla, sekä tarkastellaan Bergsonin ajatusta parhaasta mahdollisesta yhteiskunnasta. Kolmannessa luvussa tarkastellaan Deleuzen varsin vaikutusvaltaista Bergson-tulkintaa, johon usein viitataan Bergsonista puhuttaessa. Kolmannessa luvussa tarkastellaan erityisesti Deleuzen tulkintaa Bergsonin yhteiskunnallisesta relevanssista, joka perustuu näennäisongelmien erotteluun ja erilaisten ongelmanasettelujen luonteeseen (Deleuze, 1966).

Luvussa kolme käsitellään myös Deleuzen ja Bergsonin filosofian eroja ja Deleuzen tulkintaa Bergsonin käyttämistä menetelmistä.¹⁴ Lopuksi pohditaan Deleuzen ja yhteiskuntakriittisen perinteen suhdetta, erityisesti Bergsonin filosofiasta löytyneiden diagnostisen ja emansipoivan intressin kautta, luvun kaksi perusteella. Luvussa neljä esitetään Seyla Benhabibin erottelua kriittisen teorian kahdesta intressistä, jotka hän esittelee läpimurron tehneessä teoksessaan, *Critique, Norm and Utopia: A Study of the Foundations of Critical Theory* (1986). Neljännessä luvussa käsitellään myös narratiivien ja hegemonisten diskurssien roolia Benhabibin erottelussa. Lopuksi pohditaan Bergsonin ja Benhabibin erottelun yhteneväisyyksiä ja eroja. Viidennessä luvussa esitetään yhteenveto Bergsonin filosofian ja Benhabibin erottelun löydösten yhtäläisyyksistä, sekä käytännön sovellutuksista.

Valmiiksi annetut ongelmat ovat erityisen soveltuvia filosofisen tutkimuksen mielenkiinnon kohteina. Tässä pro gradu -tutkielmassa keskityn Bergsonin filosofiaa hyödyntäen kriittisen yhteiskuntatutkimuksen perinteeseen; tällöin tutkielmassa mainitut *sovitut ongelmat* – termi viittaa *yhteiskunnassa nimettyihin ongelmiin*. Tutkielmassa on tarkoitus tuottaa Bergsonin intuition menetelmällisyyttä hyödyntäen uutta näkökulmaa yhteiskunnallisiin 'vitsauksiin'. Ongelmien nimeäminen kuuluu diskursiiviseen toimintaan, sillä ongelmat nimetään yleisesti yhteiskunnallisen keskustelun kautta. Parhaimmillaan tämä diskursiivinen toiminta perustuu rationaaliselle ja tasa-arvoiselle keskustelulle, jossa asioita ei tarkoituksellisesti tai tarkoituksettomasti jätetä diskurssien ulkopuolelle. Diskurssit siis määrittävät mistä puhutaan, miten asioista puhutaan, ja ketkä näistä

¹⁴ Onkin hyvä pitää mielessä, että Deleuze esittää uudelleen muotoiluja Bergsonin filosofiasta, joita on siksi hyvä verrata Bergsonin alkuperäisteoksiin, jotta voi analysoidaan, kuinka onnistunutta Deleuzen Bergson - luenta on.

asioista puhuvat. Kandidaatintutkielmani koski joukkotiedotusvälineitä julkisena tilana, jossa keskustelu tapahtuu. Habermasin deliberatiivisen demokratian teoria on ollut varsin vaikutusvaltainen, joka soveltuu diskursiivisen toiminnan tarkasteluun erinomaisen hyvin sen ideaalin puhetilanteen ideoiden kautta; kysehän on konsensushakuisesta toiminnasta, joka perustuu rationaaliselle ja tasa-arvoiselle keskustelulle.

Tutkielmassani tuotiin esille, miten joukkotiedotusvälineiden poliittistaloudelliset voimasuhteet voivat vinouttaa käytyä keskustelua. Tämä näkökulma on erityisen relevantti tarkastellessamme ongelmien asettelua yhteiskunnallisessa kontekstissa. Foucault'lainen kriittinen diskurssianalyysi on kriittisen teorian perinteestä tutkimuksen kannalta relevantti, kuten Habermasin tutkimuksellinen ote. Samaan tutkimuskenttään kuuluu myös ranskalainen Gilles Deleuze, erityisesti siksi koska hän on muodostanut Bergsonin filosofiasta oman erittäin hyvin soveltuvan tulkintansa teoksessaan, *Bergsonism* (1966).

Tutkielman pääasiallinen kirjallisuus keskittyy Bergsonin tuotannon ohella, Foucaultin kirjallisuuteen, Deleuzen kirjallisuuteen, sekä artikkeleihin, jotka koskevat erityisesti Bergsonin yhteiskuntateorioiden soveltuvuutta. Habermasin ja Bergsonin teorioiden yhtymäkohdista on kirjoitettu useampia teoksia ja artikkeleita, kuten, ”Creative Freedom: Henri Bergson and Democratic Theory”. (E. Paulina, 2012). Tutkimukseni on kiinnostunut intuitiosta filosofisena menetelmänä, jota voidaan tarkastella ja hyödyntää tieteellisessä keskustelussa ja uusien innovaatioiden, sekä tieteellisten läpimurtojen muodostamisessa.

Ranskalainen filosofi Henri Bergson näkee intuition erityisenä filosofisena ja erityisen kehittyneenä menetelmänä ja toisena tietolähteenä älykkyyden rinnalla. Suuri osa tieteentekijöistä allekirjoittaa näkemyksen siitä, että kriittisyys kuuluu olennaisesti akateemiseen tutkimustyöhön tieteen alati kehittyvän fallibilistisen luonteen vuoksi. Tutkimuskysymykseni kuuluukin osittain tästä yleisesti hyväksytyyn ajatuksen takia seuraavasti: Miten Bergsonin intuitio metodina soveltuisi yhteen kriittiseen tutkimusmenetelmän perinteen kanssa? Mitä annettavaa kriittisellä menetelmällä tieteentekemisessä on? Asian taustoittamiseen ja kysymykseen vastatakseni tutkielmassa käytetään kriittisen perinteen edustajien näkemyksiä, kriittisen diskurssianalyysin edustajaa Michael Foucault à ja hänen 'kieli on valtaa' -tematiikkaansa. Foucault'n lisäksi sivuamme Habermasin julkisen tilan - käsitettä arvioidessamme esille nostettujen – ja omaa käsitettä tässä yhteydessä käyttäakseni - 'sovittujen ongelmien' (agreed problems) teemaa. Tutkielmassa tullaan huomaamaan, sovittujen

ongelmien -teeman merkityksellisyys kriittisen teorian, sekä Bergsonin filosofisessa lähestymistavassa. Tätä teemaa tarkastellaan eri käsitteiden avulla; Bergson itse puhuu pseudo-ongelmista, Deleuze taas olemattomista ongelmista (ja huonosti asetelluista ongelmista, kuten tulemme erityisesti huomaamaan luvussa kolme, joka käsittelee Deleuzen ongelman asettelumenetelmää.

Tässä tutkielmassa motivoivana tekijänä on vastata kysymykseen siitä, onko Bergsonin näkemys intuitiosta filosofian menetelmänä arvokas ja sovellettavissa uudenlaisen tieteen tekemisenä. Tiedehän on dynaamisessa prosessissa alati, ei niinkään staattisessa tilassa. Länsimainen tiede on myöntänyt jo pitkään, että maailmankaikkeudesta on vielä paljon tutkimatta, mutta tuo tutkimamme maailmankaikkeus on perustaltaan eloton ja mekaaninen maailmankaikkeus (Wilson, 1972). Tämän lähestymistavan Bergson uudella metafysiikallaan toivoi uudistavan. Hänen mukaansa maailmankaikkeutta ei voida tutkia objektiivisesti, vaan pikemminkin asettumalla keston (ransk. *la durée*) kautta tutkimuskohteen sisään kokemuksemme kautta. (ks. esim. Bergson, 1907, 1912, 1941) Bergsonin mukaan älyn perinteisesti käyttämin metodein, eli maailman lähestymisen staattisena, liikkumattomana objektina, hajotamme tämän maailman mielivaltaisesti osiin, jolloin voimme saada vain häivähdyksen todellisuudesta, emme tavoittaa elämää itsessään.

Yhteenvedona voidaan todeta, että gradussa käsittelen varsin laaja-alaisesti Henri Bergsonin filosofian yhteyksiä yhteiskuntakriittiseen perinteeseen. Gradun lähteiden monipuolisuus ja Bergsonin filosofian soveltaminen nykyaikaiseen -joskin ajattomaan - yhteiskuntaan ja siellä käydyt keskustelut tekevät aiheesta myös ajankohtaisen.

1.3 Tutkimuskirjallisuus ja aiempi tutkimus

Henri Bergsonin tärkeimmät teokset ovat seuraavat: *Essai sur les données immédiates de la conscience* (engl. kielinen käännösteos *Time and Free will*), *Matière et mémoire* ("Aine ja muisti"), *Introduction à la métaphysique* ("Johdatus metafysiikkaan",), *L'Évolution créatrice* ("Luova evoluutio", 1907), *L'Énergie spirituelle* ("Henkinen tarmo") ja *Les Deux Sources de la morale et de la religion* ("Moraalin ja uskonnon kaksi lähdettä", 1932). Aiempi tutkimus on tarkastellut Bergsonin avointa yhteiskuntaa ja sen emansipatorista ideaalia enemmän erillisinä käsitteinä, kun taas nyt havaittu tutkimusnäkökulma pyrkii löytämään yhtymäkohtia Benhabibin diagnostisen ja emansipatorisen ideaalin kanssa. Tämä lähestymistapa korostaa yksilöiden kriittistä ajattelua ja

vuorovaikutusta yhteiskunnallisissa kysymyksissä, mikä vastaa Bergsonin korostamaa avoimen yhteiskunnan ja emansipatorisen ideaalin tavoitteita.

Tämä luku käsittelee aikaisempaa tutkimusta, joka liittyy Henri Bergsonin filosofiaan, erityisesti haluttuun näkökulmaan. Tässä tutkimuksessa aiheena on vertaileva tutkimus siitä, kuinka paljon yhtymäkohtia löytyy yhteiskuntakriittisen perinteen ja Bergsonin filosofian välillä. Tutkimukseni lähtökohtana oli helmikuussa suorittamani yleishaun tulokset, joissa Bergsonin filosofiaan liittyen löytyi 1053 vastausta. Näistä aloin tekemään vertailevaa tutkimusta, joka osoitti arviolta noin 2 % yhtäläisyyden yhteiskuntakriittiseen perinteeseen. Sen sijaan löytyi enemmän yhtäläisyyksiä artikkeleita liittyen Bergsonin fenomenologiaiseen sekä eksistentialistiseen antiin. Esimerkiksi Katariina Lipsanen ja Lauri Myllymaa Jyväskylän yliopistosta käsittelevät Bergsonia nimenomaan epidemiologisesta näkökulmasta.

Yhteiskuntakriittinen näkökulma henkilöihin on siis hyvin harvinainen, mutta Max Horkheimer, joka on perinteisen yhteiskuntakriittisen koulukunnan, Frankfurtin koulukunnan yksi perustajajäsenistä, kirjoitti artikkelin Bergsonin filosofiasta. Myös Stefan Nygård on kirjoittanut teoksen, *Bergson i Finland* (1986) aatehistoriallisesta ja poliittisen historian näkökulmasta. Artikkelissa Horkheimerin käsitykset olivat melko kriittiset, mutta se ei soveltunut nimenomaan yhteiskuntakriittisen perinteen tutkimiseen, vaikka hän olisi ollut oikeassa ajan käsityksessään, että se ei olisi soveltuva tai sopiva. Tämä aukko tutkimuksessa huomattiin, koska yhteyksissä fenomenologiaan on tutkittu paljon. Esimerkiksi Gilles Deleuze teki teoksen nimeltä, *Bergsonism* vuonna 1966, joka käsitteli Bergsonin antia ongelmana asettelun näkökulmasta. Siinä näkökulma oli soveltava yhteiskuntaan. Deleuzen antia käsitellään luvussa kolme paremmin, mutta tämä tutkimus pyrkii löytämään yhtäläisyyksiä Bergsonin ja yhteiskuntakriittisen perinteen välillä.

Bergsonin viimeinen pääteos, *Deux sources de la morale et religion* (1932), on yhteiskuntateoreettinen teos, joten lähtökohtaisesti meillä on jo todistusvoimaa Bergsonin yhteiskuntateoreettisesta soveltuvuudesta. Kuitenkin tämän tutkielman kannalta relevantti yhtymäkohta nimenomaisesti on ongelmien asettelun merkitys Bergsonin metodissa, sekä kriittisen yhteiskuntateorian ongelmanasettelun tematiikassa. Tätä nimenomaista näkökulmaa ei ole nähdäkseeni aikaisemmassa tutkimuksessa tuotu esille. Sen sijaan Bergsonin yhtymäkohta Kantilaiseen perinteeseen ja hyvän elämän ohjeisiin on aikaisemmin panostettu tutkimusta, kuten teoksessa, *Human Rights As a Way of Life: On Bergson's Political Philosophy* (Lefebvre, 2013).

Myös Curle Clintin artikkeli, ”International Human Rights and the intuition of Justice: Bergson v. Kant” (Clint, 2010) erittelee Kantin ja Bergsonin vastauksia ihmisoikeuskysymyksiin. Kansainväliset ihmisoikeudet, kun ne ovat filosofisen tarkastelun kohteena, on useimmiten muotoiltu kantilaisiin vapauden, rationaalisuuden ja yksilön autonomian luokkiin. Jürgen Habermas on kantilaiseksi luonnehdittu esimerkki, jota myös Bergsonin filosofia seuraa (Clint, 2010).

Teoksessaan Habermas luonnehtii ihmisoikeuksia keinona luoda yksityisen yksilönvapauden valtakunta. Poststrukturalistit pitivät totuuden, tiedon ja järjen käsitteitä vain vakiintuneen vallan älyllisinä välineinä. Kun käsitellään valtaa suhteessa kieleen ja vallankäyttöön yhteiskunnassa, emme voi olla puhumatta Michael Foucault’n vaikutusvaltaisesta ajattelusta; hän nimittäin ilmaisi poststrukturalistien korkeimman kyynisyyden ilmentymän tässä suhteessa julistaen eräässä tunnetussa haastattelussaan, että "kaikki tieto perustuu epäoikeudenmukaisuuteen", että "tiedon vaisto on viheliäinen (engl. vicious)", ja että "kidutus, c'est la raison" ("kidutus on syy"). Jos kaikki tieto perustuu epäoikeudenmukaisuuteen, kaikki nimetyt ongelmat Foucault’n ajatuksia seuraten, olisivat poliittisin päämäärin muotoiltuja ja perustuisivat epäoikeudenmukaisuudelle, eivät suinkaan ihmisoikeuksille -eli eettisille periaatteille.

Vaikka ei lähtisikään näin radikaaleihin ajatuskulkuihin – vaikka se olisikin jossain määrin perusteltua – sovittujen ongelmien dilemma pysyy mielenkiintoisena ja relevanttina pitää yllä julkisessa keskustelussa. Demokratian ohella ihmisoikeuksilla on legitimoiva tehtävä nykyaikaisissa politiikoissa. Demokratia ankkuroi poliittisen vallan yksilönvapauteen; Ihmisoikeudet rajoittavat poliittista valtaa suhteessa yksilönvapauteen. Lisäksi demokratia edellyttää puheoikeutta ja osallistumisoikeutta sen toimintaan. Perusajatukset ovat kaikki Kantilta peräisin olevia. Vapaus ymmärretään yksilöllisesti, koska se on rajoitusten tai moraalisen paineen puuttuminen yksilölle, jolla on lupa toteuttaa haluamaansa elämänsuunnitelmaa ilman ulkoista estettä. Tällaiseen yksilölliseen autonomiaan suhtaudutaan myönteisesti. Moraali ymmärretään yksilöiden velvollisuuksina sosiaaliselle ryhmälle. Rationaalisuus, joka kertoo sekä vapaudesta että moraalista velvollisuudesta, on yleismaailmallisesti läsnä ja toimii universalistisien sääntöjen avulla. Kun joku hyväksyy nämä perusajatukset ja astuu Kantin universumiin, Habermasin väitteestä tulee erittäin vakuuttava; Itsensä löytää puhtaasta, järjestäytyneestä paikasta ilman varjoja. Ihmisoikeudet näkyvät suorana ilmentymänä Kantin näkemyksestä rationaalisesta, itsenäisestä yksilöllisestä ihmiskunnasta. (Clint, 2010)

Kantin perusajatukset yksilön autonomiasta, moraalisesta velvollisuudesta ja universaalista rationaalisuudesta eivät kuitenkaan ole ainoa tapa jäsentää ihmisoikeuksia. Itse asiassa viimeaikaiset historialliset tutkimukset ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen laatimisesta ovat osoittaneet, että kantilaiset luokat olivat kaukana hallitsevasta sodanjälkeisen ihmisoikeusliikkeen alussa. Yleismaailmallisen julistuksen laatijoiden ajatus oli filosofisesti monimuotoinen, mutta keskeiset toimijat ihmisoikeuksien syntymisessä. Vaikka bergsonilainen vaikutus nykyajan ihmisoikeuksiin on lähes kokonaan laiminlyöty, Bergson on nähty tarjoavan Kantille virkistävän vaihtoehdon ihmisoikeusteorian suhteen tänä päivänä. Kansainväliset ihmisoikeudet ymmärretään hyödyllisimminkin bergsonilaisen oikeudenmukaisuuden intuition oikeudellisena sovellutuksena. (Clint, 2010)

Loppujen lopuksi Bergson ei tarjoa meille radikaalia vaihtoehtoa Kantille, vaan pikemminkin tavan tehdä kantilaisista luokista joustavampia ja reagoivampia ihmisten elettyjen kokemusten äärioviivoihin ihmisoikeuksien kieltämisestä ja ihmisoikeuksien palauttamisesta. Tarkemmin sanottuna Bergson tarjoaa ihmisoikeuksille kielen, joka on täysin avoin siinä mielessä, että se kannustaa moniin kuviin, jotka samanaikaisesti vahvistavat ja tekevät väliaikaisiksi ihmisoikeusvälineissä ilmaistut käsitteet. Historiallisesti puhuen juuri nämä piirteet tekivät Bergsonista niin houkuttelevan yleismaailmallisen julistuksen laatijoille. Bergsonin filosofia tarjoaa rikkaan teoreettisen kehyksen, jossa voidaan ajatella ja puhua ihmisoikeuksista syvän moniarvoisuuden yhteyksissä. (Clint, 2010). *The Image of Law* -teos (2018) sen sijaan on ensimmäinen kirja, joka tutkii lainmukaisuutta Gilles Deleuzen ajatuksen kautta. Lefebvre kyseenalaistaa itsestäänselvyyden, jonka mukaan tuomareiden on vain sovellettava, eikä luotava lakia (Lefebvre, 2018). Lefebvre aktivoi teoksessaan myös Deleuzen keskeiset teemat – muun muassa hänen kritiikkinsä dogmaattisesta ajattelusta - tuomion yhteydessä väittääkseen, että tuomioistuimen toiminnalla on luontainen evolutiivinen prosessi, johon siihen osallistuvat antavat oman sisältä syntyvän panoksensa.

Tutkielmassani on valtarakenteista emansipoiva, eli vapauttava intressi. Yksi mahdollinen näkökulma pro gradussa olisi ollut puhtaasti käyttää Bergsonin menetelmää yhteiskunnallisessa analyysissä tai politiikan tutkimuksessa. Näkökulma kuitenkin hioutui matkan varrella nimenomaan kriittisen teorian ottamisen vertailukohdaksi siitä syystä, että ongelmien asettelun menetelmä ja vapauttava intressi ovat molempien tulokulmien yhteinen tekijä. Tämän näkökulman perusteltavuutta voidaan selittää esimerkiksi Seyla Benhabin erottelulla kriittisen yhteiskuntateorian kahdesta tehtävästä tai kahdesta eri tyylistä (Benhabib, 1986). Perinteisesti kriittisen perinteen tutkimukseen

on kuulunut kyseenalaistavaa lähestymistapaa niihin prosesseihin ja rakenteisiin, joissa tutkimuskohde ilmenee. Strategisesti kriittisellä tutkimuksella voidaan sanoa olevan tavoitteena pyrkimys oikeudenmukaisempien ja parempien rakenteiden ja järjestysten tuottamiseen ja vakiinnuttamiseen. Kriittinen tutkimus pyrkii erityisesti pureutumaan ilmiöiden syvärakenteisiin ja niistä kumpuaviin merkityksiin. Kriittisellä tutkimuksella on länsimaisessa tieteellisessä keskustelussa pitkä perinteensä, joista tässä tutkielmassa erityisesti nostetaan esille Gilles Deleuze ja Michel Foucault *kriittisine diskurssiteorioineen*. Kriittinen perinnehän on noudattanut kulloinkin yhteiskunnassa ja kulttuurissa ajankohtaisiksi tulleita kriittisiä ja emansipatorisia näkökulmia. Tutkielmassa peilataan Bergsonin näkemystä intuitiosta menetelmänä kriittistä tutkimusperinnettä vasten, joista edellä mainittuun kuuluu olennaisesti seuraavat alueet ja näkökulmat: ongelmien asettaminen, 'väärin ongelmien' tuomitseminen ongelmien arviointi, todellisten laadullisten erojen löytäminen, todellinen todellisuus ja todellinen ajan käsitys. Juuri tämä tarkkuuden puute vaivasi Bergsonia metafysiikassa (1907), ja siksi hän katsoi tarpeelliseksi tuottaa 'uutta metafysiikkaa', joka vastaisi tarkemmin todellisuuden perimmäisen luonteeseen.

Tietty filosofinen ajattelutapa voi sisältää sekä yhteiskuntateoreettisia että yhteiskunnallisia elementtejä, mutta nämä eivät ole synonyymeja. Yhteiskuntateoreettinen merkitys tarkoittaa, että filosofinen ajattelutapa tarjoaa teoreettista ymmärrystä yhteiskunnan toiminnasta ja rakenteista. Yhteiskunnallinen merkitys puolestaan viittaa siihen, että filosofinen ajattelutapa voi olla relevantti yhteiskunnallisessa keskustelussa ja vaikuttaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Bergsonin filosofia sisältää yhteiskuntateoreettisia elementtejä, mutta sen yhteiskunnallinen merkitys on kiistanalainen ja vaikea määritellä. Bergsonin filosofia keskittyy tietoisuuteen ja kehon ja mielen suhteeseen, ja se sisältää vain vähän suoria poliittisia tai yhteiskunnallisia sovelluksia. Bergsonin filosofia kuitenkin antaa joitakin käsitteitä ja näkökulmia, jotka ovat olleet merkityksellisiä yhteiskuntateoriassa.

Voidaan todeta, että vaikka Bergsonin filosofia ei ole suoraan yhteiskunnallisesti merkityksellistä, se sisältää käsitteitä ja näkökulmia, jotka ovat vaikuttaneet yhteiskuntateorian kehitykseen. Bergsonin käsite "durée" on ollut tärkeä yhteiskuntateorian kehityksessä. Tämä käsite viittaa kokemukselliseen aikaan, joka on subjektiivista ja jota ei voida mitata objektiivisesti. Keston käsite on vaikuttanut esimerkiksi fenomenologiaan ja eksistentiaaliseen filosofiaan, ja se on ollut myös tärkeässä asemassa postmodernissa ja kriittisessä teoriassa. Bergsonin käsitteellä "elan vital" tai "elämänvoima" on myös ollut vaikutusta yhteiskuntateoriaan, vaikkakin sen soveltaminen on ollut vähemmän suoraa.

2. HENRI BERGSONIN FILOSOFIAN PERUSTEET

Henri Bergsonin filosofian ydin on hänen ajattelussaan elämän ja tietoisuuden luonteesta. Intuitio oli Bergsonille ”tietoisuuden tärkein elementti.” (Valitut palat, 1977, ”Henri Bergson”, 164). Bergsonin filosofian tärkeimpänä antina on ollut hänen pohdintansa ajan luonteesta; monet pitäväkin Bergsonia ennen muuta *ajan filosofina*. Bergsonille intuitiolla viitataan kykyyn ymmärtää asioita ilman että päättelyjä tai logiikkaa (Bergson, 1907 / 1941). Intuitio on tapa ymmärtää asioita ja saada tietoa suoraan, ilman välittäjiä tai välikäsiä. Intuitio on yleisesti *nähty korkeana ja arvokkaana kykynä, joka auttaa ihmisiä ymmärtämään asioita ja löytämään ratkaisuja ongelmiin*. Tämän yhtymäkohdan vuoksi se voidaan nähdä myös luovuuden ja ymmärryksen lähteenä. Bergson kuitenkin kehitti oman teoriansa intuitiosta, jonka avulla hän pyrki ymmärtämään elämän ja sen moninaiset ilmiöt. Bergsonin käsitepari ”kahdesta moninaisuudesta” tarkoittaa kahta erilaista minuutta, joita ihmisellä on: intellektuaalista minuutta ja elävää minuutta (Bergson, 1907/1941).

Intellektuaalinen minuus tarkoittaa ihmisen kykyä käsitellä ja jäsenellä tietoa, ja se liittyy hänen kykyynsä ajatella ja käyttää abstraktioita. Elävä minuus puolestaan tarkoittaa ihmisen kokemusta elämästä, ja se liittyy hänen kykyynsä tuntea ja kokea elämää. Teoriassa Bergson korostaa, että ihmiset ovat enemmän kuin pelkästään intellektuaalisia olentoja, ja että heillä on myös elävä minuus, joka tarvitsee tukea ja kehitystä. Hän tarkastelee elävän olennon suhdetta fyysiseen maailmaan ja tarkastelee erityisesti muistin ja tietoisuuden toimintaa suhteessa aikaan ja tilaan. Bergsonin mukaan elävä minuus on jatkuvasti muuttuva ja kehittyvä, ja se ei rajoitu pelkästään aivoihin, vaan on läsnä koko kehossa ja ympäristössä. Tämä näkemys poikkeaa perinteisestä materialistisesta näkemyksestä, jonka mukaan mieli ja tietoisuus voidaan selittää pelkästään fysiikalla ja kemialla (ks. esim. Bergson, 1896 / 2001).

Bergson näkee todellisuuden muutosprosessina, ei niinkään staattisena tilana, kuten klassinen fyysinen lähestymistapa käsittelee yleensä todellisuutta. Bergsonin metafysiikka on kiehtova hegeliläisten vivahteiden ja lähestymistavan vuoksi.¹⁵ Bergsonin filosofiaa arvostettiin omana aikanaan, mutta esimerkiksi suomenkielisiä teoksia on suhteellisen vähän. Bergsonin

¹⁵ Hegeliläinen ”maailmanhengen” (saks. *Weltgeist*) käsite tarkoitti Hegelin mukaan sitä, että maailmanhenki toimi historian kautta, ja sen tavoitteena oli toteuttaa vapauden, rationaalisuuden ja oikeudenmukaisuuden ideaaleja. Hegel uskoi, että maailmanhenki oli läsnä kaikessa inhimillisessä toiminnassa ja ajattelussa, ja että sen tarkoitus oli ohjata ihmisiä kohti yhä parempaa tulevaisuutta (Hegel, 1821)

prosessifilosofian päähypoteesi on seuraava: Bergson näkee maailman jatkuvana muutoksena ja evoluutioprosessina, josta suora tieto saadaan parhaiten intuition kautta. Älykkyys, joka käyttää käsitteitä, ei sen sijaan voi saavuttaa todellisuutta sellaisenaan, vain parhaimmillaan tuottaa vain todellisuuden heikkoja heijastuksia.

Bergson on tunnettu erityisesti metafyyssistä kannanotoistaan, episteemiontologisista¹⁶ argumentoinnistaan tietoisuuden ja olevaisen perimmäisestä luonteesta (ks. esim. CE, IM). Bergsonin episteemisiä kannanottoja ei voida irrottaa hänen ontologisista näkemyksistään. Bergsonia on luonnehdittu ”spiritualistiksi” ranskalaisen oman filosofisen suuntauksen mukaan; Émile Bréhierin mukaan hänet liitettiin selvimmin ns. ”spiritualistiseksi postivistiksi”. (Bréhier, 1969). Tässä tutkimuksessa kuitenkin väitetään, että Bergsonin filosofia voidaan nähdä relevanttina näkökulmana kriittisessä yhteiskuntateoriassa. Hänen ajatuksensa ajasta ja tietoisuudesta ovat vaikuttaneet erityisesti poststrukturalistiseen ajatteluun ja kulttuurintutkimukseen. Hänen teoksiaan, kuten ”Évolution créatrice” (1907) ja ”Durée et simultanément” (1922), on tarkasteltu kriittisesti erityisesti Gilles Deleuzen, Félix Guattarin, Michel Foucaultin ja Jean-François Lyotardin toimesta. He ovat kaikki omaksuneet Bergsonin ajatuksia osaksi omaa tuotantoaan. Edellä mainituista Gilles Deleuze ja Michel Foucault ovat tutkimuksessa tarkastelun kohteena. Bergsonin filosofiaa ei ole paljoakaan tarkasteltu yhteiskunnallisessa kontekstissa, joitain poikkeuksia lukuun ottamatta, joihin palaamme luvuissa 4 ja 5. Se, missä Bergsonin filosofiaa on hyödynnetty, on liittynyt mm. fenomenologiaan ja eksistentialismiin. Gilles Deleuze on tehnyt erityisen paljon Bergsonin yhteiskunnallista tulkintaa oikeanlaisten ongelmien asettelusta (Deleuze, 1966/2018).

Vaikka Bergson toivoi luovansa ns. uutta ja tarkempaa metafysiikkaa filosofiallaan, hänen viimeiseksi jääneensä teos, *Les deux sources de la morale et de la religion*¹⁷(1932), on näistä kaikista yhteiskunnallisista. Muita Bergsonin tuotannon tärkeimpiä teoksia tutkielman kannalta ovat *Essai sur les données immédiates de la conscience* (1889)¹⁸, *L'Évolution créatrice* (1907)¹⁹ ja *La pensée et le mouvant: Essais et conférences* (suom. ”Ajattelu ja muuttuminen: Esseitä ja luentoja”, 2001, 1933). Tärkeimpiä käsitteitä tutkimuksen näkökulman ollessa nimenomaan ongelmien asettelu, emansipaatio, eli vapautuminen ja vapaa tahto. Bergsonin filosofiassa tärkeimpiä käsitteitä tulevat

¹⁶ Tietoteoriaan ja olevaisen luonteeseen liittyvä

¹⁷ Käännösteos (engl.) on nimeltään, *The Two Sources of Morality and Religion*

¹⁸ Käännösteos on nimeltään, *Time and Free Will*

¹⁹ Käännösteos on nimeltään, *Creative Evolution*

tutkielman osalta olemaan 'elan vital', vitalismi', 'luova evoluutio' ja intuition rooli tieteen menetelmänä. Intuitio on Bergsonille paitsi tapa tietää (a), ja tieteellinen menetelmä (b), myös (c) toisen asemaan tai elämään asettumisen 'sympatiaa, joka edellyttää tietynlaista älykkääksi tullutta sympatisoimisen kykyä. (CE: 177). Bergsonin mukaan pelkkä älykkyys ei riitä todellisen elämän tavoittamiseen, vaan tähän tarvitaan intuitiota. (IM:12). Bergsonin intuitio -käsitteeseen liittyy näkyvän takana oleva systeemi ja looginen rakenne; sen rooli kuitenkin liittyy ideaan siitä, että ei ole "mitään", tyhjiys, johon astumalla saamme kokemuksen puhtaasti jonkin asian joksikin tulemisesta.²⁰ Logiikka liittyy intuitioon ns. systeemiteorianäkökulman näkyväisen ja olevaisen takana.²¹ (CE: 272–298).

Bergson tekee kuuluisan erottelun intuition ja sen eläimissä erityisen havainnollisen muodon, eli vaiston (engl. *instinct*) ja älyn (engl. *intelligence*) välillä. Hänen mukaansa molemmat ovat tärkeitä tiedon lähteitä, mutta niiden roolit ovat erilaiset: Siinä missä älyn roolina on tuottaa abstrakteja mallinnuksia todellisuudesta, se ei voi koskaan kuitenkaan tavoittaa alati dynaamisessa liikkeessä olevaa muuttuvaa maailmaa (Bergson, 1941). Eläimillä ilmenevät vaistot vastaavat ihmisillä älykkääksi tullutta vaistoa, jota kutsutaan intuitioksi. (Bergson, 1941, 360–361). Siinä, missä äly suuntautuu maailmaan ikään kuin muuttumattomana todellisuutena, intuitio tavoittaa elämän luonnollisen syklisyyden ja 'virran'. (Bergson, 1941, 29–30). Vapaus ja vapaa tahto liittyvät Bergsonilla elämän prosessiin ja ihmisen osallisuudessa sen virrassa. (Bergson, 1889, 143).

Bergsonismi sisältää eräänlaisen prosessinäkökulman, joka liittyy yksilöön ja yhteiskuntaan. Hänen ajattelunsa on peräisin darwinismista ja hänen ajattelunsa näyttää liittyvän Hegelian ajatukseen yhdenlaisesta "yhteiskunnan hengestä". Tämä lähestymistapa liittyy Immanuel Kantin kuuluisaan transsendenttiseen idealismiin. Transsendenttinen idealismi tai kriittinen idealismi, kuten sitä joskus kutsutaan, on idealistinen oppi, jonka mukaan aineelliset olennot ovat ilmiöitä, jotka syntyvät mielen a priori -olosuhteiden seurauksena eivätkä siksi ole olemassa ihmisen ulkopuolella sellaisina kuin ne havaitaan. Itse olennot (Ding an Sich, noumenon) ovat transsendenttisiä, toisin sanoen tietoisuuden ulkopuolella, mutta mieli rakentaa tai rakentaa ne omien psyykkisten olosuhteidensa mukaan. Bergsonin filosofia on yritys yhdistää darwinismi kristinuskoon, jotka yhdessä muodostavat Bergsonin evoluutioteorian. Bergson puhuu elintärkeästä impulssista ("elan vital") ja "elämän

²⁰ Tässä yhteydessä Bergsonin englanninkielisissä käännösteoksissa käytetään termiä, *pure becoming*.

²¹ mm. Baruch Spinozalla on tämän kaltaisia ajatuksia luonnon tarkoituksenmukaisuudesta, 'Jumalasta luontona'.

hyöystä", jolla hän kuvaa elämän vipuvaikutusta. Kuvat ja käsitteet ovat itse asiassa Bergsonille varjoja. Intuitio ja metafysiikka voivat Bergsonin mukaan täydentää älyä ja tieteellistä tutkimusta. Intuition avulla ihminen voi löytää reaaliaikaista aikaa, toisin sanoen 'kestoja', eikä se tarkoita ajan ylittämistä (kuten monien aiempien filosofien kohdalla). Yhteenvetona voidaan todeta, että Bergsonin kaksi erilaista tietämistapaa ovat vaisto, jota hyönteiset korostavat, ja älykkyys, jota puolestaan korostavat nykyaikaiset ihmiset. Vaisto voi kehittyä intuitioksi ihmisissä. Vaisto ei tarvitse tietoisuutta, kun taas älykkyys tarvitsee. Vaisto saavuttaa välittömästi sen, mikä on (on todellisuudessa).

Luvussa 2.1 käsitellään kuitenkin Bergsonille ominaista aikakäsitystä, joka on hänen filosofiansa lähtökohta. Luvussa 2.1.2 käsitellään Bergsonin intuitiota ja sen eroa älyllisestä lähestymistavasta maailmaan. Järjestys on tämä siitä syystä, että todellinen aika, eli duraatio, on Bergsonille kaiken todellisuuden kokemisen ennakkoehto, josta käsin vasta intuitiota voi hyödyntää. Luvussa 2.1.4 kiteytän Giuseppe Biancon artikkelin, ” Experience vs. concept? The role of Bergson in Twentieth-Century French Philosophy” (Bianco, 2011) perusteella Bergsonille ominaista ajattelua käsitteiden heijastavasta todellisuudesta. Tässä filosofiassa kokemukset ovat se todellinen maailma ja käsitteet vain heijastavat sitä. Kokemukset ovat ikään kuin se duraatio eli todellinen aika, jossa intuitio sijaitsee, ja käsitteet ovat vain kapea heijaste siitä. Näitä molempia kuitenkin tarvitaan Bergsonin mukaan, sekä kokemusta, että käsitteitä, mutta todellisuuteen Bergsonilla kytkeytyvät nimenomaan kokemukset.

Ajallinen käsitys sekä ontologinen suuntautuminen maailmaan muodostavat Bergsonille *elämän evoluution*, joka on *jatkuvaa muutosta* eli dynaaminen prosessi, jossa *mahdollisuudet* kytkeytyvät aina luovassa prosessissa. Tätä todellisuuden ja mahdollisuuden eroa ja käsityksiä niistä käsitellään luvuissa 2.2.1–2.2.3, sillä todellisuuteen ja mahdollisuuteen liittyvät vapaa tahto mahdollisuuksien luoja, pseudo-ideoiden esiin nostamien pseudo-ongelmien erotuskyky todellisuudesta, vapaaseen tahtoon sisältyvästä emansipoivasta intressistä, sekä diagnosoivan intressin yhtymäkohta todellisuuden ja näennäisongelmien erosta. Kaksi viimeksi mainittua liittyvät kriittisille yhteiskuntateorioille ominaisiin intresseihin Seyla Benhabibin erottelussa (Benhabib, 1986).

2.1 Bergsonin elämä ja aatehistoriallinen tausta

Bergsonin filosofia edustaa 1800-luvun lopulla syntynyttä elämänfilosofian suuntausta yhdessä muun muassa Friedrich von Schellingin, Wilhelm Diltheyn ja Friedrich Nietzshen kanssa. Bergsonin filosofia edustaa enemmän realismia kuin idealismia, ja että hänet on sijoitettu Ranskan omaan filosofiseen suuntaukseen, niin kutsuttuun ”spiritualistiseen positivismiin”. Bergsonin intuition käsite poikkeaa tieteellisestä menetelmästä, mutta tutkimuksessa pohditaan, voiko Bergsonin menetelmää soveltaa tieteellisissä tutkimuksissa. Bergsonin filosofiassa perehdymme myös ennen kaikkea hänen episteemis-ontologisiin sitoumuksiinsa, sillä ne luovat kokonaiskuvan hänen filosofisesta annistaan. Seuraavissa luvuissa jäsenän tarkemmin ja syvemmin johdannossa esitettyä argumentaatiota ja kysymyksenasettelua. Henri Bergson on ennen kaikkea tullut tunnetuksi niin sanotusta ”uudesta metafysiikastaan”, jonka luomisen hän katsoi tarpeelliseksi tieteen traditionaaliseen muotoon - pelkkään intelligenssiin nojaavan - epätarkkuuden vuoksi. Bergsonin ongelmien erittelyn metodia, sekä yhteiskunnallisempaa soveltuvuutta on tutkittu aiemmin, muun muassa saksalaisen Jürgen Habermasin filosofiaan ja deliberatiiviseen demokratiaan yhdistellen. Gilles Deleuze ja Michel Foucault toimivat tutkielmassa yhteiskuntakriittisen viitekehyksen edustajina Benhabibin ohella; Molemmista on löydettävissä yhteisenä nimittäjänä ongelmien asettelun tärkeys. Filosofian tutkimuskentässä ’annetut ongelmat’ on erityiset hyvin soveltuva näkökulma; kuitenkin tässä tutkielmassa ’valmiiksi asetelluilla ongelmilla’ on myös tärkeä funktio terminologisesti.²²

2.1.1 Bergsonin omintakeinen aikakäsitys

Bergsonin filosofiassa keskeiseksi nousee paitsi todellisuuden havainnoiminen alati liikkuvana prosessina – virtana – myös tästä todellisuudesta tiedon saaminen astumalla tähän kestoksi (ransk. la durée) nimeämäänsä elämän virtaan. Ilman tätä älykästä sympatisoimisen ’hyppyä’ kokemukseen - todelliseen aikaan, joka ei ole lineaarinen, vaan lähinnä tilallinen - emme voi saada todellista tietoa maailmasta, emme myöskään voi kehittyä tieteessä kollektiivisesti ihmiskuntana. Tämän perinteisestä fysikaalisesta – tieteellisestä maailmaa selittävästä ja lähestyvistä näkökulmasta – poiketen Bergsonilaisen aika-avaruuden käsittely on relevanttia ainakin jossain määrin; pelkkä intuition käyttäminen metodina nimittäin vaatii keston kokemukseen siirtymistä lineaarisesta ajasta poiketen. Nähdäkseni tämä spatiotemporaalisesti tieteestä poikkeava bergsonilainen näkemys kertoo siitä pohjimmiltaan, miten meidän tulee intuitiota käyttääksemme nimenomaan hylätä tietyt

22 Erityisesti G. Deleuze puhuu monin eri käsittein ongelman asettelusta, kuten tulemme huomaamaan luvussa kolme.

ennakkoehdot, jotta voimme yhteiskunta-analyttisessä kontekstissa ponnistaa puhtaalta pöydältä, riisuen siitä mahdolliset ideologiset käsitykset maailmasta ja sen luonteesta. Pohdinnat ja kiistat ajan todellisesta luonteesta toimivat tutkielmassa demonstraationa ongelmien asettelusta ja niiden arvioimisesta; kuuluisa kiista ajan luonteesta käytiin vuonna 1922 Albert Einsteinin ja Henri Bergsonin välillä.

Bergsonin mukaan emme voi lähestyä luontoa ja maailmaa ylipäätään liikkumattomana eli staattisena, objektiivisena ja ulkoapäin lähestyttävänä entiteettinä, koska näin itse maailmankaikkeuden salaisuudet jäävät paljastumatta myös tieteen kannalta (ks. esim. IM, CM). Esimerkkinä tieteen takertumista illuusioihin ja todellisuuden häivähdyksiin, Bergson käyttää tilan ja avaruuden käsitettä: Hänen mukaansa tila ja avaruus, ylipäätään spatiaalisuus jostain, on mielen luomaa harhaa. Ainoa, mikä on todellisuutta, on todellinen aika, eli kesto. Voidakseen saavuttaa itsessään olemisen ja hävittää filosofian historian suuret vastakohdat - kuten yhtenäisyyden ja moninaisuuden, olemisen ja tulemisen - Bergsonin oli luotava täysin uusi menetelmä, jolla edetä. Tällaisena menetelmänä Bergson kehitti "intuition", jonka avulla oli mahdollista nähdä todellisuuden perimmäinen luonne. Tätä varten hän korvasi tilan ja ajan käsitteet nimenomaisesti kestona. Tässä tutkielmassa pohditaan myös ajan ongelmaa itsessään sekä ihmisten ihmisen piilevien voimavarojen luonnetta. Aikakäsitys Bergsonille ei ole suinkaan mieleemme luoma lineaarinen malli, eikä siinä ole menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta 'totutussa mielessä.'

Alla on eritelty joitakin Bergsonin filosofian tärkeimpiä innovaatioita (Bergson, 2001: 1):

1. Aikaa on ajateltava kestona ja sitä ei sovi sekoittaa tilallisuuden käsitteisiin / käsittämiseen (= aika ei ole tilallista, pikemminkin ulotteista)
2. Hän erotti toisistaan kaksi moninaisuuden tyyppiä, jatkuvan (virtuaalinen) ja erillisen tyyppin (aktuaalinen). Katso edellä oleva kuvaus kahdesta minuuden ulottuvuudesta, intellektuaalisesta ja elävästä.
3. Hän lähestyi metafysiikan kysymyksiä erilaisten kokemustasojen ja eri osaamisalueiden kannalta.
4. Hänellä oli tarve sijoittaa tietoteoria elämän teorian laajempaan kontekstiin; epistemologia ja ontologia siis sekoittuvat toisiinsa tavalla, jossa yhden premissin hyväksyminen edellyttää toisen premissin hyväksymistä.

Bergsonille intuitio ja kesto liittyvät läheisesti toisiinsa; edellinen edellyttää jälkimmäistä. Tämä tarkoittaa pohjimmiltaan sitä, että meidän pitäisi pysyä poissa luonnollisten asioiden artikulaatioista ja ajatella sen sijaan kestoja eikä tilaa. Avaruus on eräänlainen homogeeninen ja "tyhjä" väliaine ja se on vain todellisuuden artikulaatio, joka on itse asiassa sarja kestoja. Ajattellessamme tai kokiessamme elämän eri tapahtumia kestona, onnistumme Bergsonin mukaan pääsemään tietoisuuden tilaan. Intuitio liittyy läheisesti sympatisoimisen kykyyn; sympaattiseen tai intuitiiviseen tietoon. (CE: 209–210, 342).

2.1.2 Mitä on Bergsonin intuitio ja miten se eroaa älykkyydestä?

Koska ajan käsitys on Bergsonille kaiken kattavin tema siinä mielessä, että intuition käyttö pelkästään edellyttää keston hyppäämistä, käsittelemme vasta tässä toisessa luvussa intuitiota. Intuitio on siis Bergsonille sekä yksi tiedon saamisen muoto älykkyyden rinnalla, ja myös hyvin erikoitunut tieteellinen menetelmä. Menetelmänä tähän kuuluu kolme askelta, jotka ovat seuraavat:

1. Askel oli siis asettaminen itsensä kokemukselliseen keston
2. Askel pyrkii laajentamaan keston jatkuvaan heterogeenisyyteen
3. Askel pyrkii taas käyttämään erottelukykä, havainnoimalla esimerkiksi värispektrin äärimmäiset värit, kuten Bergson havainnollistaa teoksessaan *Creative Mind* (1942).

Tutkielman käsitellessä intuitiota, on tarpeen määritellä ensin intuition yleinen määritelmä, ja tutkielman ollessa kiinnostunut erityisesti Bergsonin intuitiosta, olemme luonnollisesti kiinnostuneita siitä, mitä Bergson nimenomaan intuitiolla tarkoittaa. Intuitio tarkoittaa aistien ja ajattelun ulkopuolisen tietoisuuden ja ymmärryksen muotoa. Se viittaa kykyyn ymmärtää asioita ilman, että tarvitsee tehdä järkeviä päättelyjä tai käyttää logiikkaa. Intuitio on tapa ymmärtää asioita ja saada tietoa suoraan, ilman välittäjiä tai välikäsiä. Intuitio on yleisesti nähty korkeana ja arvokkaana kykenä, joka auttaa ihmisiä ymmärtämään asioita ja löytämään ratkaisuja ongelmiin. Se voidaan nähdä myös luovuuden ja ymmärryksen lähteenä. Intuitio on myös tärkeä osa monia henkilökohtaisia ja spirituaalisia kokemuksia. Tässä luvussa esitellään intuition merkitystä aloittaen sen arkikielisestä tarkoitteesta, edeten tästä Bergsonin metafysiseseen ja epistemologiseen käsitykseen intuitiosta ja intuitiivisesta tiedosta. On esimerkiksi intuitiivisesti varsin uskottavaa (engl. plausible), että tavoitamme jokainen suurin piirtein sen, mitä intuitiolla ainakin arkisessa keskustelussa tarkoitetaan. On kuitenkin niin, että usein intuitiota pidetään jollain lailla sopimattomana tieteen piiriin

käytettäväksi. Bergson tarkoittaa intuitiolla toisaalta uniikkia tietämisen tapaa, ja toisaalta tieteellistä metodologiaa. (Bergson, 1907, 1912). Intuitio voidaan yleisesti jakaa kahteen päätyyppiin: sisäiseen intuitioon ja ulkoiseen intuitioon. Sisäinen intuitio viittaa kykyyn ymmärtää asioita sisäisesti, ilman ulkopuolista tukea tai apua. Ulkoinen intuitio viittaa kykyyn ymmärtää asioita ulkopuolisen tietolähteen, kuten esimerkiksi toisen ihmisen, kautta. Tässä luvussa keskitytään kuitenkin intuitioon nimenomaan Bergsonin tarkoittamassa mielessä.

Äly keskittyy Bergsonilla muotoon, kun taas vaisto keskittyy aineeseen. Siten kaksi sen muotoa voidaan erottaa tiedosta, ja sekä äly että vaisto (intuitio ihmisillä) ovat kaksi eri tiedon saamisen lajia tai tapaa (Bergson, 1907).

Älyn (A) ja vaiston (B) välinen suhde voidaan tiivistää seuraavasti:

A. Ei saavuta mitään tiettyä tavoitetta B. Saavuttaa sen, mikä on todellisuudessa

A. Älykkyyden tuntemus on hypoteettista B. Vaistomainen tieto on kategorista, eli absoluuttista tai tiettyyn asiaan kohdistuvaa

A. Henkinen tieto on kyvyltään mukautuvaa eikä sitä ole sidottu yhteen kohteeseen. Nämä tiedot ovat "tyhjiä" ja "ulkoisia" B. Vaistomainen tieto soveltuu sen sijaan vain omaan käyttöönsä, mutta on samalla luonteeltaan *läheistä ja täydellistä* (Bergson, 1907, 153–158.)

A. Älykkyys on kyky rakentaa ja muokata epäorgaanisia, keinotekoisia instrumentteja tilanteen mukaan, kyky luoda yleisen tason suhteita tietyn tiedon perusteella. B. Vaisto on esineen luontainen tuntemus.

A. Älykkyyden tuntemus on suhteellista ja muodollista B. Vaiston tuntemus on aineellista (aineellista) ja aineellista.

A. "Älykkyys voi etsiä esineitä, mutta ilman vaistoa se ei voi koskaan löytää niitä." B. Vaisto puolestaan voi tavoittaa esineitä, mutta ei pysty etsimään niitä, koska se ei spekuloi. Joten tarvitaan sekä vaistoa että älykkyyttä (Bergson, 1907, 158–159.)

A. Pääkohde on epäorgaaninen kiinteä ja eloton aine, joka on epäjatkuva ja liikkumaton objektiivisesti ja numeerisesti mitattavissa B. Vaisto sen sijaan saavuttaa prosessin, sisäisen 'elämän' (Bergson, 1907, 158–258.)

A. Käytännöllinen ponnisteluillemme, vaikka se ei vastaa todellisuutta. Ärtynisyys tarkoittaa, että äly on kiinnostunut siitä, missä liikkuva esine on ja mihin se on menossa (vertaa esimerkiksi Zenonin neljää paradoksia, mukaan lukien liikkuvan nuolen paradoksi) B. Vaisto on kiinnostunut itse prosessista, toisin sanoen etenemisestä ja liikkeestä, jolla se liikkuu paikasta toiseen (Bergson, 1907, 158–258.)

A. Liikkeen kuvaaminen käytännöllisellä korvikkeella B. Liike sellaisena kuin se todella on. Älyllä on myös epätodellinen todellisuuskuva paitsi ajasta myös avaruudesta: sen mukaan avaruus on eräänlainen homogeeninen, tyhjä väliaine. Tämä tila on kuitenkin vain mielen ottama kuva todellisuudesta (tällainen käsitys avaruudesta on vain ihmisillä). Ihmismielen älykkyys voi koota ja rakentaa mitä tahansa "järjestelmiksi" (kuten ajan ja paikan). Tietenkin älykkyuden käyttämät työkalut - kuvat ja käsitteet - voivat kuvata maailmaa, jonka ihminen voi saavuttaa vaistollaan (intuutiollaan). Intuitio tarjoaa tietoa siitä, mitä on vaikea kuvata ja ymmärtää. Intuitio on myös kokemuksellista, siinä missä älykkyys on muodollista (Bergson, 1907, 163–164 & Bergson, 1912, 40–44 ja 49–50.)

Bergsonille kuvat ja käsitteet ovat todellisuuden varjoja, joista hän puhuu erityisesti teoksissaan, *Introduction to Metaphysics* (1912) ja *Matter and Memory* (1896). Toisaalta mitä tulee kysymykseen siitä, voidaanko intuitiota käyttää onnistuneena menetelmänä filosofiassa, on selvennettävä aihetta edelleen; ja tällöin pääkysymys tässä liittyy intuitioon välittömänä tietona itse kulloisestakin tiedon kohteena olevasta objektista sen välillä, mitä metodologia käytännössä on (Deleuze 1966 /2018). Bergsonia mukaillen on aina kyse tämän aggregaatin jakamisesta sen luonnollisten yhteyksien mukaan, toisin sanoen ainesosiin, jotka eroavat toisistaan luonteeltaan. (Deleuze 1966 / 2018). Kuten kolmannessa osassa 3.1.3 on erityisen havaittavissa, intuitio menetelmänä on "jakamismenetelmä". Vaikka kokemus välittää meille vain nämä "kokoelmat", suurin ongelma ei ole siinä Bergsonin mukaan. Suurin ongelma perinteisessä metafysiikassa on ollut hänen mukaansa siinä, että luomme ajasta epätodellisen kuvauksen: Jaamme ajan 'pysäytettyihin hetkiin', joissa olemme luoneet tilan kuvauksen sellaisen paikkaan, johon se ei kuulu – nimittäin todelliseen aikaan (duraatio, eli kesto). Todellisessa ajassa ei ole tilaa siinä mielessä, miten mieli sen luo. Tästä seuraava ongelma on, että

tässä todellisuuden kuvauksessa emme voi enää erottaa toisistaan kahta sen muodostavaa ja luonteeltaan erilaista osatekijää, nimittäin kahta puhdasta tapahtumaa - kestoja ja ulottuvuutta (Deleuze 1966 /2018, 17). Bergsonin motiivina on palauttaa ymmärryksemme tästä puhtaasta luontoerosta.

Sana ”äly” olisi parempi (vrt. tekoäly, artificial intelligence); on luontevaa ajatella, että intuitio johtaa sinänsä hyviin, älykkäisiin ratkaisuihin; Äly lähestyy todellisuutta, kuin se olisi jatkumaton tai pirstaleinen. Se hajottaa asioita niin moniin osiinsa, kuin vain ”katsoo tarpeelliseksi” (Bergson, 1907, 1912). Esimerkiksi matematiikassa ja fysiikassa älyn tapa toimia on parhaimmillaan. Kuitenkin Bergsonin mukaan tilan kokemus on aina mielen luoma illuusio. (Bergson, 1907, 1912, 1942). Äly lähestyy maailmaa, kuten se (maailma) olisi liikkumaton. Käytännössä tätä Bergson havainnollistaa erityisesti teoksessaan *Creative Evolution* esimerkillä Zenonin niin sanotun ”nuoli -paradoksin” avulla. Paradoksissa äly on kiinnostunut siitä, missä liikkuva esine on (piste x) ja mihin se on menossa (piste y). Äly siis pirstaloi maailman keinotekoisesti ajan hetkiin, ja tästä syystä paradoksissa näyttäytyy ainoana vaihtoehtona älylle se pseudo-ongelma, että nuoli ei siis liiku lainkaan. Virheellinen suuntautuminen maailmaan tuottaa meille Bergsonin mukaan näitä pseudo-ideoiden tuottamia pseudo-ongelmia, joista puhutaan tarkemmin kappaleessa 2.4.

Intuitiossa kyse on jatkuvan kokonaisuuden kokemisesta, jolloin lähestymme maailmaa sellaisena kuin se on, eli jatkuvana, keston kautta sen luonnolliseen heterogeenisyyteen. Intuitiota käyttämällä maailma nähdään jatkuvana muutoksena. Elämä koetaan keston kautta, mikä on itse asiassa perusedellytys intuitiota käytettäessä. Intuitio tieteen menetelmänä edellyttää Bergsonin mukaan keston ’hyppäämistä’; se on sen ensimmäinen ja tärkein ehto (Bergson, 1912). Bergsonin filosofia ikään kuin ’lepää’ tällä ontologisella perustalla ja sitoumuksella maailman luonteesta virtaavana, ei paikallaan pysyvänä havainnoinnin kohteena. Tämä johonkin astuminen on Bergsonille *keston kokemista*, siihen astumista (ransk, la duree). Kesto on Bergsonille todellista aikaa, jolloin kellon osoittama aika on vain ajan illuusio, hädin tuskin häivähdys todellisesta ajasta. (Bergson, 1912). Kuten teoksessa *Introduction to Metaphysics* (1912) ilmaistaan tähän tapaan:

Koska tieteet pyrkivät aina osoittamaan tuloksensa matemaattisesti, modernin fysiikan on sanottu käsittelevän yksinomaan osoittimen lukemista ja algebrallisia kaavoja. Yksi tulos tästä on ollut se, että liikkeen ja ajan kaltaisia ilmiöitä analysoidaan peräkkäin "pisteiksi" ja "hetkiksi". Itse asiassa jopa aika, josta olemme huolissamme

jokapäiväisessä elämässä, määräytyy mekaanisten laitteiden avulla, jotka osoittavat puhtaasti tilallisia suhteita, kuten kellon viisarinen osoittamat suhteita. (Bergson, 1912, 11)

Kestoon ”hyppäämisessä” onkin kyse aikaikkunan virtaavuudesta, joka on käytännössä sen kokemista. Erilaisten sävyjen tiedostamisessa on tarve jonkinasteiselle herkkyydelle laadullisten ominaisuuksien eroavaisuudelle²³; aivan kuten kellonrakentajan tulee olla tarkka ja täsmällinen, ja erittäin hienovarainen työssään.²³Tutkimuksessa tulen kysymään tieteellisen paradigman sekoittumisen politiikkaan, jolloin tieto määritellään poliittisista tarkoituksista katsottuna ulkoapäin. Tämän tiedostamiseen tarvitaan tarkkaa havainnointi- ja erottelukykä. Nähdäkseni tällainen erottelukyky on erittäin arvokasta ja tärkeää. Kaikki muutos parempaan lähtee tosiasioiden tiedostamisesta – valtarakenteiden tiedostamisesta, joka on olennaista kriittisessä metodissa– ja siksi nyt käsillä, oleva tutkimus onkin nimenomaan uusien ratkaisujen löytämistä, tietoa ”uutuudesta” ja ”tulevasta” (Bergson, 1907)²⁴, joka vain intuitiivisella ajattelulla voidaan tavoittaa Bergsonin mukaan.

Bergson korosti intuition merkitystä tiedonlähteenä ja tieteellisenä menetelmänä, mutta hän korosti myös, että tämä intuition käyttö täytyy tehdä oikein ja harkiten, jotta se olisi hyödyllistä. Hän esitti tämän näkemyksen erityisesti teoksessaan *Time and Free Will: An Essay on the Immediate Data of Consciousness* (1889), jossa hän argumentoi, että ihmisen tahto on vapaa ja että tämän tahdonvapauden ymmärtäminen vaatii intuitiivista lähestymistapaa. (Bergson, 1889, 139). Teoksessa hän esittää, että intuitio on tärkeä tieteellinen menetelmä, joka mahdollistaa ymmärtämään elämänvoiman ja luovuuden. Hän katsoo, että intuitio on tärkeämpää kuin rationaalinen ajattelu, koska se mahdollistaa ymmärtämään tämän elämänvoiman (*élan vital*, *vital impetus*) ja sen luovuuden, joka ei ole käytettävissä rationaalisella ajattelulla. Teoksessa hän esittää, kuinka intuitio on välttämätöntä tieteellisessä tutkimuksessa, ja kuinka se tarjoaa lähestymistavan, joka mahdollistaa syvemmän ymmärryksen elämään. (Bergson, 1907, 153–154).

Maailmaan kuuluu sen hienojakoiset värähtelyt ja erilaiset sävyt, kuten Bergson kirjassaan, *Creative Mind* (1942) kertoo havainnollisesti esimerkiksi värin oranssi kohdalla: emme kykene havaitsemaan

²³ Ks. myös Colin Wilson (1971).

²⁴ Engl. kielisissä käännöksissä on käytetty käännösratkaisuja, *newness* ja *becoming* (ks. esim. Bergson 1907)

värin asteittaista sekoittumista – tässä tapauksessa punaisen ja keltaisen sekoittumista – jos emme asetu ainakin mielessämme sisälle kokemukseen tähän värispektriin. Tämä värien spektrin tarkka kokeminen on mahdollista vain asettumalla duratioon, kokemukselliseen keston. (Bergson, 1942). Siispä voidaan ajatella, että kyky nauttia hienoista värähtelyistä hienoista tällaisista sävyistä ja sävyeroista on tärkeä osa energian käytöstämme. Mielestäni kirjailija -filosofi Colin Wilson (1931–2013) on hyvin tavoittanut sen intuition olemukseen Bergsoninkin tavoittaman herkkyyden. Teoksessaan *Ovi tuntemattomaan* (Wilson: 1972), Wilson kuvaa ikävystymisen olevan kyvyttömyyttä rekisteröidä hienovaraisia värähtelyjä. (Wilson, 1972). Eläväksi organismiksi määrittellään organismi, joka kykenee reagoimaan energiavärähtelyihin. (Wilson, 1972). Nuo värähtelyt itsessään muodostavat tarkoituksen: esimerkiksi silloin, kun rentoudun tulen ääressä, nautin lasillisen viiniä tai se, miten reagoin sinfoniaan. Se, mitä tunnen nurmikkoja leikatessa ja kun tunnen katkaistun ruohon tuoksun; silloin rekisteröin tarkoituksia ja taltioin erilaisia värähtelyjä. (Wilson, 1972)

Tärkeä ero ihmisen ja hänen lemmikkikoiransa välillä ei ole pelkästään se, että koira on värisokea, vaan se, että ihmisellä on laajempi kyky reagoida melkein millä osa-alueella tahansa. Mitä korkeampi elämänmuoto on, sitä syvempi on sen kyky rekisteröidä tarkoituksia ja sitä voimakkaampi sen ote elämästä. Evoluution voi nähdä yksinkertaisesti entistä parempaa kykyä rekisteröidä jo olemassa olevia tarkoituksia. Sininen ja vihreä olivat olemassa, vaikka Ksenofanes ei kyennytkään erottamaan niitä toisistaan. Olemme kasvamassa maailmankaikkeuteen, joka muuttuu hetki hetkeltä jännittävämmäksi oppiessamme rekisteröimään uudenlaisia värähtelyjä. Ei ole epäilystäkään, etteivätkö ihmiset 1000 vuoden päästä näkisi välkehtivän maailmankaikkeutta, jossa on tusinan verran sellaisia värejä, joita meille ei ole olemassa (tällä hetkellä). Pitäisi olla itsestään selvää, että herkkyys on sisäistä kehitystä. Kellosepän kisälli aloittaa korjaten suuria kelloja ja etenee vähitellen hienojakeisempiin rannekelloihin. Hänelle kehittyy entistä suurempi varmuus ja keskittymiskyky, jotka ovat sisäisiä ominaisuuksia. (Wilson, 1972.)

Ihminen on siis edellä sanotun perusteella saavuttanut evoluutiossa pisteen, jossa hänen pitää siirtyä seinäkelloista rannekelloihin, karkeasta hienovaraiseen. Hänen täytyy yhä enemmän kääntyä sisäänpäin. Ihmisen täytyy virittäytyä olemuksensa sisäisille tasoille ja sellaisille merkityksille ja värähtelyille, jotka ovat tähän mennessä olleet liian hienoja käsiteltäviksi. Ongelman asettelun metodi lienee siis hienovaraisen erottelukyvyn liittyvää tarkkaa havainnointia yhteiskunnallisessa

kontekstissa. Reflektoiden Wilsonin ajatuksia yhdessä Bergsonin tarkoitteen kanssa intuitiosta, käyvät nämä hyvin yhteen: Intuitio on siis ikään kuin ovi 'tuntemattomaan', mutta sen harjaannuttamisessa voi tulla yhtä hyväksi ja tarkaksi, kuin kisälli, joka siirtyy isojen kellojen käsittelystä yhä hienojakoisempiin kelloihin. Tähän prosessiin tarvitaan herkistymistä hienojakoisuudelle ja tarkalle asioiden erottelukyvylle. Tämä tulkinta on mielestäni relevantti, sillä Bergsonin tavoitteenajan oli luoda nimenomaan tarkkaa -eksaktia – metafysiikkaa, sillä sen aikainen olevaisen luonteen tarkastelu ei tuottanut tarpeeksi todenmukaista tietoa todellisuudesta. käsittääkseni tämä ajatus liittyy yhtä hyvin värien ja erilaisten spektrien havainnoimiseen tarkasti, samoin kuin erilaisten yhteiskunnallisten sävyjen – ja ongelmien erottelukyvyn – havainnoimiseen. Palaamme tämän asian pariin kolmannessa luvussa, joka koskee Deleuzen tulkintaa erilaisista ongelmien 'laadusta'; kyse Bergsonin filosofiassa on siis nimenomaan laadullisten erojen huomaaminen väreissä, asioissa ja ilmiöissä.

2.1.3 Elämän evoluutio: Mekaniikkaa vai dynamiikkaa?

Intuitioon liittyy luova evoluutio, prosessimaisuus, ei niinkään staattisuus. Elämä ja asiat aukenevat sisältä käsin kokemalla ja elämällä. Kokemus antaa tarkkaa tietoa olevaisen luonteesta, joka on myös tieteelle tärkeää informaatiota. Wilson teoksessa väitetään siten, että herkkyys on nimenomaan sisäistä kehitystä; tämä näkemys käy hyvin yhteen Bergsonin näkemyksen intuitiosta sympatisoimisen kautta tulleesta älykkyydestä. Intuitioon liittyy siis edellä kerrottuun nojaten herkkyys, sympatia ja toisen asemaan asettumisen kyky ja -halu²⁵, antautuminen kokemukseen -duraatioon -joka on oman näkemykseni mukaan nykytermein jonkinlainen flown -kaltainen tila. Bergsonin tarkoittama sympatisoiminen on siis nimenomaisesti luonteeltaan herkkyyttä; jotta henkilö voi asettaa itsesi elämään itseensä (Bergsonin tarkoittamaan duraatioon), tulee tämän käyttää tätä erityistä herkkyyttä – tätä sympatisoimista itsessään -joka on sisäistä kehitystä. Sympatisoiminen on luonteeltaan nimenomaan herkkyyttä. Ymmärrykseni mukaan, jotta voit asettaa toisen ihmisen asemaan tarvitset nimenomaan tällaista ominaisuutta. Se, missä määrin luovuus ja herkkyys liittyvät keston tavoittamiseen, on hyvä. Kysymys voidaan kuitenkin välttää, jos mukailemme Wilsonin ajatuksia sanoen, että ”luova ihminen pyrkii juoksuttamaan voimia alitajunnastaan”. Niin tehdessään henkilö saattaa tulla tietoiseksi voimista, jotka tavallisesti ovat tietoisuuden – Bergsonin käsitettä käyttäkösemme, intelligenssin, tavoittamattomissa. Evolutionismi sisäisenä prosessina voidaan

²⁵ Tätä kykyä – sympatisoivaa älykkyyttä – voi opetella. Tämä sama pätee intuitioon ja sen harjoittamiseen.

rinnastaa intuitiiviseen maailmaan suhtautumiseen; olemme alati dynaamisessa liikkeessä. Kaiken tarkoituksellisuuden, eli teleologisuuden – toisin sanoen evoluution – voi rinnastaa. Tämä näkemys on vastakkainen reduktioismille.²⁶

Reduktionismia ovat vastustaneet monetkin ajattelijat, muun muassa Julian Huxley, Abraham Maslow, Victor Franklin, Michael Bowie, sekä tohtori David Foster. Fosterilla oli teoria tiedonkäsittelyn maailmankaikkeudesta, joka on ehkä hivenen rohkeampi kuin Washingtonin evolutionismi, mutta henki on pohjimmiltaan sama: Fosterin mukaan tiede lakkaa olemasta sattuman tutkimusta ja alkaa etsiä tarkoitusta. Hän tulee tutkimuksissaan päätelmään, jossa kaikkeen olevaiseen on sisäänrakennettu teleologinen pyrkimys johonkin parempaan ilmenemisen muotoon.

Luovaan evoluutioon liittyy elollisen olennon vitalismi, vitaalisuus, eli luova elämänvoima, jota Bergson kuvaa teoksissaan 'elämän hyöky' -käsitteellä (ransk. élan vital, engl. vital impetus). Evoluutio on yksinkertaisesti entistä parempaa kykyä rekisteröidä jo olemassa olevia tarkoituksia. Edellä kerrotusta voidaan siis päätellä, että luova elämänvoima, vitaalisuus liittyy olennaisesti intuition ilmenemiseen liittyviin ennakkoehtoihin. Teleologisuuden ja evolutiivisen prosessin olemassaoloon uskovat tieteilijät edustavat kuitenkin valtaosaa asekelta eteenpäin, uskoessaan jonkin sisäänrakennetun tarkoituksen olevan valmiina paljastettavaksi (engl. exposed). Tämä on entisestäänkin arvokasta laittaessamme jotakin uutta tieteen fallibilistisen luonteen kontekstiin. Länsimainen tiedehän on myöntänyt jo pitkään, että maailmankaikkeudesta on vielä paljon tutkimatta, mutta tuo maailmankaikkeus on perustaltaan paikoillaan oleva jähmeä, mekaaninen maailmankaikkeus. Tämä edellä mainittu juurisyy tieteen myönnettyihin ongelmiin käy hyvin yhteen Bergsonin ajatusten kanssa siitä, mitä intelligenssi tieteen tekemisen tapana pohjimmiltaan tutkii ja miten se sille luonteenomaisella tavalla toimii – luontoa tutkitaan liikkumattomana objektina, jonka voi jakaa niin moniin osiin, kuin toivotaan.

Wilsonin ajatukset sopivat hyvin Bergsonin ajatusten täydentämiseen. Hänen mukaansa ikävystyminen on kyvyttömyyttä rekisteröidä hienovaraisia värähtelyjä. (Wilson, 1971). Wilson ehdottakin teoksessaan (1971), että ympärillämme ajelehtii tarkoituksia, joista meidät tavallisesti pitää erillään tapa tietämättömyys ja aistien tylsyyt. Me sallimme itsemme esimerkiksi ajatella, että

²⁶ Reduktiolla tarkoitetaan sitä, että kaikki olemassa oleva voitaisiin jollain lailla redusoida fyysikaaliseen.

ruoho on vihreä, tai aurinko ja tähdet ovat olemassa, vaikka kukaan ei niistä tietäisikään ja myös, että on olemassa platonilaisten ideoiden pluralistinen ajaton maailma. Voitaisiin varovasti olettaa edellä sanotusta johtaen, että intuition käyttöön tai sen käyttämättä jättämiseen liittyy joko avoimuus tai sulkeutuneisuus jollekin 'tuntemattomalle'. Arkikielessä tätä kuvattaisiin varmasti esimerkiksi sanoen, että joku henkilö ajattelee 'laatikon ulkopuolelta' (*outside the box*).

2.1.4 Kokemukset vs. käsitteet

Giuseppe Biancon artikkelissa "Experience vs. Concept? The Role of Bergson in Twentieth-Century French Philosophy" (2011) käsitellään Bergsonin kokemusfilosofiaa ja sen roolia 1900-luvun ranskalaisessa filosofiassa. Biancon mukaan Bergsonin filosofia korostaa koetun kokemuksen tärkeyttä todellisuuden ymmärtämisessä verrattuna abstraktiin ja käsitteelliseen ajatteluun, joka hallitsi paljon länsimaista filosofiaa ennen häntä. Bergsonin filosofia perustuu käsitteelle "kestosta", joka viittaa subjektiiviseen ajan kokemukseen jatkuvana virtana sen sijaan, että aika koettaisiin erillisinä hetkinä. Tämä ajatus haastaa perinteisen näkemyksen ajasta lineaarisena tapahtumien etenemisenä ja korostaa sen sijaan ihmiskokemuksen rikkautta ja monimutkaisuutta. Bergsonin mukaan äly, joka perustuu käsitteisiin ja abstraktioihin, ei voi täysin kuvata koetun kokemuksen monimuotoisuutta, ja filosofian on siksi turvauduttava intuition päästäkseen käsiksi todellisuuden täyteyteen (Bianco, 2011.)

Bianco huomauttaa, että Bergsonin filosofialla oli merkittävä vaikutus ranskalaiseen filosofiaan 1900-luvun alussa, erityisesti eksistentialismin ja fenomenologian kehityksessä. Hän väittää, että Bergsonin korostus koetun kokemuksen tärkeydestä avasi tietä eksistentialistiselle keskittymiselle yksilön subjektiiviseen kokemukseen maailmasta, sekä fenomenologian painotukselle ensimmäisen persoonan näkökulmasta. Kuitenkin Bianco huomauttaa myös, että Bergsonin filosofiaa arvosteltiin joiltain osin, kuten esimerkiksi Jean-Paul Sartren toimesta, joka näki sen liian subjektiivisena ja riittämättömänä. Sartre väitti, että Bergsonin filosofia ei huomionnut kokemuksen sosiaalisia ja historiallisia ulottuvuuksia, jotka ovat tärkeitä ihmisen olemassaolon ymmärtämiselle. Kaiken kaikkiaan Biancon artikkeli korostaa Bergsonin kokemusfilosofian merkitystä 1900-luvun ranskalaisessa filosofiassa, sekä sen vaikutusta eksistentialismiin ja fenomenologiaan, että sen herättämien keskustelujen merkitystä kokemuksen luonteesta ja sen suhteesta käsitteisiin ja abstraktioihin (Bianco, 2011.)

2.2 Bergsonin intuition käsite ja sen rooli yhteiskuntateoriassa

Tutkimuksessa korostetaan tieteen ja politiikan välisen erottelun tärkeyttä. Tutkimuksessa esitetään, että Bergsonin ajattelulla voi olla merkittävää annettavaa kriittiselle yhteiskuntateorialle, erityisesti yhteiskunnallisten rakenteiden ja käytänteiden arvioinnissa ja emansipaation edistämässä. Bergsonin filosofiaa voidaan soveltaa yhteiskuntakriittiseen perinteeseen useilla tavoilla, joista tässä luvussa esitetään todellisuuden vs. mahdollisuuden välinen vuorovaikutus, näennäisongelmat (ns. *pseudo-ongelmat*) ja vapaa tahto todellisuudessa sijaitsevana uutena mahdollisuutena. Näiden lisäksi kohdat viisi (5) ja kuusi (6) kytkeytyvät oleellisesti Seyla Benhabibin erotteluun kriittisen yhteiskuntateorian kahdesta eri roolista, jotka ovat *diagnostinen, eli selittävä rooli* ja *emansipatorinen eli vapautta ja utooppinen rooli tai tutkimuksen intressi*. Mitä tulee emansipaatioon, eli vapauttavaan ja utooppiseen intressiin aidon vapaan tahdon aktina, sekä yhteiskunnan ongelmien diagnosoimisen intressiin asettumalla todellisuuteen Bergsonin tarkoittamassa mielessä, ongelmien erottelukyky auttaa erottamaan todelliset ja näennäiset ongelmat toisistaan ja luomaan aidosti todellisuuteen pohjautuvaa tiedettä ja yhteiskunnallista elämää.²⁷

1) *Todellisuus*: Bergsonin filosofian mukaan todellisuus on jatkuvassa muutoksessa, eikä sitä voi täysin kuvata staattisilla käsitteillä. Tämä voi auttaa yhteiskuntakriittisiä tutkijoita ymmärtämään, että yhteiskunta on jatkuvassa muutoksessa ja kehityksessä eikä sitä voida täysin ymmärtää staattisilla käsitteillä.

2) *Mahdollisuus*: Bergson korosti mahdollisuuden käsitettä, joka viittaa tulevaan potentiaaliin, joka on olemassa kaikessa todellisuudessa. Tämä ajatus voisi auttaa yhteiskuntakriittisiä tutkijoita näkemään yhteiskunnalliset ongelmat mahdollisuuksina, jotka voidaan ratkaista tulevaisuudessa.

3) *Näennäisongelmat*: Bergsonin filosofian mukaan ihmiset voivat jäädä kiinni näennäisongelmiin, jotka eivät ole todellisia ongelmia. Tämä voi auttaa yhteiskuntakriittisiä tutkijoita erottamaan todelliset yhteiskunnalliset ongelmat näennäisongelmista, jotka voivat hämärtää todellisen tilanteen.

4) *Vapaa tahto*: Bergsonin mukaan vapaa tahto on ihmisen kyky luoda uutta ja innovatiivista. Tämä voi auttaa yhteiskuntakriittisiä tutkijoita ymmärtämään, että yhteiskunnalliset ongelmat voivat ratketa vain, jos ihmiset kykenevät käyttämään vapaa tahtoaan ja luovaa ajatteluaan.

²⁷ Benhabibin erotteluun palaamme tarkemmin luvussa neljä.

5) *Emansipaatio eli vapautta ja utooppinen intressi*: Bergsonin filosofia voi myös auttaa yhteiskuntakriittisiä tutkijoita ymmärtämään, että emansipaatio on tärkeä tavoite yhteiskunnallisessa muutoksessa. Emansipaation tavoite on vapauttaa yksilöt yhteiskunnallisista rajoituksista ja antaa heille mahdollisuuden toteuttaa potentiaalinsa. Tähän liittyy myös vapaa tahto ja mahdollisuus nykyhetkessä valita täysin uusi vaihtoehto, toistamatta mennyttä.

6) *Yhteiskunnan ongelmien diagnosoimisen intressi*: Bergsonin filosofia voi auttaa yhteiskuntakriittisiä tutkijoita diagnosoimaan yhteiskunnan ongelmia syvällisemmin ja ymmärtämään niitä kokonaisvaltaisesti. Bergsonin korostama elävän kokemuksen merkitys voi auttaa tutkijoita ymmärtämään yhteiskunnallisia ongelmia ihmisten kokemusten kautta.

2.2.1 Vapaa tahto mahdollisuuksien luojana

Teoksessaan, *Essai sur les donne'es immediate's de la conscience* (1889)²⁸, Bergson käsittelee vapauden ongelmaa paljastaakseen sen pohjalla olevan aikakäsityksen ongelmallisuuden. Itse asiassa teos havainnollistaa hyvin sitä virheellistä tapaa asettaa filosofisia ongelmia, joka perustuu väärään käsitykseen ajan luonteesta staattisena ja mitattavana objektiivisena 'tosiasiana.' (Bergson, 1889). Vapaus on keskeinen teema paitsi Bergsonin filosofiassa, myös tässä tutkielmassa, sillä se mahdollistaa emansipaation ja vapauttaa yksilöt erilaisista hegemonisista narratiiveista. Tämä taito puolestaan edellyttää filosofisen intuition käyttöä myös tieteellisessä tutkimuksessa. Kuitenkin vapauden käsitteen relevanssi ja merkitys kaipaa lisäselvennystä ja tämä toteutetaan käsittelemällä vapauden metodologista arvoa ja käyttöä argumentatiivisesti.

Dynaamisuus liittyy oleellisesti vapauden käsitteeseen – tai paremminkin ilmiöön – sillä se ei niinkään pyri järjestämään käsitteitä sopivimpaan järjestykseen, kuin selvittämään niiden todellista suhdetta toisiinsa. (Bergson, 1889, 141). Vapaus liittyy Bergsonilla yhteiskunnallisessa merkityksessä vapaaseen elämänvoiman sisältämään nyt-hetkeen, jonka turvin alati muuttuvassa maailmassa tulee kehittää yhä paremmin todellisuutta vastaavia ratkaisuja; mitä paremmin henkilö on sisässä kokemuksessa ja todellisuudessa (todellisuutta käsiteltiin luvussa 2.1.3), sitä paremmin hän kykenee vastaamaan elämän tarpeisiin, ja kehittämään myös ongelmanasettelutaitojaan. Elävän, kehittyvän minän näkökulmasta erilaiset näennäisongelmat (pseudo-problems) ja vaikeudet ovat

²⁸ Engl. kielinen käännösteos on nimeltään, *Time and Free Will: An Essay on the Immediate Data of Consciousness* (1889).

osoittautuneet harhaanjohtaviksi, ja vapaus, vaikka sitä ei voida määritellä abstraktisti tai käsitteellisesti, julistetaan yhdeksi selkeimmistä havainnoinnin osoittamista tosiasioista. (Bergson, 1907, 190–191). Teoksessaan, *La pensée et le mouvant* (1998/1934), mahdollisuus ei ole jotain sellaista, joka odottaa vielä tapahtumistaan tulevaisuudessa, vaan se on jotain, joka on jo tapahtunut menneisyydessä ja heijastuu sieltä eteenpäin (Bergson, 1998/1934). Toisin sanoen, tulevaisuus ei ole ennalta määrättyjen mahdollisuuksien toteutumista, vaan jatkuvaa uuden luomista ja ennennäkemätöntä kehitystä (Bergson, 1998/1934).

Vapaa tahto luo Bergsonin mukaan nykyhetken mahdollisuudet. Bergsonin pohtima filosofinen ongelma koskee mahdollisuuden käsitettä ja sen suhdetta ihmismielen kykyyn hahmottaa todellisuutta ja aikaa. Tämä ongelma nivoutuu yhteen Bergsonin ensimmäisessä teoksessa (1889) käsittelemän vapaan tahdon ongelman kanssa. Bergson huomauttaa, että monet vapaata tahtoa selittävät mallit perustuvat oletukselle, että yksilöllä on kyky valita toimintansa tiettyjen vaihtoehtojen välillä. Kuitenkin Bergsonin mukaan sellaiset yleiset näkemykset vapaan tahdon luonteesta, kuten determinismi (ennalta päätetty vaihtoehto) ja indeterminismi (ennalta päätetyt valmiit vaihtoehdot, vaikka niitä olisi useita), perustuvat molemmat samaan virheelliseen todellisuuskäsitykseen. Tämä virheellinen ontologinen todellisuuskäsitys olevaisen luonteesta johtaa harhaan siinä, että kaikki mahdollisuudet ovat näissä näkemyksissä jo valmiiksi olemassa, ja että uutta ei voisi syntyä ajassa. Sekä vapaan tahdon kysymyksessä että mahdollisuuden ongelmassa teoreettinen nykyhetki käsitetään menneenä, eikä sitä näin ollen nähdä todella uutena. Bergsonin mukaan filosofisissa keskusteluissa vapaata tahtoa käsitellään usein ikään kuin se olisi jo tapahtunut, olipa kyse sitten teorian tai käytännön keskusteluista. Todellisuus, mahdollisuus, tahon vapaus ja näennäisongelmat nivoutuvat olennaisella tavalla yhteen Bergsonin filosofisessa ajattelussa (Lipsanen & Myllymaa, 2023.)

Edellä esitetyn perusteella voidaan ymmärtää, miksi kysymys vapaasta tahdosta asettaa ristiriitaan nämä kaksi kilpailevaa luonnonjärjestelmää, mekaanisuuden ja dynaamisuuden, joita käsiteltiin luvussa 2.1.3: Mekanismi seuraa päinvastaista kurssia, kuin dynaamisuus. Se olettaa, että sen syntetisoimia materiaaleja säätelevät välttämättömät lait. Vaikka mekanistisen maailmankuvan kautta voidaan saavuttaa yhä rikkaampia yhdistelmiä, joita on yhä vaikeampi ennakoita ja jotka näyttävät yhä ehdollisemmilta, se ei kuitenkaan koskaan pääse pois siitä kapeasta välttämättömyydestä, jonka sisällä se aluksi sulki dynaamisuuden ulkopuolelleen. Näiden kahden luontokäsityksen (mekaanisen ja dynaamisen) perusteellinen tarkastelu osoittaa, että näihin liittyy kaksi hyvin erilaista hypoteesia

(Bergson, 1889, 140). Kuitenkin, kuten edellä esitetystä voidaan päätellä, Bergsonin ajatus on olevaisesta luontaisesti virtaavana, eli dynaamisena prosessina. Bergsonille vaihtaessamme staattisen käsityksen maailmasta tähän *todelliseen eli dynaamiseen maailmankuvaan*, vältetään erilaisilta pseudo-ideoiden esiin nostamilta pseudo-ongelmilta. (Bergson, 1907, 177, 277, 283, 296).

2.2.2 Näennäisongelmien erottelu todellisuudesta

Tämä luku on erityisen oleellinen tarkastellessa kriittisen yhteiskuntateorian diagnostista roolia. Bergsonin mukaan siis mielen tuottamiin illuusioihin takertuminen tuottaa pseudo-ongelmia, ongelmia, joita ei ole olemassakaan (Bergson, 1907/1941, 177, 277, 283, 296). Tämä onkin keskeisin Bergsonin filosofian keskeisimmistä oivalluksista, jonka hän esittää tärkeimmissä teoksissaan, myös vuonna 1930 julkaisemassaan esseessä, ”Mahdollinen ja todellinen” (*Le possible et le réel*). Bergson ottaakin todellisuuden sellaisenaan filosofiansa lähtökohdaksi; todellisuus sellaisenaan on liikkuva ja näin ollen dynaaminen. Bergson antaa *Creative Evolution* -teoksessaan havainnollisen esimerkin todellisuuden systemaattisesta luonteesta kaiken takana: Hän antaa esimerkiksi liidulla piirretyn ympyrän liitutaululla. Ympyrä itsessään tuntuu kaipaavan jotain selitystä olemassaololleen, mutta ympyrällä sinänsä vaikuttaisi olevan jonkinlainen ”looginen olemus”, toisin sanoen meillä on mahdollisuus piirtää se tietyn lain mukaan - lyhyesti sanottuna - sen määritelmä - on asia, joka näyttää minusta ikuiselta: sillä ei ole paikkaa eikä päivämäärää; sillä missään, missään vaiheessa, ympyrän piirtäminen ei ole varsinaisesti ”alkanut olla mahdollista”. (Bergson, 1907, 277). Oletetaan siis, että sillä periaatteella, jossa kaikki olevaiset lepäävät ja, jonka kaikki asiat ilmentävät, on sama olemassaolo kuin ympyrän määritelmällä (Bergson, 1907, 277), tai kuten aksiooman $A = A$: olemassaolon mysteeri katoaa, sillä ”olio”, joka on kaiken pohjalla, asettuu silloin ikuisuuteen, kuten logiikka itse tekee. (Bergson, 1907, 277). Jos kaiken periaate on olemassa loogisen aksiooman tai matemaattisen määritelmän jälkeen, itse asioiden on lähdettävä tästä periaatteesta, kuten aksiooman sovellukset tai määritelmän seuraukset, eikä paikkaa enää ole, joko asioissa eikä niiden periaatteessa, tehokkaaseen kausaalisuuteen, joka ymmärretään vapaan valinnan merkityksessä (Bergson, 1907/1941, 277).

Bergson ilmaisi, että mikäli olisi todistettavissa, että ajatus tyhjästä siinä mielessä, jossa se otetaan ”annettuna”, kun vastustamme sitä olemassaolon ajatukseen, on pseudo-idea, sen ympärillä esiin nousseista ongelmista tulisi pseudo-ongelmia. Hypoteesi absoluuttisesta, joka toimii vapaasti ja joka merkittävässä mielessä kestää, ei enää herättäisi älyllisiä ennakkoluuloja. Tie raivattaisiin filosofialle,

joka lähestyy lähemmäksi intuitiota. (Bergson, 1907, 277). Tiivistäen voidaan siis ilmaista, että Bergson käyttää termiä "pseudo-ongelmat" viitaten siihen, että joitakin filosofisia ongelmia esiintyy vain siksi, että me ilmaisemme ne virheellisesti tai oletamme tiettyjä asioita, jotka eivät ole todellisuudessa päteviä. Bergson esittää, että jos voisimme osoittaa, että "tyhjyyden" käsite ei ole ristiriidassa "kaiken" käsitteen kanssa, niin kaikki siihen liittyvät ongelmat olisivat vain näennäisongelmia. Tällöin filosofian tulisi lähestyä intuitiota, ja välttää älyllisiä ennakkoluuloja. Monet filosofian ja erityisesti metafysiikan esiin nostamat ongelmat ovatkin pseudo-ideoista esiin nousseita pseudo-ongelma, eli vääränlaisista ontologisista oletuksista esiin nousevia ongelmia. Näennäisiä näistä ongelmista tekee se, että ne perustuvat virhepäätelmille maailmankaikkeuden luonteesta ja siihen asennoitumisesta 'älyn' puutteellisten toimintamekanismien vuoksi (CE: 296).

Esseessään, "Mahdollinen ja todellinen", Bergson puhuu siitä, miten mahdollisuus on niin sanotusti filosofinen "näennäisongelma". Katariina Lipsanen ja Lauri Myllymaa ovatkin kiteyttäneet artikkelissaan (Niin & Näin, 1/2023), "Mahdollisuus filosofisena näennäisongelmana" bergsonilaista filosofiaa näennäisongelmien juurisyistä: Mahdollisuus piilee aina nykyhetkessä, jolloin mahdollisuudet *tekeytyvät* dynaamisessa prosessissa. Mahdollisuudet siis luodaan nykyhetkessä ja todellisuuteen ankkuroitumalla. Kuten luvussa 2.1.3 käsiteltiin, Bergsonin filosofiassa todellisuus ei ole staattinen ja muuttumaton, vaan se on jatkuvasti kehittyvä ja virtaava. Hän korostaa elämän prosessia ja tapahtumien jatkuvaa virtaa, joka ei ole jaettavissa diskreetteihin osiin tai staattisiin tiloihin. Todellisuus koostuu hänen mukaansa elämänvoimasta ja sen muuttumisesta aineelliseen muotoon, ja tämä prosessi on jatkuvassa liikkeessä ja kehityksessä. Hän myös korostaa, että todellisuus on koko ajan uudistumassa ja kehittymässä, ja että aika on todellisuuden keskeinen ulottuvuus.²⁹ Bergsonin mukaan todellisuus on aina läsnä olevaa ja välittömästi koettavissa olevaa, eikä sitä voida täysin ymmärtää tai kuvata käsitteiden tai ajatusten avulla. Hän pyrkii siis ylittämään perinteisen filosofisen dualismin ja löytämään tavan yhdistää aineellinen ja henkinen ulottuvuus todellisuuden ymmärtämiseksi kokonaisuutena. Tämä taas perustuu duraatioon, eli ajallisen keston

²⁹ Toisin sanoen Bergson viittaa elämänvoiman tai elämänenergian muuntumiseen aineelliseksi ilmiöksi tai muodoksi. Hän korostaa, että elämä ei ole vain abstrakti käsite, vaan se ilmenee konkreettisenä aineellisuutena ja fyysisenä muotona todellisuudessa. Bergsonin mukaan elämä on kaikkialla läsnä olevaa ja jatkuvasti kehittyvää, ja se ilmenee aineellisissa ja henkisissä ilmiöissä. Hän käyttää termiä "elan vital" (suom. elämänvoima) kuvaamaan tätä jatkuvaa virtausta ja muuntumista elämän ja aineen välillä

kokemiseen, nykyhetkessä elämiseen, josta käsin mahdollisuudet luodaan. Nykyhetkessä puolestaan heijastuvat menneisyydessä tehdyt ja tekeytyneet mahdollisuudet.

Bergson käyttää esimerkkinä Hamlet-näytelmää ongelman hahmottamiseksi. Kun tarkastelemme nykyhetken mahdollisuuksia, luotamme menneisyyden käsitykseen. Koska Hamlet-näytelmä on jo olemassa, voimme ajatella sen olleen mahdollinen ennen sen kirjoittamista. Tämä käsitys mahdollisuudesta edellyttää kuitenkin vain esteiden puuttumista, mikä Bergsonin mukaan antaa nykyhetkelle vähän merkitystä. Kun tarkastelemme nykyhetken mahdollisuuksia, jotka perustuvat menneisyyden käsitykseen, menneisyys ei tarjoa ajattelulle muuta kuin sen, että nykyhetkessä ei ole esteitä mestariteoksen luomiselle. Kuitenkin kun haluamme miettiä nykyhetken mahdollisuuksia, ajattelemme itse asiassa toista mahdollisuuden merkitystä: ennalta olemassa olevia ideoita, jotka toteutuvat myöhemmin. Kun ajattelemme Hamlet-näytelmää, mietimme, että nykyhetkessä on samanlaisia tuntemattomia mahdollisuuksia mestariteoksen syntymiselle, jotka voivat realisoitua myöhemmin. Bergsonin mukaan tällaista ei kuitenkaan ole, vaan mahdollisuus luodaan vasta samalla, kun asia on kehittymässä. Puhe nykyhetkeä edeltävistä mahdollisuuksista on täten turhaa: mahdollisuus on seurausta toteutuneesta todellisuudesta ja tilanteesta, joka heijastuu menneisyyteen (Bergson, 1930.)

Poliittiset intressit eivät myöskään tällöin saisi häiritä ongelmien asettelun prosessia, sillä tämä saattaa vinouttaa niiden tarkoitusperiä yleisen ja yhteisen edun kannalta. Tällöin kyseeseen tulevat eettiset periaatteet, yleinen etu, kenen etu, eettinen päätöksenteko ja ihmisoikeuksien toteutuminen yhteiskunnassa. Näiden teemojen – ongelmien – näkisinkin olevan niitä oikeita ja paremmin muotoiltuja ongelmia. Tutkielmassa pyrin havainnollistamaan ongelmien asettelun tärkeää prosessia ja pyrin havainnollistamaan käytännön esimerkeillä, miten poliittiset intressit saattavat vääristää tai vähintäänkin vinouttaa ongelman asettelun metodia. Tiede ja politiikka tulisi erottaa toisistaan, ja tätä pitäisin yhtenä niin sanottuna todellisena ongelmana. Teorian ja käytänteiden yhteensopimattomuutta esimerkiksi yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumisessa näkisin todellisena ongelmana, joka tulisi nostaa yhteiseksi diskurssiksi. Ilmastonmuutos ja hiilijalanjälki -keskustelu voitaisiin paremmin muotoilla ongelmaksi, johon liittyy se, että ihminen riistää luontoa. Ongelmien ja diskurssien ylläpitäminen luo tätä todellisuutta, jota elämme; siksi onkin tarpeen perusteellisesti analysoida ne ongelmat, joihin perustamme ratkaisumme eri yhteiskunnan sektoreille.

2.2.3 Avoin yhteiskunta: Bergsonin emansipatorinen yhteiskunnan ideaali

Käsityksen parhaasta mahdollisesta yhteiskunnasta ovat sävyttäneet filosofian historiaa aina yhteiskuntasopimusteoreettisista luonnonfilosofisista näkemyksistä lähtien. Paras mahdollinen yhteiskunta pitää sisällään oikeudenmukaisuuden ja reiluuden ajatukset, joka on peräisin John Rawlsin *Theory of Justice* -teoksen oikeudenmukaisuusperiaatteista (Rawls, 1971). Kun Bergsonin ajatuksia kytetään emansipaation, eli vapauttavan intressin kautta yhteiskuntakriittisen perinteeseen, jossa kiinnostuksen kohteena on useimmiten valta ja valtasuhteiden näkyminen yhteiskunnallisessa todellisuudessa³⁰, päästään kiinni Bergsonin ajatuksiin myös parhaasta mahdollisesta yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Bergsonin selkeästi yhteiskunnallisin teos – ja suoranaisesti ainoa – oli hänen vuonna 1932 julkaisemansa teos, *Deux Sources de la Morale et de la Religion*³¹, josta voidaan löytää hänen käsityksensä parhaasta mahdollisesta yhteiskunnasta: Bergsonin mukaan yhteiskunta, joka parhaiten vastaa ihmisen todellista luonnetta ja tarpeita, on yhteiskunta, joka mahdollistaa henkilökohtaisen kasvun ja kehityksen. Bergsonin mukaan ihmiset ovat luonnostaan luovia olentoja, jotka pyrkivät jatkuvasti kehittymään ja kasvamaan. Hän uskoi, että parhaassa mahdollisessa yhteiskunnassa ihmiset voisivat ilmaista luovuutensa ja yksilöllisyytensä täysimääräisesti ilman rajoituksia tai rajoituksia. Tämä yhteiskunta olisi vapaa hierarkioista ja hallitsevista rakenteista, joita Bergson piti ihmisen vapaan kehityksen esteenä (Bergson, 1932.)

Teoksessaan (1932), Bergson käsittelee erityisesti sulkeutuneen ja avoimen yhteiskunnan välisiä eroja, jotka ovat teoksenkin mainitsemat *kaksi eri lähde*: *Sulkeutunut yhteiskunta* on jäykkä ja sulkee ulos erilaisuuden ja perustuu normeille ja niiden noudattamiselle, kun taas *avoin yhteiskunta* on muuntautumiskykyinen ja valmis muuntumaan. Sulkeutunut yhteiskunta perustuu ulkoapäin ohjautuvuudelle, kun taas avoin yhteiskunta luovalle sisäiselle kehitykselle ja sen kunnioittamiselle. Bergson korostaa, että kehitys ei tarkoita valmiin lopputuloksen saavuttamista, vaan ennustamattomuutta ja jatkuvaa muutosta. Tulevaisuus ei ole ennalta määrättyä vaan jatkuva uutuus, joka on sidoksissa menneeseen. Bergsonin mukaan menneisyys ei toistu, vaan se kehittyy jatkuvasti nykyisyyteen. Bergsonin mukaan parhaassa mahdollisessa yhteiskunnassa olisi myös korkea moraalinen taso, joka edistäisi yhteistyötä ja välittämistä yksilöiden välillä. Tämä moraalinen taso

³⁰ Vrt. Jürgen Habermasin typologia tiedonintresseistä ja inhimillisen toiminnan aspekteista. Emansipatorinen tiedonintressi liittyy olennaisesti kriittisen yhteiskuntateoriaan ja sen kiinnostus valtasuhteisiin ja näiden tiedostamiseen. Emansipaatio on näin ollen tiedostamista ja tätä kautta tiedollisesta alaikäisyydestä vapautumista. (vrt. Immanuel Kantin ajatukset teoksessaan, *Vastaus kysymykseen, mitä on valistus* (1789)

³¹ Teos on suomennettu nimellä *Moraalin ja uskonnon kaksi lähde* (1932)

perustuisi yksilöiden henkilökohtaiseen kasvuun ja kehitykseen sekä toisten kunnioittamiseen ja arvostamiseen. Bergson uskoi, että tällainen yhteiskunta tarjoaisi yksilöille mahdollisuuden löytää todellisen merkityksen elämälleen ja olla onnellisia. Bergsonin käsitys parhaasta mahdollisesta yhteiskunnasta on näin ollen teoksen mukaan *vapaa ja avoin yhteiskunta*, joka mahdollistaa yksilöiden henkilökohtaisen kasvun ja kehityksen. Tällainen yhteiskunta perustuu yksilöiden vapauteen ilmaista itseään ja yhteistyöhön toisten kanssa, ja se tarjoaa mahdollisuuden löytää todellinen merkitys elämälle (Bergson, 1932.)

Bergsonilaisessa *avoimen yhteiskunnan ideaalissa* voidaan nähdä selkeästi emansipatorinen intressi, sillä emansipaatio on pohjimmiltaan yhteiskunnallisista hierarkioista tietoiseksi tulemista ja niistä toiminnan kautta vapautumista (Bergson, 1932). Siinä, missä *suljettu voima* ilmenee yhteiskunnan säilyttämisessä pyrkien ylläpitämään *vallitsevaa järjestystä*, *avoin voima* edistää yhteiskunnallista kehitystä ja muutosta. Avoimessa yhteiskunnan ideaalissa voidaan näin ollen suhteellisen vaivattomasti tavoittaa Bergsonin metafyyminen asennoituminen olevaisen luonteeseen, sekä myös yhteiskunnalliseen toimintaan: emansipaatiossa on perustaltaan kyse dynaamisesta muutosprosessista, joka ilmenee yksilöissä ja yhteisöissä ja on näin ollen staattisen ja esimerkiksi ”annetun yhteiskunnallisen todellisuuden”, eli suljetun yhteiskunnan vastavoima. Tässä Bergsonin metafysiikka ja avoimen yhteiskunnan ideaali tulevat johdonmukaiseen synteisiin: olevainen on muutosprosessia, ja myös ideaalin yhteiskunnan tulee olla sisäistä muutosprosessia, eli kokemusten kautta tapahtuvaa muutosta. Siinä missä, äly suuntautuu maailmaan selittäen havaittua muutosta,³² intuitio *kokee tämän muutoksen*; tästä johtuen intuition rooli on ensisijainen (*sisäinen kokemus*) ja älyn rooli toissijainen (*ulkoisesti selittävä ja kuvaileva*). Emansipaatio liittyy näin ollen ennen kaikkea sisäiseen vapautumiseen valtahierarkioista, jotta mahdollisimman oikeudenmukainen yhteiskunta mahdollistuisi.

Bergsonin mukaan yhteiskunnan kehitys edellyttää avointa moraalista voimaa, joka kykenee kyseenalaistamaan vallitsevat olosuhteet ja etsimään uusia ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Tämä avoin moraalinen voima mahdollistaa myös yksilöiden emansipaation, sillä se edistää vapautta ja tasa-arvoa yhteiskunnassa. Bergsonin ajattelu voidaan siis yhdistää avoimen yhteiskunnan ideaaliin ja emansipatoriseen ideaaliin siten, että hän korostaa avointa voimaa, joka mahdollistaa

³² Vrt Scherlock Holmesin *tapa selittää* tapahtumia *älynä* avulla; siinä missä äly selittää, intuitio tietää välittömästi, mikäli sovelletaan Bergsonin tarkoitetta intuition ja älyn erosta.

yhteiskunnallisen kehityksen ja emansipaation. Avoimuus ja kriittinen ajattelu, eli subjektiivinen, tieteellinen ja yhteiskunnallinen itserefleksiivisyys ovat tärkeitä yhteiskunnan kehittymiselle, ja ne edistävät yksilöiden vapautta ja tasa-arvoa.

Paulina Ochoa Espejon artikkeli "Creative Freedom: Henri Bergson and Democratic Theory" (2012) käsittelee Henri Bergsonin ajatuksia demokratian ja luovuuden suhteesta sekä siitä, kuinka hänen näkemyksensä intuition merkityksestä voi tukea demokratian toteutumista todellisena vapaana ja luovana yhteiskuntana. Artikkelissa tuodaan esille demokratiamallista puhuttaessa Bergsonin korostusta intuition merkityksestä ihmisen luovassa ajattelussa, kriittisessä tutkimuksessa ja parhaan mahdollisen yhteiskunnallisen järjestelmän toteutumisessa. Hänen mukaansa intuition avulla pystytään ymmärtämään asioita sellaisina kuin *ne ovat*, eikä pelkästään sellaisina kuin ne *näyttävät järkiperaisessa ajattelussa* olevan. Tästä syystä hän piti intuition käyttöä tärkeänä osana demokraattista päätöksentekoa, sillä se antaa mahdollisuuden löytää uusia näkökulmia ja ratkaisuja ongelmiin. Espejon artikkelin mukaan Bergsonin ajatukset demokratian ja luovuuden suhteesta voisivatkin tarjota uusia näkökulmia demokratian kehittämiseen ja tukea sen toteutumista tavoiteltaessa todellista vapaata ja luovaa yhteiskuntaa (Espejo, 2012.)

Emansipatorinen ote yhteiskunnalliseen toimijuuteen ja paikkaamme maailmassa on avaintekijä parasta mahdollista yhteiskunnallista todellisuutta luotaessa ja avaintekijä myös sille, kuinka hyvin kykenemme vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin. Tärkeintähän tässä on laittaa sivuun valmiiksi pureskellut aiheet, ja lähteä katsomaan maailmaa uusin silmin, uskaltuen katsoa sovittujen ongelmien ja vallitsevien diskursiivisten puhumisen tapojen taakse. Perimmäinen motiivini tässä tutkimuksessa onkin - ei enempää, eikä vähempää - koettaa tuottaa parempia ja oikeudenmukaisempia ratkaisuja tulevaisuudessa. Tätä edellä mainittua perustelen kriittiselle yhteiskuntateorialle ominaisella valtarakenteet tiedostavalla lähestymistavallani, jossa alati ovat läsnä emansipaatio, 'väärän tiedon vallasta vapautuminen' ja antipaternalistinen suhtautuminen tietoon ja tietoiseksi tulemiseen. Täysivaltaisina yhteiskunnan jäseninä ihmisiä tullaan yhä useammin haastamaan tiedollisesti; siksi tiedon erottelukyky onkin erittäin tärkeää. Tiedollinen erottelukyky onkin nähdäkseni olennaisessa roolissa myös bergsonilaisessa filosofiassa. Erilaisten sävyjen erottamiseen – on kyse sitten väreistä

(ks. esim. teos *Creative Mind*) tai jonkin asian 'laadusta' ('miten asiat ovat laadullisesti koettuna ja nähtynä') – tarvitsemme intuitiota, sisäistä tietämisen tapaa³³.

Bergsonilaisen filosofian ja Popperin avoimen yhteiskunnan ideaalin yhdistäminen voi olla hedelmällistä, sillä molempien ajattelijoiden näkemyksissä korostuu jatkuva kehitys ja muutos. Bergsonin mukaan todellisuus on jatkuvassa kehityksessä ja muutoksessa, ja että elämä on kreatiivinen prosessi. Popperin avoimessa yhteiskunnassa ideaalissa puolestaan korostetaan jatkuvaa kritiikkiä ja testausta, joka mahdollistaa yhteiskunnan jatkuvan kehittymisen ja parantumisen.

Kriittinen teoria ja toimintatutkimus, joita Huttunen ja Heikkinen käsittelevät artikkelissaan (Huttunen & Heikkinen, 1999), voidaan myös yhdistää avoimeen yhteiskuntaan ideaaliin. Kriittinen teoria ja toimintatutkimus korostavat yhteiskunnallisen muutoksen tavoittelua ja aktiivista osallistumista yhteiskunnalliseen kehitykseen. Näiden näkökulmien avulla voidaan edistää emansipatorista intressiä yhteiskunnan eri aloilla. Samalla kriittinen teoria ja toimintatutkimus tukevat diagnostista intressiä, sillä ne tarjoavat välineitä yhteiskunnallisten ilmiöiden kriittiseen analyysiin ja ymmärtämiseen. Bergsonilaisen ideaali avoimesta yhteiskunnasta ja Popperin avoimen yhteiskunnan ideaalin yhdistäminen voi johtaa hedelmällisiin ajattelutapoihin yhteiskunnallisen kehityksen tavoittelussa.

2.2.4 Positivismi vai antipositivismi relevantimpi ihmisoikeuskysymyksiin?

Clint Curle tarkastelee artikkelissaan, ” International Human Rights and the Intuition of Justice: Bergson v. Kant (2010) kansainvälisiä ihmisoikeuksia filosofisesta näkökulmasta. Hän esittääkin artikkelissaan, että kansainväliset ihmisoikeuskysymykset muotoillaan usein kantilaisen perinteen mukaisesti, jossa vapaus, rationaalisuus ja yksilön autonomia ovat keskeisiä käsitteitä (Curle, 2010). Demokratian ohella ihmisoikeuksilla on legitimoiva tehtävä nykyaikaisissa valtioissa. Habermasin mukaan ihmisoikeudet luovat yksityisen yksilönvapauden alueen ja rajoittavat poliittista valtaa suhteessa yksilönvapauteen. Kantilaiset perusajatukset yksilön autonomiasta, moraalista velvollisuudesta ja universaalista rationaalisuudesta muodostavat Habermasin argumentin perustan.

33 Tutkimuksen edetessä tulemme huomaamaan, miten sympatia liittyy Bergsonin filosofiaan ja sen intuitio - käsitykseen. Lyhyesti kerrottuna alustavasti, intuitio on älykkyudeksi tullutta sympatiata. Sympatiassa taas keskeistä on persoonan laatu – herkkyyys.

Vaikka kantilaiset kategoriat ovat olleet vallitsevia sodanjälkeisessä ihmisoikeusliikkeessä, ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen laatimisessa oli mukana moninainen filosofinen ajattelu. Yleismaailmallisen julistuksen laatijoiden joukossa oli Henri Bergsonin vaikutuksesta useita keskeisiä toimijoita, joiden ajatteluun vaikutti enemmän Bergsonin filosofia kuin Kantin perinteestä nouseva ajattelu. Bergsonin kieli tarjoaa nykypäivän ihmisoikeusteoriassa vaihtoehdon Kantille, joka tekee kantilaisista kategorioista joustavampia ja reagoivampia ihmisten kokemuksiin, jotka koskevat ihmisoikeuksien kieltämistä ja palauttamista. Bergsonin filosofia antaa ihmisoikeuksille kielen, joka rohkaisee moninaisia mielikuvia vahvistamaan ja muokkaamaan ihmisoikeuksien merkitystä (Curle, 2010).

Antipositivismi on filosofinen kanta, joka kyseenalaistaa positivismin ja sen keskeiset ajatukset, kuten tieteellisen tiedon objektiivisuus ja havainnon asema tiedon lähteenä. Antipositivistit korostavat tulkinnan merkitystä ja pitävät tieteellistä tietoa kontekstuaalisena ja historiallisesti määräytyneenä. Artikkelissa "An anti-positivist conception of problems: Deleuze, Bergson and the French epistemological tradition" (2011), Sean Bowden käsittelee Gilles Deleuzen ja Henri Bergsonin filosofian yhteyttä ranskalaiseen epistemologiseen perinteeseen. Bowden argumentoi, että Deleuze ja Bergson hylkäävät positivistisen ajattelutavan, jonka mukaan tieto voidaan saavuttaa objektiivisesti ja riippumattomasti tutkijasta (Bowden, 2011). Sen sijaan he kehittävät antipositivistisen käsityksen ongelmista, joka perustuu intuitiiviseen ja persoonalliseen tiedonhankintaan. Bowden siis korostaa ratkaisemattomien ongelmien arvoa ja merkitystä Bergsonin ja Deleuzen ajattelussa. Heidän filosofiansa yhdistää epistemologisen perinteen intuitiivisiin ja persoonallisiin tiedonhankintatapoihin, jotka haastavat tieteen auktoriteettiaseman ja tarjoavat moninaisuutta ja erilaisia lähestymistapoja ongelmien ratkaisemiseen (Bowden, 2011). Bowden käyttää artikkelissaan Bergsonin ajattelua lähtökohtanaan Deleuzen filosofian analyysille. Bergsonin filosofia korostaa elämän intuitiivista puolta ja sen erottamattomuutta ajasta, kun taas Deleuze kehittää näitä ajatuksia lisäämällä niihin moninaisuuden ja yksilöllisyyden elementit (Bowden, 2011).

Esimerkki positivistisesta näkemyksestä liittyen ongelmiin puolestaan voisi olla se, että ongelmat ovat yksinkertaisesti ratkaistavissa ja että niiden ratkaisemiseksi tarvitaan vain objektiivista ja tieteellistä tietoa. Tällainen ajattelu voi vähätellä yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja historiallisia tekijöitä, jotka vaikuttavat ongelmiin ja niiden ratkaisemiseen. Antipositivistinen näkemys sen sijaan korostaa, että ongelmat ovat monimutkaisia ja kontekstuaalisia, ja että niiden ratkaisemiseksi tarvitaan kokonaisvaltaista ja tulkinnallista lähestymistapaa. Yksi esimerkki filosofista, joka kannatti

positivismia, on Auguste Comte. Comte, joka uskoi, että tieteen tulisi perustua vain havaintoon ja empiiriseen todistusaineistoon, ja että filosofia oli tieteen korkeampi aste. Hän kehitti käsitteen "positiivinen filosofia", joka tarkoitti filosofiaa, joka perustuu havaintoon ja empiiriseen todistusaineistoon, ja jonka tarkoituksena oli edistää yhteiskunnallista kehitystä. Comten mukaan filosofian tulisi olla palvelus tiedolle, ja sen tulisi auttaa ihmisiä löytämään ratkaisuja käytännön ongelmiin.

3. BERGSONIN VAIKUTUS KRIITTISEEN YHTEISKUNTATEORIAAN

Tämä tutkimus ei väitä niinkään, etteikö Bergsonin rooli myös yhteiskuntateorioiden osalta olisi jo löydetty; mm. Gilles Deleuze (1900–1980) on tehnyt varsin vaikutusvaltaista Bergson tulkintaa teoksessaan, *Bergsonism* (1966) ja uudelleenmuotoillut havaintojensa mukaan Bergsonin filosofista merkitystä myös yhteiskunnallisessa kontekstissa. Gilles Deleuze (1900–1980) on tehnyt kuuluisaa Bergson-tulkintaa – ja kuten tulemme huomaamaan myöhemmin myös hänen filosofiansa uudelleenmuotoilua - ja siksi hänen esiin nostamansa teemat ovat tärkeitä tutkimuksessani. Motivoiva tekijä käsitellä nimenomaan Deleuzen Bergson -tulkintaa liittyy Deleuzen ajatukseen siitä, että Bergsonin tarkkuus filosofisten ongelmien arvioinnissa on korkealla tasolla. Deleuze kuitenkin tulkitsee Bergsonia nimenomaan yhteiskunnallisesta relevanttiudesta käsin, jonka hän itse kokee tärkeäksi. Deleuze on tullut tunnetuksi eri filosofien ajatusten uudelleenmuotoiluista, ja nimenomaan filosofiasa tyypillisten ”annettujen ongelmien” problematiikasta ja kritiikistä niihin.

Bergsonin ongelmanasettelun metodin voidaan nähdä perustuvan hänen ajatukseensa elämän ja tietoisuuden dynamiikasta; Bergson itse puhui näennäisongelmista ja todellisuuden erottamisesta toisistaan. Bergson ei suoranaisesti puhunut ongelmanasettelusta menetelmänä, vaikka hänen filosofiansa tulkitseva Deleuze ottikin erityisesti kantaa erilaisten ongelmien erottelukykyyn. Ongelmanasettelun menetelmä voidaan kuitenkin nähdä keskeisenä Bergsonin filosofiasa, sillä hänen mukaansa ongelmien asettamiseen ja niiden ratkaisemiseen tarvitaan intuitiivista lähestymistapaa, joka pohjautuu elämän puhtaaseen kokemukseen. Tämä tarkoittaa sitä, että ongelmia tulisi tarkastella elämän virtauksena eikä niiden osina, jotka ovat irrallaan toisistaan (Bergson, 1907.). Bergsonin mukaan myös politiikan ja uskonnon ongelmat ovat olleet väärin aseteltuja, koska ne ovat perustuneet jäykkiin käsityksiin ja abstrakteihin kategorioihin. Tämä on johtanut siihen, että ongelmat on liiaksi rationalisoitu, ja siksi ne ovat jääneet elämästä erillään (Bergson, 1932).

Henri Bergsonin ja Gilles Deleuzen ajattelu liikkeestä ja muutoksesta eroavat toisistaan erityisesti siinä, miten he käsittelevät näitä käsitteitä. Bergson käsittelee liikettä ja muutosta käsitteenä "élan vital" eli elämänvoima, joka on jatkuvaa liikettä ja muutosta. Hän korostaa, että liike ja muutos ovat peruspiirteitä kaikessa elävässä ja että ne ovat luonnollisesti yhteydessä toisiinsa. Bergsonin mukaan liike ja muutos ovat myös osa inhimillistä kokemusta ja ajattelua. Deleuze puolestaan kehittää oman

käsityksensä liikkeestä ja muutoksesta, joka perustuu Bergsonin ajattelun pohjalle. Deleuze käsittelee liikettä ja muutosta käsitteenä "différence" eli erona, joka on jatkuvaa liikettä ja muutosta (Deleuze, 1966). Hän korostaa, että liike ja muutos ovat peruspiirteitä kaikessa olemassa olevassa ja että ne ovat luonnollisesti yhteydessä toisiinsa. Deleuze korostaa myös, että liike ja muutos ovat peruspiirteitä myös kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa ja että ne ovat osa ihmisten välisiä suhteita. Deleuzen uudelleen muotoilut tulivat esille edellisessä kappaleessa esitettyjen kolmen säännön ja kahden lisäsäännön yhteydessä.

Kesto, muisti ja elämänvoima (elan vital) merkitsevät Deleuzen sanoin ”Bergsonin filosofian tärkeitä etappeja”. (Deleuze, 2015, 7). Deleuze korostaa erityisesti intuition merkitystä Bergsonin filosofiassa ja kuinka se voi toimia erinomaisena menetelmänä ongelmien asettelussa ja laadullisten erojen löytämisessä. Deleuze esittää myös, että Bergsonin filosofian keskeinen idea on liikkeen ja ajan todellisuuden hahmottaminen intuitiivisesti, eikä mekanistisesti. Deleuze käyttää näitä sääntöjä kritiikkinä tai korostuksena Bergsonin filosofian keskeisille ideoille, kuten intuition roolista ja ajan ja liikkeen todellisuuden käsittelystä. Intuition metodiluonteisuus Deleuzen tulkinnan mukaan ei merkitse mitään ”sekavaa sympatiaa”, vaan on ”yksi kehittyneimmistä filosofian metodeista.” (Deleuze, 2015, 7). Metodina intuitiolla on tärkeä roolinsa, ja se noudattaa täsmällisen tarkasti tiettyjä sääntöjä täyttääkseen sen silloisessa metafysiikassa piilleen epätarkkuuden tyhjiön. (ibid.) Deleuze näki Bergsonin filosofian merkityksellisyyden, mutta halusi kehittää sitä joiltain osin.

Deleuze on useassa teoksessaan tutkinut ja analysoinut Bergsonin filosofiaa, erityisesti Henri Bergsonia koskevassa nimikkoteoksessa *Bergsonism* (2015 [1966]). Deleuze katsoo, että Bergsonin filosofia tarjoaa erittäin merkittävän ja ainutlaatuisen näkökulman ajassa, liikkeessä ja tahdossa. Deleuze korostaa Bergsonin käsitystä ajasta, jonka mukaan aika on jatkuvaa ja ei-lineaarista, ei täydellisesti jakautuvaa tai määriteltävissä olevaa. Hän myös arvostaa Bergsonin käsitystä liikkeestä, joka korostaa liikkeen luonnollista ja ei-mekanistista luonnetta. Deleuze käyttää myös Bergsonin käsitystä tahdosta, joka korostaa ihmisten vapautta ja kykyä valita oma tahtonsa, kun hän tarkastelee ihmisten kykyä vastustaa yhteiskunnan normeja. Deleuze katsoo, että Bergsonin filosofia tarjoaa tärkeitä näkökulmia ihmisten vapauden ja yhteiskunnan normien suhteeseen. Hän käyttää Bergsonin ajattelua lähtökohtana kehittäessään omaa filosofista projektiaan. Mitä tulee esimerkiksi ongelman asetteluihin, Deleuze kehitteli pidemmälle Bergsonin pseudo-ongelma -käsitettä ja sen merkitystä. Bergsonillehan pseudo-ideat ja pseudo-ongelmat olivat lähinnä metafyyysisesti muodostuneita vääränlaisia ajatuksia, joista seurasi triviaaleja ’ongelmia’. Deleuze uudelleen kehitteli Bergsonin

ajattelua ongelmanasettelusta, vieden sen lähemmäksi omaa poststrukturalistista näkökulmaansa ongelman asettelun merkityksestä yhteiskunnallisen todellisuuden *luomisessa*.³⁴

Deleuze väittääkin, että ongelmana asettaminen on tärkeämpää, kuin sen ratkaisu, sillä kunhan ongelma on ensin oikein aseteltu, ratkaisu seuraa, kuin itsestään. Ongelmien asettaminen on Deleuzelle ”puoli -jumalaista, ei niinkään inhimillistä” (Deleuze, 2015, 122). Tällä lausahduksella kuvataan ongelmien asettamisen tärkeää merkitystä, pelkkien ratkaisujen luomisen sijasta esimerkiksi valmiiksi asetettuihin ongelmiin. Valmiiksi asetettujen ongelmien ratkaiseminen on Deleuzelle eräs ”orjuuden muoto”. Deleuzen mukaan anakronismi³⁵ on yksi ajattelun edellytyksistä. Ajattomuus ei kuitenkaan tarkoita, eikä se tarkoita, että ajattelu liittyisi olennaisesti omaan aikaan. Sitä vastoin se tarkoittaa, että ajattelun on oltava luovaa. Sen sijaan, että toistaisit virtaa ja sitä, mitä on jo sanottu, ajattelu on jotain, jossa sinun on avattava itsesi uudelle ja tuntemattomalle, irrotettava itsesi siitä, rajoittavista ketjuista. Deleuzen mukaan on suhteellisen helppoa määritellä tosi ja epätosi suhteessa ratkaisuihin, joiden ongelmat on jo todettu, näyttää paljon vaikeammalta sanoa, mitä tosi ja väärä koostuvat, kun niitä sovelletaan ongelmien ilmoittamisprosessiin. Näin monet filosofit joutuvat kehäpäätelmiin: Tietoisina tarpeesta viedä todellisen ja väärän testi ratkaisujen ulkopuolelle ongelmiin itse, he tyytyvät määrittelemään totuuden tai väärentämään ongelman sen mahdollisuuden tai mahdottomuuden perusteella ratkaista. Bergsonin suuri hyve sen sijaan on se, että hän on yrittänyt itseisluonteisesti määrittää väärän ilmaisuissa ”väärä ongelma”.

³⁴ Poststrukturalisteillehan tyypillistä (ks. esim Deleuze ja Foucault) oli ajatus yhteiskunnan strukturalistisesta luonteesta; rakenteet määrittävät ihmisten kokemusta, eivät suoranaisesti ole sitä. Erilaisilla yhteiskunnallisilla rakenteilla luodaan ihmisten kokemusta, ja siksi molempien edellä mainittujen ajattelijoiden ajatus on yhtenevä tulla tietoiseksi näistä rakenteista.

³⁵ *Anakronismilla* viitataan siihen, että jokin asia ilmenee ns. väärässä ajassa, on esimerkiksi liian vanhanaikainen nykymaailmassa, tai uudenaikainen ’vanhassa ajassa’. Tällä Deleuze tarkoittaa nähdäkseni sitä, että ihmisen tulisi kyetä irrottamaan itsensä kuvainnollisesti häntä sitovasta ajasta, ja ajatella puhtaasti – ei esimerkiksi nykyisyydestä tai 2000-luvusta käsin. Ajan pirstominen vapauttaa nähdäkseni ihmisen luovan ajattelun ja tämä on se syy, miksi Deleuze pitää anakronismia yhtenä ajattelun perusedellytyksistä. Tässä tulee huomioida, että ajattelun määritelmä tässä Deleuzelle on laaja ja pitää sisällään jonkinlaisen tietoisien käsityksen, epäilyn metodin. Kaikkea voin epäillä -myös aikaa – paitsi omaa ajatteluani. Tämä on oman analysointini tulosta siitä, mitä Deleuze tarkoittaa.

3.1 Bergsonin intuition merkitys kriittisessä yhteiskuntateoriassa

Deleuzen esittämät kolme sääntöä kuvaavat Bergsonin filosofiaa ja ovat lyhyesti seuraavat (Deleuze, 2018: 9–31)

1. ”ENSIMMÄINEN SÄÄNTÖ on kohdistaa totuuden ja vääryyden koettelu ongelmiin itseensä, kiistää väärät ongelmat, sovittaa totuus ja luominen yhteen ongelmien tasolla.” (Deleuze, 2015, 9). Deleuze havainnollistaa asiaa täydentämällä, että ”olemme itse asiassa väärässä luullessamme, että tosi ja väärä koskevat vain ratkaisuja, että niiden ala alkaa vasta ratkaisujen myötä. –” Hän jatkaa, että yhteiskunta ja kieli, joka välittää sen käskysanoja, ”antavat” meille täysin valmiiksi muotoiltuja ongelmia, jotka on ikään kuin vedetty valtion hallinnon kansioista ja pakottavat meidät ’ratkaisemaan’ ne jättäen meille vähäisen vapauden marginaalin.” (Deleuze, 2015, 9). Deleuzen ajatuksen voisi siis tiivistäen sanoa tarkoittavan ongelmien asettamista ja väärin ongelmien arvioimista ja tarpeen mukaan niiden kiistämistä intuition problematisointimenetelmänä. Deleuze jatkaa vielä tämän ensimmäisen säännön merkityksestä kertoen valmiiden ongelmien kritiikittömän hyväksymisen olevan ’lapsellista’ ja ’koulumaista’, jossa opettaja, koulumestari ”antaa” ongelmia ja oppilaan tehtävänä on löytää niihin vain ratkaisu.

1.1 ”ENSIMMÄISTÄ SÄÄNTÖÄ TÄYDENTÄVÄ SÄÄNTÖ: ”Väriä ongelmia on kahta lajia: ’olemattomia ongelmia’, joita määrittelee se, että niiden termeihin itseensä sisältyy sekaannus ”enemmän” ja vähemmän” välillä; ”huonosti asetettuja ongelmia”, joita määrittelee se, että niiden termit edustavat *huonosti aseteltuja koosteita*.” (Deleuze, 2015, 11). Bergson itse käyttää ensimmäiseksi mainitusta tyypistä (”olemattomista ongelmista”) ei-olemisen ongelmaa ja mahdollisen ongelmaa (tiedon ja olemisen ongelmat). Toisesta Deleuzen esittelemästä tyypistä (”huonosti asetelluista ongelmista”) Bergson itse käyttää vapauden ja intensiteetin ongelmaa. (Deleuze 2015, 11). Bergsonin muotoiluja seuraten Deleuzen tulkinnassa väärät ongelmat muodostuvat aina perustavaan harhaluuloon, ”toden takaperoisena liikkeenä”, jossa olemisen ja järjestyksen oletetaan edeltävän itseään tai ne muodostavaa luovaa tekoa.” (Deleuze, 2015, 13) ”Huonosti asetelluissa ongelmista” on Deleuzen mukaan esimerkiksi kyse käytettyjen termien vastaamattomuudesta niiden ’luonnollisiin artikulaatioihin’. Deleuzen tulkinnan mukaan olemme siis perustavanlaatuisesti aina jonkinlaisen illuusion vallassa, joka vastaa väärän ongelman kahta yllä esitettyä aspektia. (Deleuze, 2015, 15) Deleuzen mukaan vain intuitio voi herättää ja löytää uudelleen luontoa koskevat eroavaisuudet aste-erojen alta ja viestiä älylle ne kriteerit, joiden avulla erotetaan todelliset ongelmat vääristä. (Deleuze, 2015, 16)

2. ”TOINEN SÄÄNTÖ: Taistella illuusiota vastaan, löytää uudelleen todelliset luontoa koskevat erot tai reaalisen artikulaatiot.”³⁶ Tähän sääntöön liittyvät Bergsonin dualismit, kesto-tila; kvaliteetti-kvantiteetti, kaksi moneutta, muisti-materia, vaisto-äly; kaksi lähdettä, tiivistyminen-lientyminen, muisti-havainto. Bergsonin motiivi puhtaaseen, perustuu tästä luontoa koskevien erojen palauttamisesta. (Deleuze, 2015, 17). Tämä vaatinee jonkinlaista selvennystä: Koska olemme jo oppineet tuntemaan Bergsonin ajattelun kokea luonnon monimuotoisuuden itse - tunnustamalla luonnolliset erot, nämä äärimmäiset vastakohtat - johtaa tämän lähestymistavan puhtaaseen ihanteeseen ja virtuaaliseen pisteeseen. Dualistiset lähtökohdat osoittautuvat tässä prosessissa monistiseksi "alkutilaksi", joka on puhdas ja riisuttu maailman harhaluuloista.

2.2 ”TOISTA SÄÄNTÖÄ TÄYDENTÄVÄ LISÄSÄÄNTÖ: Reaalinen ei ole vain sitä, mikä leikkautuu luonnollisten artikulaatioiden tai luontoa koskevien erojen mukaisesti vaan myös sitä, mikä leikkaa yhteen samaa ideaalista tai virtuaalista pistettä kohti suuntautuvat reitit.” (Deleuze, 2015, 25). Tämän säännön erityisenä tarkoituksena on osoittaa se, että hyvin asetelluilla ongelmilla on taipumus ratketa itsestään (esim. materian ja hengen välinen ongelma. Annan varsinaisessa gradussa tästä havainnollisen esimerkin.)

3. ”KOLMAS SÄÄNTÖ: Asettaa ongelmia ja ratkaista niitä pikemminkin ajan, kuin tilan funktioina.” (Deleuze, 2015, 26). Tämä kolmas sääntö on olennaisin intuition metodiluonteisuutta ajatellen; intuition käyttö nimittäin *edellyttää kestoon asettumista*.

3.1.1 Deleuzen ajatus Bergsonin yhteiskunnallisesta relevanssista

Deleuzen filosofia ja yhteiskuntateoria liittyvät vahvasti ongelmanasetteluun ja vapauden teemaan. Teoksessaan, *Bergsonism* (1966), Deleuze korostaa, että yksi orjuuden muoto on ratkaista valmiiksi muotoiltuja ongelmia (Deleuze, 2015, 9). Deleuze korostaa, että ongelmat ovat keskeinen tapa tarkastella maailmaa ja että ratkaisujen löytäminen ongelmiin edellyttää vapautta ajatella ja toimia uudella tavalla. Hän uskoo, että yhteiskunnan rakenteet ja instituutiot estävät ihmisiä ajattelemasta ja toimimasta vapaasti, ja että näiden rakenteiden murtaminen on tarpeen todellisen vapauden saavuttamiseksi. Deleuze katsoo, että tämän tavoittelun tärkein keino on käsitellä ongelmia uudella tavalla ja luoda uusia tapoja ajatella ja toimia.

³⁶ Luontoa koskevat erot ja reaalisen artikulaatiot toistuvat jatkuvasti Bergsonin filosofiassa. Tässä yhteydessä puhutaan jakamisen metodista, ns. Bergsonin platonismista; hän kun lainaa Platonin tekstiä leikkaamisesta ja hyvästä keittäjästä. (Ks. esim. CE, 627, 157)

Toisin sanoen, Bergsonin filosofia ja ajatukset yhteiskunnasta ovat Deleuzen mukaan relevantteja vapauden ja ongelmanratkaisun teemojen kannalta. Deleuze korostaa, että yhteiskunnan rakenteet ja instituutiot rajoittavat ihmisten vapautta ajatella ja toimia, ja että tämän rajoittamisen voittamiseksi tarvitaan uusia tapoja ajatella ja ratkaista ongelmia. Deleuze korostaa, että ongelmat ovat keskeisiä tapoja tarkastella maailmaa, ja että niiden ratkaiseminen edellyttää vapautta ajatella ja toimia uudella tavalla. Deleuzen mukaan Bergsonin ajatukset voivat auttaa luomaan uusia tapoja ajatella ja toimia, jotka auttavat yksilöitä vapautumaan yhteiskunnan rajoituksista ja saavuttamaan todellisen vapauden.

3.1.2 Deleuzen ja Bergsonin filosofian erottelua: todellinen, mahdollinen, virtuaalinen ja aktuaalinen

Deleuze käyttää filosofiassaan useita keskeisiä käsitteitä, joista muutama tärkeimmistä liittyvät todellisuuden eri tasoihin. Nämä käsitteet ovat virtuaalinen, aktuaalinen, todellinen ja mahdollinen. Virtuaalinen on Deleuzen filosofiassa potentiaalista todellisuutta, joka ei vielä ole tullut aktuaaliseksi. Virtuaalinen on siis sellaista, mikä on mahdollista, mutta ei vielä toteutunut. Virtuaalinen on käsitteenä keskeinen Deleuzen ajattelussa, sillä hän korostaa, että todellisuus ei ole pelkästään aktuaalista vaan myös virtuaalista. Virtuaalinen on siis Deleuzen ajattelussa eräänlainen potentiaalinen todellisuus, joka odottaa tulla toteutetuksi.

Aktuaalinen puolestaan on *todellisuuden konkreettinen taso*, jossa asiat ovat toteutuneet ja havaittavissa. Aktuaalinen taso on siis konkreettinen ja todellinen, ja se on vastakohta virtuaaliselle tasolle. Aktuaalinen on sitä, mikä on toteutunut, havaittavissa ja olemassa tässä hetkessä. *Mahdollinen* on puolestaan käsite, joka liittyy potentiaalisesti toteutettavissa oleviin asioihin. Mahdollinen on Deleuzen ajattelussa lähellä virtuaalista, sillä se edustaa potentiaalista todellisuutta. Mahdollinen on kuitenkin lähempänä aktuaalista kuin virtuaalinen, sillä mahdollinen on jo olemassa olevien potentiaalisten asioiden joukko, jotka ovat todellisuudessa toteutettavissa.

Todellinen on puolestaan kaikkien kolmen käsitteen konkreettinen yhdistelmä. Todellisuus on Deleuzen ajattelussa sitä, mikä on toteutunut (aktuaalinen), potentiaalisesti toteutettavissa (mahdollinen) ja joka sisältää potentiaalisen todellisuuden (virtuaalinen). Todellinen on siis kaikkien kolmen käsitteen yhdistelmä, joka edustaa täydellistä todellisuutta. Deleuzen filosofian käsitteet virtuaalinen, aktuaalinen, mahdollinen ja todellinen ovat siis keskeisiä hänen ajattelussaan. Ne edustavat todellisuuden eri tasoja ja mahdollistavat eri lähestymistavat todellisuuden tarkasteluun.

Virtuaalinen ja mahdollinen ovat potentiaalisia, kun taas aktuaalinen ja todellinen ovat konkreettisia ja havaittavissa olevia. Deleuzen filosofian keskeisenä ajatuksena onkin, että todellisuus ei ole pelkästään aktuaalista vaan myös virtuaalista.

Mahdollinen ja todellinen ovat Bergsonin käsitteitä, jotka Deleuze ottaa käyttöön omissa teorioissaan. Bergsonin mukaan todellisuus koostuu jatkuvasta muutoksesta, joka ilmenee virtaavana liikkeenä. Tämä jatkuva muutos sisältää kuitenkin myös pysyviä elementtejä, joita Bergson kutsuu kestoksi (duration). Kesto on siis todellisuuden perusolemus, joka koostuu ajallisista tapahtumista. Bergsonin mukaan todellisuuden ulkopuolella on mahdollinen, joka on potentiaalinen olemassaolo, joka ei ole vielä tullut todellisuudeksi. Mahdollinen sisältää kaikki mahdolliset skenaariot ja vaihtoehdot, jotka ovat vielä toteutumatta. Tämä mahdollinen on siis eräänlainen potentiaalinen virtuaalinen maailma, joka odottaa tulla manifestoituneeksi todellisuuteen.

Deleuze käyttää näitä käsitteitä omassa filosofiassaan ja kehittää niitä edelleen. Hän korostaa, että todellisuus sisältää virtuaalisen potentiaalin, joka sisältää kaikki mahdolliset skenaariot ja vaihtoehdot. Virtuaalinen ei kuitenkaan ole pelkkä potentiaalinen olemassaolo, vaan se on myös todellisuuden sisäinen ominaisuus. Virtuaalinen on siis todellisuuden potentiaalisia tiloja ja mahdollisuuksia, jotka odottavat tulla aktuaalisiksi. Aktuaalinen puolestaan on todellisuuden konkreettinen ilmentymä, joka on tullut manifestoituneeksi virtuaalisesta. Aktuaalinen on siis toteutunut mahdollisuus, joka on tullut todellisuudeksi. Kaiken kaikkiaan Deleuzen ja Bergsonin käsitteet ovat läheisesti sidoksissa toisiinsa ja ne täydentävät toisiaan. Virtuaalinen, aktuaalinen, todellinen ja mahdollinen ovat siis käsitteitä, joita Deleuze käyttää kuvatessaan todellisuuden rakennetta ja kehitystä.

3.1.3 Deleuzen tulkinta Bergsonin käyttämistä menetelmistä

Deleuze erotti Bergsonin filosofiasta useita erilaisia menetelmiä, joita hän käytti ymmärtääkseen maailmaa ja ihmisten kokemusta siitä. Nämä menetelmät sisältävät ajattelun keston, ongelmanasettelun menetelmän ja eroavaisuuden menetelmän.

1) Ensinnäkin, Deleuze korosti ajattelun keston merkitystä Bergsonin filosofiassa. Tämä tarkoittaa, että Bergsonin mukaan todellisuutta ei voida ymmärtää pelkästään ajattelun avulla, vaan ajattelun on kyettävä luomaan yhteys intuitiiviseen tietoon. Tämä tarkoittaa, että ajattelu ei ole erillinen prosessi, vaan se liittyy keholliseen kokemukseen ja aistimusten välittämään tietoon. Ajattelu kestona

edellyttää siten, että ajattelua ei käytetä vain ratkaisemaan ongelmia, vaan että ajattelu on jatkuvaa ja dynaamista prosessia, joka mahdollistaa yhteyden luomisen todellisuuteen (Deleuze 1966/2018, 15–25).

2) Toiseksi, Deleuze korosti ongelmanasettelun menetelmän merkitystä Bergsonin filosofiassa. Bergsonin mukaan ongelmat ovat keskeisiä tarkasteltaessa maailmaa, sillä ongelmat edellyttävät ajattelun kehittämistä ja uusien näkökulmien löytämistä. Ongelmanasettelun menetelmä tarkoittaa siis ongelmien asettamista ja niiden ratkaisemista jatkuvasti kehittyvän ajattelun avulla. Tämä menetelmä korostaa myös vapautta ajatella uudella tavalla ja kykyä kyseenalaistaa vallitsevia oletuksia ja käsitteitä (Deleuze 1966/2018, 15–25).

3) Kolmanneksi, Deleuze korosti eroavaisuuden menetelmän merkitystä Bergsonin filosofiassa. Eroavaisuuden menetelmä tarkoittaa erilaisten asioiden välisen eron tarkastelua ja niiden erilaisuuden ymmärtämistä. Tämä menetelmä edellyttää erilaisten ajatusten, käsitteiden ja näkökulmien tutkimista ja ymmärtämistä, jotta voidaan kehittää uusia ja syvällisempiä tulkintoja todellisuudesta. Eroavaisuuden menetelmä korostaa siis erilaisuuden arvostamista ja erilaisten ajattelutapojen ja käsitteiden kehittämistä (Deleuze 1966/2018, 15–25).

3.2 Bergsonin intuition sovellukset kriittisessä yhteiskuntateoriassa

Gilles Deleuze on Michel Foucault'n ohella eräs tunnetuimmista yhteiskuntakriittisen perinteen edustajista. Deleuze on tunnettu yhtenä merkittävimmistä ranskalaisista filosofeista 1900-luvun jälkipuoliskolla. Hänen filosofiansa on erityisesti kiinnostunut yhteiskunnallisesta kritiikistä, ja hän on käyttänyt filosofisia menetelmiään yhteiskunnallisen todellisuuden tutkimiseen. Deleuzen yhteiskuntakriittinen perinne voidaan ymmärtää siten, että hän käyttää filosofisia käsitteitä ja menetelmiä tarkastellakseen yhteiskuntaa ja sen ongelmia.

Foucault'n tavoin, Deleuze on vaikuttanut yhteiskuntakriittisestä ajattelusta, joka korostaa valtaa ja sen väärinkäyttöä. Hän on erityisen kiinnostunut eri voimien ja niiden välisistä suhteista. Deleuze korostaa, että yhteiskunta ei ole staattinen, vaan se on jatkuvassa liikkeessä ja muutoksessa. Hän näkee yhteiskunnan voimina monia eri asioita, kuten poliittisia, taloudellisia ja kulttuurisia voimia. Deleuze pyrkii ymmärtämään näitä voimia ja niiden välisiä suhteita filosofian menetelmiä käyttäen.

Deleuze ei kuitenkaan tarkastele yhteiskuntaa pelkästään negatiivisesti, vaan hän näkee yhteiskunnassa myös mahdollisuuksia. Hän korostaa, että yhteiskunnassa on erilaisia voimia, jotka voivat olla potentiaalisesti luovia ja tuottaa uusia ratkaisuja. Hän uskoo, että näitä voimia voidaan käyttää yhteiskunnan ongelmien ratkaisemiseen.

Deleuzen yhteiskuntakriittinen perinne käyttää erilaisia filosofisia käsitteitä yhteiskunnallisen todellisuuden analysoimiseen. Bergson puolestaan pyrkii eroon erilaisista käsitteistä, tai ainakin pitää niitä ennen kaikkea välineellisinä arvoiltaan todellisuuden perimmäiseen luonteeseen liittyen. Bergsonin tavoin, Deleuze korostaa ajattelun kestoa ja sen tärkeyttä yhteiskunnassa. Ajattelun kesto tarkoittaa, että ajattelu ei ole vain yksilöllistä toimintaa, vaan se on sidoksissa ympäröivään maailmaan. Deleuze korostaa myös ongelmanasettelun tärkeyttä yhteiskunnallisessa ajattelussa. Hän uskoo, että ongelmat ovat keskeinen tapa tarkastella maailmaa ja että ratkaisujen löytäminen ongelmiin edellyttää vapautta ajatella ja toimia uudella tavalla.

3.2.1 Bergsonin filosofian diagnostinen intressi

Deleuze korostaa, että Bergsonin filosofialla on diagnostinen intressi, jonka avulla voidaan ymmärtää yhteiskunnan ongelmia ja löytää keinoja niiden ratkaisemiseksi. Bergsonin diagnostinen intressi liittyy hänen filosofiansa keskeiseen käsitteeseen elämään, joka on jatkuvaa luomista ja uusiutumista. Bergsonin mukaan elämä on aina läsnä ja läpäisee kaiken, ja sen ymmärtäminen auttaa ymmärtämään yhteiskunnan ongelmia ja löytämään uusia tapoja toimia. Deleuze korostaa, että Bergsonin filosofia auttaa meitä ymmärtämään, että yhteiskunnan ongelmat ovat osa laajempaa kehitystä, jossa vanha korvautuu aina uudella. Deleuze kirjoittaa, että "Bergsonin filosofia paljastaa nykyisyyden liikkuvan luonteen, sen kehityksen ja jatkuvan muutoksen" (Deleuze, 1966, 58). Tämä tarkoittaa sitä, että yhteiskunnan ongelmat eivät ole pysyviä tai staattisia, vaan ne voivat muuttua ja ratkaisuja löytyä uusista suunnista. Bergsonin diagnostinen intressi liittyy myös hänen kritiikkiinsä abstraktista ajattelusta. Bergsonin mukaan abstrakti ajattelu pyrkii käsittämään maailmaa valmiiden käsitteiden ja kaavojen avulla, mikä johtaa yksipuolisuuteen ja virheellisiin johtopäätöksiin. Bergsonin filosofia sen sijaan pyrkii ymmärtämään maailmaa kokonaisvaltaisesti ja elävästi, mikä auttaa ymmärtämään yhteiskunnan monimutkaisia ilmiöitä (Deleuze, 1966.)

Deleuze korostaa myös, että Bergsonin filosofia auttaa meitä ymmärtämään yhteiskunnan ongelmia ja kehittämään uusia ratkaisuja, koska se korostaa ajattelun ja toiminnan vapautta. Bergsonin mukaan

ajattelun ja toiminnan vapautta rajoittavat yhteiskunnan rakenteet ja instituutiot, jotka pyrkivät pitämään ihmisiä paikoillaan ja estämään heitä toimimasta vapaasti. Bergsonin filosofian mukaan näiden rajoitteiden ylittäminen ja uusien mahdollisuuksien luominen edellyttää ajattelun ja toiminnan vapautta. Deleuze kirjoittaa, että Bergsonin filosofian diagnostinen intressi on siinä, että se auttaa meitä ymmärtämään, että yhteiskunnan ongelmia voidaan ratkaista vain ajattelemalla ja toimimalla uudella tavalla. Bergsonin filosofia tarjoaa siis Deleuzen mukaan avaimen yhteiskunnallisiin ongelmiin, kunhan sitä sovelletaan oikealla tavalla. Tämä tarkoittaa, että yhteiskunnan ongelmia ei voida ratkaista samalla vanhalla tavalla, jolla ne on aiemmin ratkaistu. Sen sijaan tarvitaan uusia tapoja ajatella ja toimia, jotka perustuvat Bergsonin filosofian ajatuksiin. Deleuze näkee, että Bergsonin filosofian diagnostinen intressi on erityisen tärkeä nykypäivänä, kun yhteiskunta on murroksessa ja uusia ratkaisuja tarvitaan yhä enemmän. Bergsonin filosofian avulla voimme ymmärtää paremmin yhteiskunnallisia ongelmia, kuten eriarvoisuutta ja vallankäyttöä, ja löytää uusia tapoja käsitellä niitä (Deleuze, 1966.)

Bergsonin filosofian diagnostinen intressi ei kuitenkaan rajoitu pelkästään yhteiskunnallisiin ongelmiin, vaan se ulottuu myös yksilön elämään. Bergsonin filosofia auttaa meitä ymmärtämään, miten voimme elää merkityksellistä elämää ja löytää oman paikkamme maailmassa. Se auttaa meitä myös ymmärtämään, miten voimme löytää tasapainon työn ja vapaa-ajan välillä ja nauttia elämästä täysillä. Lopuksi voidaan todeta, että Deleuzen mukaan Bergsonin filosofian diagnostinen intressi on siinä, että se tarjoaa meille uusia tapoja ajatella ja toimia yhteiskunnallisissa ja yksilöllisissä ongelmissa. Se auttaa meitä ymmärtämään, miten voimme ratkaista ongelmia vain ajattelemalla ja toimimalla uudella tavalla. Bergsonin filosofia on siis ajankohtaisempi kuin koskaan ennen, kun yhteiskunta ja yksilöt kamppailevat moninaisten haasteiden kanssa (Deleuze, 1966.)

3.2.2 Bergsonin filosofian emansipoiva intressi

Deleuze tunnisti Bergsonin filosofian emansipoivan intressin ja korosti sitä useissa teoksissaan. Emansipaatio tarkoittaa vapautumista ja vapauttamista, joten Deleuzen mukaan Bergsonin filosofia tarjoaa välineitä yksilöiden vapauttamiseen ja yhteiskunnan muuttamiseen. Bergsonin filosofian emansipoiva intressi liittyy vahvasti hänen käyttämiinsä käsitteisiin, kuten keston, elämänvirtaan ja luovaan evoluutioon. Deleuze käsitti Bergsonin ajatuksen mukaan keston olevan jotakin elävää ja virtaavaa, joka sisältää mahdollisuudet muutokseen ja kehittymiseen. Kestoa ei voida jakaa osiin tai eritellä, vaan se on yhtä jatkuvaa virtausta. Tämä näkemys auttaa ymmärtämään, että elämä ja

yhteiskunta ovat jatkuvassa muutoksessa ja kehityksessä. Tämän vuoksi Bergsonin filosofia ei tyydy pelkästään kuvauksiin nykyisyydestä, vaan se pyrkii ymmärtämään, miten nykyinen tilanne on syntynyt menneisyyden ja tulevaisuuden kehityskulkuja huomioiden (Deleuze, 1966.)

Deleuzen mukaan Bergsonin filosofian emansipaatiovaikutus syntyy erityisesti sen käsityksestä luovasta evoluutiosta. Bergsonin mukaan elämä on jatkuvaa kehittymistä, jossa uusia mahdollisuuksia syntyy aina edellisten kehitysvaiheiden pohjalta. Tämä tarkoittaa sitä, että yksilöt ja yhteiskunnat voivat aina kehittyä ja muuttua, kunhan niillä on mahdollisuus tarttua uusiin mahdollisuuksiin ja luoda uutta. Deleuze näkee tämän ajatuksen hyvin emansipoivana, sillä se antaa yksilöille mahdollisuuden vapautua menneisyyden rajoitteista ja luoda uutta tulevaisuutta. Bergsonin filosofian emansipoiva vaikutus ulottuu myös yhteiskuntakritiikkiin. Deleuze näkee Bergsonin filosofian tarjoavan kriittisiä työkaluja yhteiskunnan ongelmien tunnistamiseen ja niihin puuttumiseen. Bergsonin filosofia kyseenalaistaa ajatuksen stabiilista yhteiskunnasta, joka koostuu erillisistä osista. Sen sijaan Bergsonin mukaan yhteiskunta on jatkuvassa kehityksessä ja muutoksessa (Deleuze, 1966.)

Deleuze näkee tämän näkökulman erityisen tärkeänä nykyaikana, jossa nopea teknologinen kehitys ja globalisaatio aiheuttavat monia yhteiskunnallisia haasteita ja ongelmia. Deleuze uskoo, että Bergsonin filosofian emansipoiva intressi voi auttaa meitä löytämään uusia tapoja ajatella ja toimia, jotka ovat paremmin sovitettavissa nykyajan muutoksiin. Deleuze näkee teknologisen kehityksen ja globalisaation tuoman muutoksen suurimpana haasteena nykyaikaiselle yhteiskunnalle. Hänen mukaansa nämä muutokset ovat johtaneet siihen, että yhteiskunnalliset rakenteet ovat menettäneet merkityksensä ja että perinteiset hierarkiat ja valtarakenteet eivät enää toimi samalla tavalla kuin ennen. Tämä on johtanut moniin ongelmiin ja kriiseihin, kuten eriarvoisuuteen, ympäristökriisiin, poliittiseen epävakaisuuteen ja sosiaaliseen polarisaatioon (Deleuze, 1966.)

Bergsonin filosofian emansipoiva intressi liittyy tähän yhteiskunnalliseen kontekstiin siten, että se tarjoaa meille mahdollisuuden löytää uusia tapoja ajatella ja toimia, jotka voivat auttaa meitä selviytymään nykyajan haasteista. Deleuze korostaa, että Bergsonin filosofia kannustaa meitä vapautumaan vanhoista ajattelutavoista ja instituutioista, jotka estävät meitä näkemästä maailmaa uudella tavalla. Bergsonin filosofian keskeinen ajatus on, että todellisuus on jatkuvassa liikkeessä ja muutoksessa, ja että meidän on opittava näkemään maailma tällä tavalla, jotta voimme ymmärtää sen monimutkaisuuden ja moninaisuuden (Deleuze, 1966.)

Deleuze uskoo, että Bergsonin filosofian emansipoiva intressi voi auttaa meitä löytämään uusia tapoja ajatella ja toimia, jotka ovat paremmin sovitettavissa nykyajan muutoksiin. Bergsonin filosofia tarjoaa meille mahdollisuuden vapautua vanhoista ajattelutavoista, jotka estävät meitä näkemästä maailmaa uudella tavalla, ja löytää uusia tapoja ajatella ja toimia, jotka ovat paremmin sovitettavissa nykyajan muutoksiin. Tämä voi auttaa meitä löytämään uusia ratkaisuja moniin yhteiskunnallisiin ongelmiin, joita nykyajan yhteiskunta kohtaa. Bergsonin filosofian emansipoiva intressi voi myös auttaa meitä ymmärtämään paremmin yksilön roolia yhteiskunnassa. Bergsonin filosofian keskeinen ajatus on, että todellisuus on jatkuvaa muutosta, eikä sen tule ole menneisyyden toistoa. Deleuze korostaa, että Bergsonin filosofian emansipoiva intressi voi auttaa meitä löytämään keinoja vastata näihin haasteisiin ja kriiseihin." Deleuze näki, että Bergsonin filosofia tarjoaa keinoja vapautua vanhoista ja jäykistä ajattelumalleista, jotka ovat estäneet yhteiskunnan kehittymistä ja ratkaisemista sen kohtaamia ongelmia. Bergsonin filosofian avulla voimme ymmärtää, että todellisuus on jatkuvaa muutosta ja että meidän on kyettävä sopeutumaan siihen joustavasti ja luovasti (Deleuze, 1966.)

Deleuze uskoi, että emansipaatio voidaan saavuttaa vapauttamalla ajattelumme kategorisista rakenteista ja tavanomaisista käsitteistä. Bergsonin käyttämät käsitteet kuten *durée* ja *élan vital* auttavat meitä ymmärtämään maailmaa eri tavalla kuin perinteiset käsitteet, kuten avaruus ja aika. Tämä auttaa meitä vapautumaan ajattelumme rajoitteista ja luomaan uusia tapoja lähestyä maailmaa. Lisäksi Deleuze näki, että Bergsonin filosofia voi auttaa meitä ymmärtämään yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Hän korosti, että yksilö ei ole erillinen yhteiskunnasta, vaan pikemminkin yhteiskunnan tuote ja osa. Tämä näkemys voi auttaa meitä ymmärtämään, että yksilöllä on vastuu yhteiskunnasta ja sen kehityksestä. Deleuze oli kiinnostunut myös Bergsonin käyttämästä käsitteestä "intuitio". Hän näki intuitiivisen ajattelun tärkeänä osana filosofista emansipaatiota. Intuitiivinen ajattelu auttaa meitä ymmärtämään maailmaa kokonaisvaltaisesti ja luomaan uusia ajattelumalleja ja käytäntöjä. Deleuzen mukaan edellä esitetyn perusteella Bergsonin filosofian emansipoiva intressi perustuu ajattelumme vapauttamiseen perinteisistä käsitteistä ja kategorisista rakenteista. Tämä auttaa meitä luomaan uusia tapoja lähestyä yhteiskunnan ongelmia ja kehittymään joustavasti ja luovasti muuttuvassa maailmassa (Deleuze, 1966.)

3.2.3 Kritiikkiä Bergsonin yhteiskunnallisesta ulottuvuudesta

Bergsonin yhteiskunnallista relevanssia on kritisoitu. Esimerkiksi Alain Badiou on erityisesti kritisoinut Bergsonin ajattelua siitä, että se ei tarjoa tarpeeksi relevanssia yhteiskunnallista relevanssia vasten (Badiou, 1988). Deleuzen tulkinta Bergsonin filosofiasta on herättänyt myös kritiikkiä. Erityisesti hänen tulkintansa Bergsonin ajattelun keston käsitteestä on saanut osakseen useita erilaisia huomautuksia ja vastaväitteitä. Yksi tärkeimmistä kritiikeistä liittyy Deleuzen tulkintaan kestosta objektina. Kriitikot ovat huomauttaneet, että Deleuzen tulkinta kestosta objektina ja olemisen tasosta ei vastaa Bergsonin omaa käsitystä kestosta. Bergson itse ei pitänyt kestoa objektina tai olemisen tasona, vaan pikemminkin dynaamisena prosessina, jossa menneisyys ja tulevaisuus ovat jatkuvasti läsnä nykyhetkessä.

Toinen kritiikki Deleuzen Bergson-tulkinnalle liittyy hänen tulkintaansa Bergsonin käsitteestä "intuitio". Deleuze korostaa intuitiivista tietoa, joka on hänen mukaansa erityinen tietomuoto, joka mahdollistaa suoran kontaktin todellisuuden kanssa. Kritiikin mukaan Deleuzen tulkinta intuitiosta on liian yksinkertaistava ja jättää huomioimatta Bergsonin monitulkintaisen käsitteen monimutkaisuuden ja moninaisuuden. Lisäksi on esitetty kritiikkiä Deleuzen Bergson-tulkinnan yleistävästä luonteesta. Deleuze esittää Bergsonin filosofian yleisluontoisena ja universaalina teoriana, joka soveltuu kaikkien asioiden ja ilmiöiden tarkasteluun. Kritiikin mukaan Deleuze ei kuitenkaan ota riittävästi huomioon Bergsonin omaa kontekstia ja hänen pyrkimystään kehittää filosofiaa tietyn aikakauden ja historiallisen tilanteen pohjalta. Kritiikkiä on myös saanut Deleuzen Bergson-tulkinnan tyylistä ja lähestymistavasta. Kriitikoiden mukaan Deleuze korostaa liikaa Bergsonin filosofian poeettista ja metaforista luonnetta, mikä voi johtaa yksinkertaistavaan ja epätarkkaan tulkintaan. Deleuzen Bergson-tulkinta on ollut merkittävä vaikutus modernille filosofialle, mutta sen rinnalla on tärkeää huomioida myös edellä esitetyt kriittiset äänet ja monimuotoisuus Bergsonin filosofian tulkinnassa.

4. SOVITTUJEN ONGELMIEN ROOLI KRIITTISESSÄ YHTEISKUNTATEORIASSA

Tässä luvussa esittelen Benhabibin käsittelemää Habermasin emansipatorista tiedonintressiä. Tämä on relevantti Bergsonin filosofiaa tarkastellessa. Seyla Benhabib on yhdysvaltalainen filosofi ja poliittinen teoreetikko, joka on erityisesti tunnettu hänen kirjoituksistaan yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta, demokratiasta ja kansalaisuudesta. Hän on toiminut New Yorkin yliopiston filosofian professorina ja hänen tutkimuskohteitaan ovat mm. kriittinen teoria, feministinen filosofia ja kansainvälinen politiikka. Hän on myös kirjoittanut useita kirjoja aiheista kuten kansalaisuus, ihmisoikeudet ja kansainvälinen politiikka. Benhabib osoittaa vaikuttavan monimutkaisten materiaalien hallinnan ja rekonstruoi teorioiden historian systemaattisesta näkökulmasta ja tutkii kritiikin käsitteen alkuperää ja muutoksia Hegelin teoksista Habermasiin läpimurron tehneessä teoksessaan, *Critique, Norm, and Utopia: A Study of the Foundations of Critical Theory* (1986). Tutkimalla aiheen filosofian mallia hän pyrkii kysymykseen siitä, kuinka Hegelin kritiikistä voisi olla hyötyä kriittisen yhteiskuntateorian perusteiden uudelleenarvioinnissa. Hegelin kritiikki voidaan nähdä hyödyllisenä kriittisen yhteiskuntateorian perusteiden uudelleenarvioinnissa Seyla Benhabibin mukaan siksi, että se tarjoaa kehyksen, jonka avulla voidaan tarkastella yhteiskunnan normatiivisia rakenteita ja niiden muutoksia (Benhabib, 1986).

Hegelin ajattelussa yhteiskunta ei ole jämässä järjestelmä, vaan se kehittyy dynaamisesti ajan myötä. Tämän näkökulman avulla voidaan tarkastella kriittisesti yhteiskunnan normeja ja instituutioita ja arvioida niiden merkitystä ihmisoikeuksien ja tasa-arvon kannalta. Benhabibin mukaan tämä Hegelin kritiikki on erityisen hyödyllistä kriittiselle yhteiskuntateorialle, koska se tarjoaa kehyksen, jonka avulla voidaan tarkastella yhteiskunnan normatiivista kehitystä ja sen vaikutusta yksilöiden ja ryhmien asemaan yhteiskunnassa. (Benhabib, 1986). Benhabib pohti kriittisen yhteiskuntateorian tehtävää keskittyen erityisesti poliittisen liberalismiin sisäisiin ristiriitoihin erityisesti oikeusperiaatteen (engl. *rule of law*) ja suvereenin välillä (ks. Benhabib 1986, 378). Benhabib pohtii teoksessaan myös kommunikatiivista etiikkaa hegeliläisen dialektiikan lisäksi. (Benhabib, 1986, 182–185). Koska narratiivit ja hegemoniset diskurssit ovat olennaisia Foucault'n ajattelussa, luku 4.3 käsittelee paljolti Foucault'n ajattelua.

Tässä luvussa selvitän näin ollen myös Foucault'n yhtymäkohdat Bergsoniin. Foucault'n tiedon arkeologia korostaa diskurssin ja tiedon rakenteiden roolia yhteiskunnan normien ja instituutioiden

luomisessa. Narratiivit ovat tärkeitä, koska ne ovat yksi tapa, jolla diskurssit määrittelevät ihmisten käsityksiä todellisuudesta. Foucault'n mukaan tiedon arkeologia tarjoaa keinon tarkastella näitä vallalla olevia narratiiveja. Foucault korostaa myös historiallisuutta ja aikakautta tarkastellessaan tiedon ja diskurssin rakenteita, ja hän käyttää arkeologista lähestymistapaa tarkastelemaan näitä rakenteita. (Foucault, 1966/2010).³⁷

Benhabibin erottelussa on kaksi olennaista intressiä, mitä tulee yhteiskuntateorioiden intresseihin, ja jotka näkyvät historiallisessa kehityksessä aina Hegelistä Habermasiin saakka. Ensimmäinen näistä on eräänlainen selittävä tai diagnostinen tehtävä, jonka pyrkimyksenä on kritiikin hengessä paljastaa nykyisen yhteiskunnan ongelmat ja häiriöt. Toinen näistä on utopistinen ulottuvuus, joka pyrkii vapauttamaan meidät emansipaation avulla valtarakennelmien 'ikeestä', jotta kehittyisimme kohti parempaa ja inhimillisempää yhteiskuntaa. Tämän tutkimuksen kannalta, molempien edellä mainitun jonkinlainen synteesi tulee kyseeseen, sillä pelkkä ongelmien erittely ei sinänsä riitä, vaikka se onkin erittäin tarpeellinen lähtökohta. Tutkimuksessani argumentoin Bergsonin lähestymistavan olevan kriittinen täsmällisesti ilmaistuna kriittisen teorian hengessä. Yhteiskunnallisten ongelmien juurille, juurisyihin - ja ongelmiin syvällisesti kaivautuminen, sekä tarpeen mukaan niiden nimeämisen muuttaminen ensin yksityisessä sfäärissä ja sen jälkeen julkisessa sfäärissä – on vasta lähtökohta, josta käsin voimme alkaa kehittyä kohti parempaa yhteiskuntaa. Tätä näkökulmaa Bergsonin ja yhteiskuntakriittisen teorian yhtymäkohtien relevanttiuden näkökulmasta hyödynnettävyyssmielessä ei käsittäkseni ole vielä aiemmassa tutkimuksessa otettu esille.

4.1 Sovittujen ongelmien käsite ja sen merkitys kriittisessä yhteiskuntateoriassa

Seyla Benhabibin mukaan ongelman asettelu eli yhteiskuntateorioiden diagnostisen tehtävän arvioiminen voidaan tehdä tarkastelemalla niiden kykyä tarkastella yhteiskunnan normatiivisia rakenteita ja niiden muutoksia (Benhabib, 1986, 15). Tämä tarkoittaa, että yhteiskuntateorian tulee kyetä tarkastelemaan yhteiskunnan normeja ja instituutioita historiallisessa ja dynaamisessa kehityksessä, ja arvioimaan niiden merkitystä ihmisoikeuksien ja tasa-arvon kannalta. Hegelin

³⁷ Erich Frommin (1900–1980) näkemyksissä on samankaltaisia vivahteita, kuin Foucault'n ajattelussa, jossa korostetaan ihmisten tarvetta luoda merkityksellisiä narratiiveja elämästään. Fromm tutkii kapitalismin aiheuttamia henkilökohtaisia ja yhteiskunnallisia ongelmia ja niiden syitä. (Fromm, 1959). Hän myös kritisoi hegemonista diskurssia, joka rajoittaa ihmisten mahdollisuuksia luoda merkityksellisiä narratiiveja ja merkityksellistä elämää.

kriittinen ajattelu tarjoaa tähän hyvän kehyksen, koska se tarkastelee yhteiskuntaa dialektisesti historiallisessa ja rationaalisessa kehyksessä. (Benhabib, 1986, 25). Tämä tarkoittaa, että se kyseenalaistaa yhteiskunnan normit ja instituutiot ja arvioi niiden merkitystä ihmisoikeuksien ja tasa-arvon kannalta. Benhabibin mukaan tämä Hegelin kriittinen ajattelu on erittäin hyödyllinen yhteiskuntateoriassa, sillä se tarjoaa kehyksen, jonka avulla voidaan tarkastella yhteiskunnan normatiivista kehitystä ja sen vaikutusta yksilöiden ja ryhmien asemaan yhteiskunnassa. (Benhabib, 1986, 32)

Bergsonin avainkysymysten äärelle palaten, joita käsittelin luvussa kaksi, tulen johtopäätökseen siitä, että yhtäläisiä ydinkohtia Bergsonin ja Benhabibin erottelun välillä on ongelmien aseteluun liittyvä *prosessuaalinen (dynaaminen)* luonne: Bergsonin ajatus pseudo-ongelmista viittaa siihen, että monet yhteiskunnan ja filosofian ongelmat ovat vääristyneitä tai vääränlaisia, koska ne perustuvat virheellisiin tai epätäydellisiin käsityksiin todellisuudesta. Bergson kritisoi sitä, että monet yhteiskunnan ja filosofian ongelmat asetetaan väärällä tavalla, jolloin ne jäävät ratkaisematta. Tämä tarkoittaa, että se auttaa erottamaan todelliset ongelmat vääristyneistä tai vääränlaisista ongelmista, ja auttaa niitä ratkaisemaan oikeanlaisella tavalla.

Mitä tulee taas yhteiskuntateorioiden *emansipatoriseen* intressiin, Seyla Benhabibin mukaan yhteiskuntateorioiden emansipatorista intressiä eli yhteiskuntateorioiden vapauttavaa tehtävää voidaan arvioida tarkastelemalla niiden kykyä tukea ihmisten vapautta ja tasa-arvoa. Tämä tarkoittaa, että yhteiskuntateorian tulee kyetä tukemaan ihmisten pyrkimystä elää täysin kypsinä ja vapaina yksilöinä sekä edistämään tasa-arvoa eri ryhmien välillä (Benhabib, 1986). Benhabibin teoksessaan esittelemä Hegelin kritiikki pyrkii saavuttamaan sellaisen yhteiskunnallisen tilan, jossa ihmiset voivat elää täysin kypsinä ja vapaina yksilöinä valmiiksi asetelluista ongelmista.

Bergsonin filosofia ja erityisesti hänen käsitteensä kahdesta moninaisuudesta, elämän hyö'ystä (*élan vital*) ja vitalismista, sopivat hyvin yhteen Benhabibin ajatukseen yhteiskuntateorian emansipatorisesta intressistä. Bergsonin käsite elämän hyö'ystä korostaa elämän dynamiikkaa ja sen jatkuvaa kehitystä, ja se korostaa ihmisten pyrkimystä elää täysin kypsinä ja vapaina yksilöinä. Tämä sopii hyvin Benhabibin ajatukseen yhteiskuntateorian roolista tukea ihmisten vapautta ja tasa-arvoa. Bergsonin käsite kahdesta moninaisuudesta myös korostaa ihmisten kahta erilaista minuutta: intellektuaalista ja elävää. Hän korostaa, että ihmiset ovat enemmän kuin vain intellektuaalisia olentoja, vaan heillä on myös elävä minuus, joka tarvitsee tukea ja kehitystä.

Bergsonin elämänfilosofiassa termit, jotka parhaiten kuvaavat yhteiskuntateorioiden diagnostista tehtävää tai roolia ovat ongelman asettelun menetelmä intuition menetelmää hyödyntäen; tähän liittyy erityisesti kahden moninaisuuden käsite, joka liittyy todellisiin luontoeroihin palauttamiseen astererojen alla (ks. edellisen kappaleen Deleuzen erottelut erilaisista ongelmien muotoilusta). Vitalismi korostaa elämän jatkuvaa kehitystä ja ihmisten pyrkimystä tukea ja edistää ”elämän hyökyä”, eli sitä että elämä uudistaa itse itseään joka hetki. Elämän hyöky korostaa elämän dynaamisuutta ja sen jatkuvaa kehitystä, ja se edellyttää, että yhteiskuntateorian tulee kyetä tässä yhteydessä tarkastelemaan yhteiskunnan normeja ja instituutioita historiallisessa ja dynaamisessa kehityksessä. Elämän hyöky (elan vital) on ajattelua, joka sopii molempiin Benhabibin esittämiin yhteiskuntateorian diagnostiseen ja emansipoivaan rooliin; sisäinen tarve (vitalismi, elämän hyöky, eli elan vital) uudistaa yhteiskunnallista todellisuutta tuomalla esiin yhteiskunnalliset ongelmat. Tie niiden tiedostamiseen käy dynaamisen elämän hyöky’n aikaansaaman prosessin ja ongelmien erottelun kautta, ja johon intuition menetelmä kestoon asettumalla raivaa tien. Emansipoituminen on tietoiseksi tulemistä ja vapautumista tiedolliseen täysi-ikäisyyteen yhteiskunnallisesta rakenteesta ja erilaisista valtasuhteista tämän yhteiskunnallisen konstruktion toiminnassa. Valtasuhteet näkyvät esimerkiksi diskursiivisessa toiminnassa, kuten tulemme huomaamaan seuraavassa Foucault à käsittelevässä luvussa.

”Luovan evoluution” käsite jatkaa samalla menetelmällä, eli bergsonilaista näkemystä voidaan liittää näihin kahteen yhteiskuntateorian tärkeään rooliin siten, että se korostaa elämän jatkuvaa kehitystä ja ihmisten pyrkimystä kehittää itseään ja yhteiskuntaa. Bergsonin mukaan ”luova evoluutio” kuvaa jatkuvaa uusien mahdollisuuksien ja ratkaisujen etsintää. Yhteiskuntateorian emansipoiva rooli on ratkaisuja tuottavaa, siinä missä diagnosoiva tehtävä oli yhteiskunnallisia häiriötiloja osoittavaa. Kuitenkin nämä kaksi roolia ovat toisiaan täydentäviä. Benhabibin erottelemaa kahta yhteiskuntateorian tärkeää tehtävää vasten Bergsonin filosofia on osoittanut relevanttiutensa: Molemmat ajattelijat korostavat ihmisten kykyä elää täysin kypsinä ja vapaina yksilöinä, ja heidän teorioissaan esiintyviä yhteisiä käsitteitä ovat ihmisoikeudet ja tasa-arvo (utooppinen intressi), jotka toimivat ikään kuin yhteiskuntateorian diagnosoivan tehtävän pohjana, ja jota vasten yhteiskunnan tilaa arvioidaan.

4.2 Sovittujen ongelmien tiedostamisen rooli kriittisessä yhteiskuntateoriassa

Sovittujen ongelmien tiedostaminen vaatii nähdäkseni sekä emansipaatiota, että diagnostiikkaa, eli käytännössä kriittisen yhteiskuntateorian menetelmiä. Benhabib tarkastelee teoksessaan emansipaatiota eri kriittisten teoreetikkojen näkökulmista. Näitä teoreetikkoja ovat muun muassa Immanuel Kant, G.W.F. Hegel, Karl Marx, Herbert Marcuse, Theodor Adorno ja Jürgen Habermas. Benhabib käy läpi näiden teoreetikkojen ajatuksia emansipaatiosta ja pyrkii löytämään yhteisiä piirteitä näiden ajattelijoiden väliltä. Hän korostaa erityisesti emansipaation yhteyttä kriittiseen teoriaan ja yhteiskuntakriittiseen ajatteluun (Benhabib, 1986.)

Benhabibin teos ei ole vain läpiluotaava katsaus emansipaation käsitteeseen, vaan hän esittää myös kriittisiä huomioita eri koulukuntien ja ajattelijoiden näkemyksiin ja pyrkii löytämään yhteisiä piirteitä ja periaatteita, jotka voisivat toimia emansipaation perustana. Benhabib korostaa erityisesti normatiivisuutta ja poliittista toimintaa emansipaation saavuttamisessa, ja hän arvostelee monia teoreetikkoja siitä, että he keskittyvät liikaa yksilön vapauttamiseen ja unohtavat yhteiskunnalliset rakenteet ja vallan suhteet (Benhabib, 1986.)

Benhabibin tarkastelu ei kuitenkaan rajoitu vain yhteen näkökulmaan, vaan hän esittelee eri ajattelijoiden näkemyksiä ja löytää yhteyksiä eri teorioiden välillä. Hän korostaa erityisesti kommunikaation merkitystä emansipaation saavuttamisessa ja näkee sen tärkeänä keinona yhteiskunnallisten muutosten saavuttamisessa. Benhabib esittelee teoksessaan kaksi kriittisen teorian emansipatorista intressiä: *intersubjektiivisen kommunikaation intressin* ja *demokraattisen osallistumisen intressin*. Intersubjektiivisen kommunikaation intressi tarkoittaa pyrkimystä ymmärtää muita yksilöitä ja heidän kokemuksiaan, ja tämä intressi on olennainen emansipaation kannalta, sillä se auttaa meitä ymmärtämään yhteiskunnallisia valtasuhteita ja niiden vaikutuksia yksilöiden elämään (Benhabib, 1986.)

Demokraattisen osallistumisen intressi taas tarkoittaa pyrkimystä varmistaa, että kaikilla yksilöillä on yhtäläinen mahdollisuus osallistua yhteiskunnan päätöksentekoon. Benhabibin mukaan tämä intressi on tärkeä emansipaation kannalta, sillä se mahdollistaa yksilöiden vaikutusvallan yhteiskunnassa ja auttaa vähentämään epätasa-arvoa. Benhabibin tarkastelu emansipaatiosta kriittisessä teoriassa on laajempi ja monipuolisempi kuin Habermasin näkemys, ja hän korostaa yhteiskunnallisten valtasuhteiden merkitystä emansipaation kannalta (Benhabib, 1986.)

4.3 Bergsonin intuition merkitys sovittujen ongelmien tiedostamisessa

Foucault'n ja Bergsonin ajattelussa tiedostaminen on tärkeä käsite. Foucault'n mukaan tiedostaminen on tärkeä osa yhteiskunnan kontrollimekanismien toiminnasta. Hän korostaa, että yhteiskunnan rakenteelliset mekanismit eivät ole passiivisia, vaan ne vaikuttavat aktiivisesti ihmisten tiedostamiseen ja käyttäytymiseen. Foucault'n mukaan yhteiskunta käyttää erilaisia keinoja, kuten valvontaa, sääntelyä ja normalisointia, hallitakseen ja kontrolloidakseen ihmisten tiedostamista ja käyttäytymistä. Bergson puolestaan korostaa tiedostamisen merkitystä ihmisen vapaan tahdon ymmärtämiseen.

Emansipaatio tarkoittaa yksilöiden vapauttamista erilaisista rajoituksista ja sorrosta, jotta he voivat toteuttaa itseään ja elää itsenäistä elämää. Bergsonin mukaan *avoin yhteiskunta edistää yksilöiden emansipaatiota, sillä se korostaa vapautta ja tasa-arvoa yhteiskunnassa. Avoin moraalinen voima kykenee kyseenalaistamaan vallitsevat olosuhteet ja etsimään uusia ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin, mikä mahdollistaa yksilöiden vapauttamisen rajoittavista rakenteista.*

Emansipatorinen intressi ilmenee joko vallan käytön kautta tai vallasta vapautumisena, kuten Lempertin sitaatti selventää:

Emansipatorinen intressi on ihmisen pyrkimystä laajentaa ja säilyttää itsemääräämisoikeuttaan. Se tähtää järjenvastaisen vallan kumoamiseen ja ehkäisemiseen, vapautumiseen kaikenlaisesta pakosta. Pakottavasti ei vaikuta ainoastaan materiaallinen valta, vaan myös kiinnittyminen ennakkoluuloihin ja ideologioihin. Vaikka tätä pakkoa ei voikaan kokonaan poistaa, sitä kuitenkin voidaan vähentää sen syntyhistorian analyysin, kritiikin ja itserefleksion avulla. (Lempert 1971; suomennos Siljanderin 1988, 144; vrt. myös Mezirow 1995, 8; 17–31.)

Michel Foucault, puhuu erityisesti teoksissaan siitä, että yhteiskuntajärjestelmä määrittelee ”normaaliuden” ja ”poikkeavuuden” tai ”sairauden” käsitteet. Foucault'n niin kutsuttu arkeologinen diskurssianalyysi on metodologinen lähestymistapa, jonka avulla voidaan tutkia ja analysoida kulttuurista ja yhteiskunnasta löytyvää tietoa. Tämä lähestymistapa keskittyy erityisesti siihen, miten tieto ja merkitys muodostuvat ja jakautuvat eri aikakausina ja kulttuurisissa konteksteissa. Arkeologinen diskurssianalyysi keskittyy erityisesti eri aikakausina ja kulttuurisissa konteksteissa esiintyvien diskurssien tutkimiseen, ja sen tavoitteena on kuvata niiden rakenteita ja niiden välisiä

suhteita. Foucault käyttää arkeologian käsitettä vertaamaan tätä metodologiaa arkeologisten kaivauksien kaltaiseen löytöprosessiin, jossa kulttuurista ja yhteiskunnasta löytyvää tietoa tutkitaan kerrostumien kautta. Arkeologinen diskurssianalyysi antaa mahdollisuuden nähdä, miten eri diskurssit ovat vaikuttaneet toisiinsa ja miten ne ovat muovanneet kulttuuria ja yhteiskuntaa. (Foucault, 1966/2010)

Foucault'n tiedon arkeologian voidaan nähdä sopivan myös yhteen Bergsonin ajatukseen elämän dynaamisesta prosessista ja ihmisen vapaasta tahdosta elämässään, koska se korostaa tiedon ja diskurssin roolia ihmisten käsityksissä todellisuudesta ja niiden vaikutusta ihmisten kykyyn toimia vapaasti. Bergsonin mukaan intuition rooli on tärkeä kaikessa tässä, koska se tarjoaa ihmisille kyvyn hahmottaa todellisuutta elävänä ja dynaamisena prosessina, eikä pelkästään intellektuaalisesti. Intuitio voidaan kuvata ongelmien erottelukykynä, koska se tarjoaa ihmisille kyvyn hahmottaa ongelmia ja etsiä ratkaisuja niille elävässä dynaamisessa prosessissa.

Foucault'n arkeologinen diskurssinäkemys keskittyy tutkimaan miten tiettyjä ajattelutapoja ja käsityksiä synnytetään ja järjestetään historiallisesti; kyse on siis *narratiiveista ja hegemonisista diskursseista*. Tämä voidaan nähdä kytkeytyvän julkiseen yhteiskunnallisten tai tieteellisten ongelmien asetteluun. Foucault katsoi, että diskurssit ovat merkittäviä, sillä ne määrittelevät mitä voidaan sanoa ja ajatella tietyllä aikakaudella. Foucault korostaa myös, että diskurssit eivät ole vain sanoja ja tekstejä, vaan niiden takana on monimutkainen joukko sosiaalisia, historiallisia ja instituutionaalisia voimia, jotka ovat vaikuttaneet siihen, miten käsityksiä ja ajattelutapoja on muodostettu. Tämän takia hän käyttää käsitettä "diskurssiivinen konteksti" kuvaamaan näitä taustatekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet diskurssin kehittymiseen. Foucault'n arkeologinen diskurssianalyysi tarjoaa siis keinon tutkia miten tiettyjä käsityksiä ja ajattelutapoja on synnytetty ja järjestetty historiallisesti. Tämä näkökulma tarjoaa myös mahdollisuuden nähdä miten ei-diskurssiiviset tekijät, kuten sosiaaliset, historialliset ja instituutionaaliset voimat, ovat vaikuttaneet diskurssin kehittymiseen (Foucault, 1966/2010)

Foucault'n ajatuksia verraten Bergsoniin, ne vaikuttaisivat osittain hieman ristiriitaisilta. Foucault kuitenkin korostaa sitä, että yhteiskunta on dynaaminen ja että sen normit ja instituutiot muuttuvat ajan myötä. (Foucault, 1966/ 2010) Tämä näkemys on yhteinen Bergsonin instituutioiden ja yhteiskuntien prosessuaalisen luonteen tiedostamiselle. Foucault esittää, että ihmisten tahdon vapauden lisääminen vaatii yhteiskunnan normien ja instituutioiden kyseenalaistamista ja

uudistamista; eli ihmisen vapaan tahdon lisääntyminen vaatii aktiivista kyseenalaistamista ja uudistavaa toimijuutta foucault'laisen ajattelun mukaan.

Oman tulkintani mukaan Foucault'n ja Benhabibin yhteiskuntateoreettiset yhtymäkohdat liittyvät kriittiseen yhteiskuntateoriaan ja tiettyihin teemoihin, kuten tiedon valtaan ja ihmisoikeuksiin. Foucault'n arkeologinen diskurssianalyysi keskittyi aikaisemman kappaleen sisällön mukaan tiedon ja valtasuhteiden tutkimukseen ja siihen, kuinka ne määrittävät yhteiskunnan ja sen käsityksiä. Foucault korosti, että tiedon valta ei ole vain hallitsevien luokkien hallitsemaa, vaan se on myös hallitsevien käsitysten hallitsemaa. Mennäksemme Benhabibin käsityksiin yhteiskuntateorioiden diagnostisesta tehtävästä, joka pyrkii paljastamaan nykyisen yhteiskunnan ongelmat ja häiriöt sekä niiden syyt. Foucault'n arkeologia korostaa myös ei-diskurssiivisen kontekstin merkitystä tiedon ja valtasuhteiden ymmärtämisessä. Tämä liittyy Benhabibin käsitykseen emansipaation tehtävästä, joka pyrkii vapauttamaan ihmiset valtarakennelmien "ikeestä" ja kohti parempaa yhteiskuntaa. Foucault'n ja Benhabibin näkemykset liittyvät siis yhteiskunnallisten ongelmien juurien tutkimiseen ja niiden korjaamiseen, mutta he käyttävät erilaisia menetelmiä ja lähestymistapoja tämän tavoitteen saavuttamiseen. Seuraavaksi selvitän, miten tällaisiin tulkintoihin olen päätenyt.

Foucault puhuu ihmisten tahdon vapaudesta ja yhteiskunnan dynaamisesta eri teoksissaan, mutta hän käsittelee niitä eri tavoin, kuin Benhabib: Foucault korostaa, että ihmisten tahdon vapaus on rajoitettua, koska se riippuu yhteiskunnan normeista ja instituutioista. (ks. esim. Foucault, 2005). Hän katsoo, että yhteiskunnan normit ja instituutiot määrittävät ihmisten käyttäytymisen ja ajattelun, ja että tämä rajoittaa ihmisten tahdon vapautta. Tässä osiossa on motivoitunut selvittämään, miten foucaultlainen tiedon arkeologia ja arkeologiset diskurssit sopivat yhteen toisaalta A. siitä näkökulmasta, mitä Benhabib erottelullaan tarkoitti yhteiskuntateorioiden kahdesta roolista ja B. Siitä näkökulmasta käsin, mitä Bergson tarkoitti puhuessaan elämän dynaamisesta prosessista ja ihmisen vapaasta tahdosta elämässään, sekä intuition roolista kaikessa tässä. Foucault'n mukaan koetetaan myös arvioida sitä, voidaanko intuitiota kuvata ongelmien erottelukykynä.

Foucault'n ajattelu ja teoretisointi sopi hyvin yhteen Benhabibin ja Bergsonin ajatusten kanssa, koska se keskittyy tarkastelemaan yhteiskunnan normeja ja instituutioita historiallisessa ja dynaamisessa kehityksessä. Foucault'n tiedon arkeologia ja arkeologiset diskurssit tarkastelevat tiedon ja diskurssin rakenteita, jotka määrittävät ihmisten käsityksiä todellisuudesta ja niiden vaikutusta ihmisten asemaan yhteiskunnassa. Foucault'n ajattelu sopii myös yhteen Bergsonin ajatukseen elämän

dynaamisesta prosessista ja ihmisen vapaasta tahdosta elämässään. Foucault'n tiedon arkeologia korostaa tiedon ja diskurssin roolia ihmisten käsityksissä todellisuudesta ja niiden vaikutusta ihmisten kykyyn toimia vapaasti. Analyysissämme nouseekin esiin vahvasti sanat ja merkitykset, ongelmien nimeäminen ongelmiksi. Nämä käsitteet määrittelevät Foucault'n mukaan ”maailmamme rajat”, erityisesti, jos emme lähde aktiivisesti kyseenalaistamaan valtavirran diskursseja uudistavalla toimijuudellamme. Yleensä tämä vaatii jonkinlaista syytä kyseenalaistaa valtakurssit; tällaisia syitä voidaan analyysini mukaan löytää Bergsonin intuition metodia hyödyntäen. Tässä luvussa myös esitetään, että Foucault'n tiedon arkeologia tarkastelee tiedon ja diskurssin rakenteita, jotka määrittävät ihmisten käsityksiä todellisuudesta ja niiden vaikutusta ihmisten asemaan yhteiskunnassa. Tämä sopii hyvin Benhabibin ajatukseen yhteiskuntateorian diagnostisesta roolista, joka edellyttää tarkastelua yhteiskunnan normeja ja instituutioita historiallisdynaamisessa kontekstissa.

Henri Bergsonin filosofian yhteiskunnallista relevanssia on kritisoitu monilta eri tahoilta, mutta samalla se on herättänyt myös paljon kiinnostusta erityisesti emansipaation ja diagnostisen eli selittävän intressin näkökulmista. Bergsonin filosofian merkitystä yhteiskunnallisessa kontekstissa onkin pyritty tarkastelemaan erilaisista näkökulmista, ja yksi keskeinen kysymys on ollut se, miten Bergsonin ajattelua voitaisiin soveltaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Bergsonin filosofian keskeinen käsite on elämänvoima (*élan vital*), joka on hänen mukaansa elävän olennon sisäinen voima, joka pyrkii jatkuvasti kehittymään ja kasvamaan. Tämä käsite on herättänyt paljon keskustelua, sillä se on erittäin abstrakti käsite, eikä sen käytännön soveltamisesta yhteiskunnallisiin kysymyksiin ole ollut aina helppoa. Bergsonin ajattelua onkin kritisoitu siitä, että se ei tarjoa tarpeeksi selkeää käsitystä yhteiskunnallisista rakenteista eikä poliittisesta toiminnasta.

Bergsonin mukaan yhteiskunnan edistyminen edellyttää moraalista voimaa, joka kyseenalaistaa vallitsevat olosuhteet ja etsii uusia ratkaisuja yhteiskunnallisiin haasteisiin. Tämä avoin moraalinen voima mahdollistaa myös yksilöiden vapautumisen, sillä se edistää vapautta ja tasa-arvoa yhteiskunnassa. Bergsonin ajattelu voidaan yhdistää avoimen yhteiskunnan ja emansipatorisen ideaalin kanssa, sillä hän korostaa avointa voimaa, joka mahdollistaa yhteiskunnallisen kehityksen ja vapautumisen. Avoin mieli ja kriittinen ajattelu ovat tärkeitä yhteiskunnan kehitykselle, ja ne edistävät yksilöiden vapautta ja tasa-arvoa. Benhabibin diagnostinen ideaali viittaa yhteiskunnalliseen tavoitteeseen, jossa yksilöt pyrkivät ymmärtämään yhteiskunnan olosuhteita ja löytämään ratkaisuja yhteiskunnallisiin haasteisiin. Tämä ideaali korostaa yhteiskunnallista kriittisyyttä ja ajattelun avoimuutta.

Bergsonin avointa yhteiskuntaa voidaan nähdä vastaavan Benhabibin diagnostista ideaalia. Bergson korostaa avointa moraalista voimaa, joka kyseenalaistaa vallitsevat olosuhteet ja etsii uusia ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Tämä avoin moraalinen voima edistää yhteiskunnallista kehitystä ja muutosta, mikä vastaa diagnostista ideaalia, jonka mukaan yksilöiden tulisi ymmärtää yhteiskunnallisia haasteita ja löytää keinoja niiden ratkaisemiseksi. Benhabibin mukaan diagnostinen ideaali edellyttää myös keskustelua ja vuorovaikutusta yksilöiden välillä. Bergsonin avoimessa yhteiskunnassa keskustelu ja vuorovaikutus ovat tärkeitä yhteiskunnallisen kehityksen ja muutoksen kannalta. Bergsonin mukaan yksilöiden tulisi olla avoimia uusille ideoille ja ajatuksille, jotta he voivat edistää yhteiskunnan kehitystä. Näin ollen, Bergsonin avoin yhteiskunta vastaa Benhabibin diagnostista ideaalia. Bergsonin korostama avoin moraalinen voima edistää yhteiskunnallista kehitystä ja muutosta, mikä vastaa diagnostista ideaalia. Lisäksi Bergsonin korostama keskustelu ja vuorovaikutus yksilöiden välillä ovat tärkeitä diagnostisen ideaalin toteutumiseksi.

Benhabibin diagnostinen ideaali ja Bergsonin avoin yhteiskunta ovat siis molemmat emansipatorisia, sillä ne korostavat yksilöiden vapautta ja mahdollisuutta toteuttaa itseään. Benhabibin mukaan diagnostinen ideaali edellyttää yhteiskunnan olosuhteiden kriittistä tarkastelua ja mahdollisuuksien etsimistä niiden parantamiseksi, kun taas Bergsonin avoin yhteiskunta korostaa avointa moraalista voimaa, joka kykenee kyseenalaistamaan vallitsevat olosuhteet ja etsimään uusia ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Yhteistä molemmille on kuitenkin se, että ne pyrkivät vapauttamaan yksilöt rajoittavista rakenteista ja edistämään yksilöiden mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Kriittisen yhteiskuntateorian diagnostinen ja emansipatorinen rooli siis kietoutuvat toisiinsa olennaisella tavalla, edellyttäen toinen toistensa toteutumista: ilman molempiin olennaisesti liittyvää avoimuuden ideaalia, ei tapahdu diagnostista intressiä, joka edellyttää avointa keskustelukulttuuria. Ilman avointa keskustelukulttuuria, joka pyrkii keskustelemaan yhteiskunnan häiriötiloista kehittäväällä ja itserefleksiivisellä otteella, ei mahdollistuisi myöskään emansipatorinen intressi. Itserefleksiivisyys puolestaan liittyy ihmisen ja yhteiskunnan sisäiseen kehitykseen, joka taas liittyy puolestaan kokemuksellisuuteen. Itsereflektio on nimenomaan sisäistä kokemusta, esimerkiksi ”moraalisen tutkan” kehittämistä yksilötasolla, joka liittyy olennaisesti emansipatoriseen intressiin ja tätä kautta diagnostiseen intressiin.

Habermasin esittämä ideaali puhetilanne kuvaa keskustelutilannetta, jossa keskusteluilmapiiri on vapaa hegemonisista diskursseista ja jossa on mahdollista kyseenalaistaa vakiintuneita tapoja puhua

ja käyttää käsitteitä. (Habermas, 1962). Benhabibin erottelu korostaa diagnostista ja emansipatorista roolia yhteiskuntateoriassa, jonka mukaan narratiivit ovat tärkeitä, koska ne vaikuttavat yhteiskunnan normeihin ja instituutioihin. Narratiivit ovat yksi tapa, jolla ihmiset jäsentävät ja käsittelevät tietoa. Bergsonin filosofia korostaa intuition roolia todellisuuden ymmärtämisessä, ja hän väittää, että narratiivit, jotka perustuvat loogiseen ajatteluun ja abstrakteihin käsitteisiin, eivät pysty kuvaamaan todellisen elämän luonnetta ja intuitio on tarpeen tämän täydellisemmän kuvan saamiseksi. Yhteiskunnan muutoksen kannalta on tärkeää analysoida narratiiveja ja niiden vaikutuksia ihmisten asemaan yhteiskunnassa. Tämän vuoksi narratiivit ovat relevantti aihepiiri Benhabibin teoksessa, jossa hän tarkastelee useiden ajattelijoiden teorioita emansipaatiosta ja yhteiskuntateoriasta (Benhabib, 1986).

5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmassa esitin, että Bergsonin filosofia on erityisen hyvin soveltuva myös kriittisen yhteiskuntateorian kaltaiseksi ajatusrakennelmaksi Seyla Benhabibin käyttämää erottelua -diagnostista ja emansipatorista - mukailleen. Tutkielmassa myös esitin, että ongelmien asetteluun problematiikkaan liittyvät myös juurisyyt; minkälaiset syyt aiheuttavat intuitiivisesti puhdasta ajattelua hyödyntäessämme ne pintatason yhteiskunnan oireet, joiden havaitsemme ilmenevän?

Tutkielmassa toin esille, että mahdollisimman tarkka ja refleктоiva ongelmienasettelu on avainasemassa parempiin ratkaisuihin, ja myös parempaan ja oikeudenmukaisempaan maailmaan. Deleuzen sanoja lainatakseni, *suurin työ on ongelman löytäminen; ratkaisu seuraa kyllä kuin itsestään*. (Deleuze, 1966, 15). Tutkielmassani motivoivana tekijänä olisi puolustaa ongelmien asetteluun merkitystä tärkeänä tieteellisenä strategiana, sekä esitin oman **sovittujen ongelmien käsitteen**, joiden tiedostaminen yhteiskunnallisessa todellisuudessa vapaasti ihmisoikeusnäkökulma keskiössä ongelmien laatua reflektoiden avaisi oven myös uudentalaiselle (kriittiselle) yhteiskuntatieteelle, jossa tiedettä ja yhteiskuntaa ei eroteta toisistaan. Tutkimuksessa saatiin selville, että Bergsonin emansipatorista ideaalia kannattava avoin yhteiskunta on luonteeltaan dynaaminen, joka syntyy ongelmien tiedostamisen ja paremman yhteiskunnan luomisen vuorovaikutuksessa synteessä. *Sovittujen ongelmien* käsite sopi myös erinomaisesti kuvaamaan sekä Bergsonin tarkoittamia pseudo-ideoiden esiin nostamia pseudo-ongelmia ja Deleuzen kuvaamia ”vääräi” tai ”huonosti muotoiltuja ongelmia”, joita kuvattiin luvussa 3.1.

5.1 Johtopäätökset Bergsonin filosofian merkityksestä kriittisessä yhteiskuntateoriassa

Yhteiskunnalliset kysymykset ja ongelmat eivät ole pelkästään teknisiä tai poliittisia, vaan ne liittyvät myös yksilöiden elämään ja hyvinvointiin. Bergsonin avoin yhteiskunta korostaa yksilöiden vapautta ja tasa-arvoa, mikä on yhteneväistä Benhabibin diagnostisen ideaalin kanssa. Molemmat korostavat yksilöiden kykyä kyseenalaistaa vallitsevia olosuhteita ja löytää uusia ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Tämä uusi näkökulma korostaa myös vuorovaikutuksen ja keskustelun tärkeyttä yhteiskunnallisessa muutoksessa. Bergsonin avoin yhteiskunta edistää keskustelua ja vuorovaikutusta yksilöiden välillä, mikä vastaa Benhabibin diagnostisen ideaalin painotusta. Kriittinen ajattelu ja avoimuus uusille ideoille ovat avainasemassa yhteiskunnallisen muutoksen saavuttamisessa. Havaittu

uusi tutkimusnäkökulma tarjoaa uuden tavan tarkastella Bergsonin avointa yhteiskuntaa ja sen emansipatorista ideaalia, joka korostaa yksilöiden kriittistä ajattelua, vuorovaikutusta ja yhteistyötä yhteiskunnallisessa muutoksessa. Tämä lähestymistapa yhdistää Bergsonin ajattelun Benhabibin diagnostiseen ideaaliin, joka korostaa yhteiskunnallista kriittisyyttä ja ajattelun avoimuutta.

Henri Bergsonin intuition roolia kriittisessä yhteiskuntateoriassa perustelin useilla argumenteilla. *Ensinnäkin* Bergsonin filosofiassa intuition käsite tarkoitti välitöntä tietämistä, joka ylittää älyllisen ajattelun rajoitukset. Tämä voi olla hyödyllistä yhteiskuntateorian näkökulmasta, koska se mahdollistaa uusien näkökulmien ja ideoiden kehittämisen perinteisten ajattelumallien ulkopuolelta. *Toiseksi* Bergsonin filosofia korosti kokemuksen merkitystä ja sitä, että yksilön tulee tutkia maailmaa omasta perspektiivistään. Tämä näkökulma puolestaan voi auttaa yhteiskuntateoreetikkoja ymmärtämään yksilöiden erilaisia kokemuksia yhteiskunnassa ja kuinka nämä kokemukset vaikuttavat yksilöiden toimintaan ja päätöksentekoon. *Kolmanneksi* Bergsonin filosofiaa voi soveltaa emansipaation käsitteeseen: Bergsonin mukaan ihmisten tulee vapauttaa itsensä älyllisistä rajoituksista ja saavuttaa henkinen vapaus. Tämä voi auttaa yhteiskuntateoreetikkoja ymmärtämään, kuinka yhteiskunnalliset rakenteet ja instituutiot voivat rajoittaa yksilöiden vapautta ja kuinka näitä rajoituksia voidaan purkaa.

Näiden argumenttien lisäksi Bergsonin filosofian tavoitteena oli ymmärtää todellisuutta sen itsensä vuoksi, ei pelkästään teoreettisen ajattelun vuoksi. Tämä voi auttaa yhteiskuntateoreetikkoja kehittämään diagnostisen lähestymistavan, joka perustuu todellisten yksilöiden kokemuksiin ja käytännön havaintoihin. Kysymykseen siitä, miten metafysiset annetut ongelmat, staattinen älyn suuntautuminen maailmaan ja toisaalta tarkasti intuition avulla analysoidut ongelmat, intuitiivinen suuntautuminen maailmaan ja avoin yhteiskunta korreloivat tai keskustelevat keskenään, vastasin vastata seuraavalla tavalla: Bergsonin filosofia perustuu hänen metafysiseseen näkemykseensä elämästä ja ajasta. Hän kritisoi positivistista ja mekanistista käsitystä maailmasta, joka näkee maailman staattisena ja jaettavissa olevana osiin. Bergsonin mukaan tarkka analyysi ei kuitenkaan riittänyt ymmärtämään todellisuutta, vaan tarvitaan myös intuitiivista suuntautumista maailmaan. Tämän avulla voi saavuttaa kokonaisvaltaisemman näkemyksen todellisuudesta, joka on dynaaminen ja jatkuvassa muutoksessa.

Deleuze käytti tutkielmassa esitetyn mukaisesti Bergsonin filosofiaa yhteiskuntakriittisesti, korostaen erityisesti intuition merkitystä yhteiskunnan ongelmien analysoinnissa. Deleuze painotti, että

yhteiskunnan ongelmat eivät ole annettuja ja valmiiksi määriteltyjä, vaan niitä pitää tarkastella uusista näkökulmista, joita intuition avulla voidaan saavuttaa. Deleuze pyrki purkamaan hegemonisia diskursseja ja antamaan äänen marginaalisille ryhmille, jotta avoin yhteiskunta voisi toteutua.

Diagnostisessa intressissä tarkastelin yhteiskunnan ongelmia, kun taas emansipatorisessa intressissä pyrin purkamaan ongelmia ja luomaan uusia ratkaisuja. Benhabibin yhteiskuntakriittistä perinnettä hyödyntäen esitin, että Bergsonin filosofia tarjoaa mahdollisuuden tarkastella yhteiskunnan ongelmia uusista näkökulmista, joita intuition avulla voidaan saavuttaa, ja mahdollistaa samalla hegemonisten diskurssien purkamisen ja avoimen yhteiskunnan ideaalin edistämisen. Näin ollen Bergsonin filosofia, Deleuzen yhteiskuntakriittinen tulkinta ja Benhabibin erottelu liittyivät toisiinsa siinä, että ne kaikki korostavat dynaamisen näkemyksen merkitystä yhteiskunnallisten ongelmien analysoinnissa ja purkamisessa. Bergsonin metafysiikka tarjoaa filosofisen perustan tälle ajattelulle, Deleuze puolestaan soveltaa tätä yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja Benhabib erittelee tarkemmin filosofian yhteiskuntateoreettisia ja -kriittisiä ulottuvuuksia. Alussa esittämäni tutkimuskysymykseen siitä, -miten Bergson soveltuu kriittisen yhteiskuntateorian perinteeseen, sain vastaukseksi, että se soveltuu siihen hyvin.

Bergsonin ajattelussa näkyi erinomaisen hyvin myös Benhabibinkin kuvaama emansipoiva, eli vapauttava intressi. Sitä kuvattiin erityisesti Bergsonin teoksissa *Time and Free Will*, sekä *Creative Evolution*. Koska ranskalainen Michel Foucault on edelleen varsin vaikutusvaltainen yhteiskuntateoreetikko, erityisesti sen kriittisessä siivessä, oli mielenkiintoista havaita hänen ajattelunsa yhtymäkohdat Bergsonin ajattelussa. Voidaankin tiivistäen sanoa, että Bergsonin metafysiikassa ja pseudo-ongelmissa korostuu olennainen erottelu ajatuksen ja todellisuuden välisestä eroavaisuudesta tai ainakin niiden pyrkimyksestä, jossa ajattelu usein jämähtää kiinni näennäisiin ongelmiin. Tämä korostaa tarvetta kaivautua syvemmälle ongelmien juurille ja nähdä niiden taustalla oleva todellinen elämä.

Foucault'n käsityksissä korostui puolestaan esitetyn mukaisesti diskurssianalyysi, joka tarkastelee käsitteitä ja niiden välisiä suhteita, jotka määrittelevät yhteiskunnan ja yksilöiden käsityksiä ja käyttäytymistä. Arkeologisessa diskurssianalyysissään hän tarkasteli, kuinka nämä käsitteet ja suhteet muodostuvat yhteiskunnassa, ja miten ne muuttuvat ajan myötä. Tämä sopii hyvin yhteen Bergsonin kanssa, jonka mukaan ongelmat ovat usein juurtuneet yhteiskunnan valtakursseihin, ja meidän

tulisi tarkastella niitä syvemmältä tasolta ja muuttaa niitä, päästäksemme kohti parempaa yhteiskuntaa.

Benhabibin erottelemat yhteiskuntateorioiden kahdesta eri roolista *diagnostinen tehtävä* oli hypoteesini mukaan haastavin, sillä ongelman nimeäminen todella valtakursseista vapaana toimijana on tärkein – ja samalla vaikein – tehtävä. Toinen näistä kriittisen teorian tehtävistä oli ns. *utopistinen ulottuvuus*, joka pyrkii vapauttamaan meidät emansipaation avulla valtarakennelmien 'ikeestä', jotta kehittyisimme kohti parempaa ja inhimillisempää yhteiskuntaa. Tämän tutkimuksen kannalta, molempien edellä mainitun jonkinlainen synteesi tuli kyseeseen, sillä pelkkä ongelmien erittely ei sinänsä riitä, vaikka se onkin erittäin tarpeellinen lähtökohta. Tutkielmassa saatiin tyydyttäviä vastuksia niiden edelleen kehittämiseksi. Yhteiskuntateoreettisesti relevantti johtopäätös oli se, että intuitiota voidaan käyttää hyödyntämään valheellisista valtakursseista vapautumiseen siten, että huomaamme esimerkiksi loogisuuden puutteen siinä, mitä meille kerrotaan. Intuitio voi parhaimmillaan näin ollen tarjota meille kyvyn huomata epäloogisuudet ja epäjohtonmukaisuudet valtakursseissa ja auttaa meitä tunnistamaan valheellisia tai harhaanjohtavia narratiiveja.

5.2 Tulevaisuuden tutkimusmahdollisuudet Bergsonin filosofian pohjalta

Olen alun pitäen lähtenyt tähän graduprojektiin uteliaasti tutkimaan niitä yhtymäkohtia, joita Henri Bergsonin filosofiasta löytyy kriittiseen yhteiskuntateoriaan. Hakeuduin alun pitäen Bergsonin pariin siitä syystä, että koin jonkinlaista samankaltaisuutta hänen ajattelussaan omaani verrattuna. Tutkimusasetelma muotoutui niiden havaintojen avulla, joissa mekanistinen suhtautuminen ontologisesti ja episteemisesti ei tuota tarpeeksi tyydyttävää tietoa tieteelliseen keskusteluun ja yhteiskunnallisten epäkohtien tarkasteluun. Olenkin tässä tutkimuksessa pyrkinyt tuomaan staattiseen asioiden tilaan dynaamista ja prosessuaalista näkemystä, jossa elämän evolutiivinen sisäinen prosessi on itse asiassa avain ihmisen vapautumiseen häntä rajoittavista valmiista ongelmista ja niiden ratkaisumalleista. Yhtymäkohtia löydettiin Benhabibin erottelun avulla hyvinkin paljon, sillä yhteiskuntateorioiden tehtävistä ongelmien diagnosoiminen yhteiskunnallisessa kontekstissa sopii erinomaisesti yhteen Bergsonin ajatuksessa todellisen maailman tuntemisena 'elämään ja sen virtaan astumisena' ja näin saaden eksaktia ja mahdollisimman todellista tietoa maailmasta. Todellinen tieto maailmasta saatiin Bergsonin mukaan kokemukseen itseensä astumalla, jossa intuitio kuvasti ensimmäistä ja tärkeintä askelta.

Bergsonin ajatukset olisi arvokasta nostaa yhä uudestaan filosofiseen keskusteluun, koska niiden arvo on tärkeä myös tieteelliselle ja uudelle tutkimukselle. Intuitiivisen tiedon mahdollisuuden unohtamalla, on kuin käyttäisimme vain ajattelumme kahta ylintä kerrosta; onhan arvioitu, että 90 % koko ajattelukapasiteetistamme jää käyttämättä älyn varassa toimivassa ajattelutavassa ja älykkyydestä riippuvan tiedon saannissa.

LÄHDELUETTELO

Ahlman, Erik. Teoria ja todellisuus: filosofisia esseitä ynnä aforismeja. Porvoo: WSOY, 1925. Print.

Allen, Barry. "The Use of Useless Knowledge: Bergson against the Pragmatists." *Canadian Journal of Philosophy* 43, no. 1 (2013): 37–59. <http://www.jstor.org/stable/26452167>.

Adorno, T. & Horkheimer, M. 1991. Valistuksen dialektiikka. Teoksessa T. Adorno, M. Horkheimer & H. Marcuse: *Järjen kritiikki*. Tampere: Vastapaino.

Alexy, R. 1990. On the problem of justification of normative statement. Teoksessa S. Benhabib ja F. Dallmayr (toim.) *The communicative ethics controversy*. 2. painos. Cambridge (Mass.) MIT Press, 151–182

Arendt, Hannah. *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*. Repr. Harmondsworth: Penguin, 1987. Print.

Atkinson, Paul. "Henri Bergson." *Deleuze's Philosophical Lineage*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012. 237–260. Print.

Baggini, Julian, and Jeremy Stangroom. *Great Thinkers A-Z*. Ed. Julian Baggini and Jeremy Stangroom. New York, New York: Continuum, 2004

Badiou, Alain. *Being and Event*. London: Continuum, 2005. Print.

Benhabib, Seyla (1986): *Critique, norm, and utopia: A study of the foundations of critical theory*. Columbia University Press, New York.

Benhabib, Seyla (2011): *Dignity in adversity: human rights in troubled times*. Polity Press, Cambridge.

Benhabib, Seyla. *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*. Princeton University Press, 2002. <https://doi.org/10.2307/j.ctv346pnd>.

Bergson, Henri. 1912/1949. *An Introduction to Metaphysics*. New York: Liberal Arts Press.

Bergson, Henri. "The Creative Mind." *The Philosophical review* 55 (1946): 714–. Print.

- Bergson, Henri (2001 [1907]). *Creative Evolution*. London: Electric Book
- Bergson, Henri et al. 2014. *Key Writings*. London; Bloomsbury Academic, 2014. Print.
- Bergson, Henri. 1988. *Matter and Memory*. New York: Zone
- Bergson, Henri (1932/ 2019). *Two Sources of Morality and Religion*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bianco, Giuseppe: "Experience vs. Concept? The role of Bergson in Twentieth-Century French Philosophy" *The European Legacy*, Vol. 16, No. 7, pp. 855–872, 2011
- Bowden, Sean, 2018. "An anti-positivist conception of problems: Deleuze, Bergson and the french epistemological tradition"
- Curle, Clint, 2010. "International Human Rights and the Intuition of Justice: Bergson v. Kant"
- Carbone, Mauro, and Marta Nijhuis. *Philosophy-Screens : from Cinema to the Digital Revolution*. Trans. Marta Nijhuis. Albany, New York: State University of New York Press, 2019. Print.
- Dolson, G. N. "The Philosophy of Henri Bergson, II." *The Philosophical Review* 20, no. 1 (1911): 46–58. <https://doi.org/10.2307/2177273>.
- Gutting, Gary. 2001. *French Philosophy in the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Linstead, Stephen & O Maoilearca, John. (2003). Time, Creativity and Culture: Introducing Bergson. *Culture and Organization*. 9. 3-13. 10.1080/14759550302799.
- Deleuze, Gilles (2013). *Human Rights as a Way of Life on Bergson's Political Philosophy*. Stanford, Calif: Stanford University Press
- Deleuze, Gilles (2013). *Human Rights as a Way of Life on Bergson's Political Philosophy*. Stanford, Calif: Stanford University Press
- Deleuze, Gilles. *Bergsonism*. 1966/1988. New York: Zone
- Espejo, Paulina Ochoa. 2019. "Creative Freedom: Henri Bergson and Democratic Theory"

- Foucault, Michel., Mika. Määttänen, and Markku. Koivusalo. 2010. *Sanat ja asiat: eräs ihmistieteiden arkeologia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, Michel., and Tapani. Kilpeläinen. *Tiedon arkeologia*. Tampere: Vastapaino, 2005. Print.
- Foucault, Michel. "Life: Experience and Science." *Voprosy filosofii* 47.5 (1993): 43–53. Print.
- Fromm, Erich. 1985. *Beyond the Chains of Illusion: My Encounter with Marx and Freud*. New York: Simon & Schuster
- Fromm, Erich. 2002. *The Fear of Freedom*. Repr. 2002. London: Routledge.
- Fromm, Erich. 1955. *The Sane Society*. 2. impr. London: Routledge & Kegan Paul
- Gardner, Howard. *The Mind's New Science: a History of the Cognitive Revolution*. New York: Basic Books, 1985. Print.
- Gutting, Gary. *French Philosophy in the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. Web.
- de, Palma, Vittorio. *Studia Phaenomenologica XI (2011) : Concepts of Tradition in Phenomenology*, edited by Cristian Ciocan, and Christian Ferencz-Flatz, Romanian Society for Phenomenology, 2010.
- Gibson, R. 1985. *Critical times for action research*. *Cambridge Journal of Education* 15 (1), 59–64.
- Gustavsen, B. 1992. *Dialogue and development: theory of communication, actionresearch and the restructuring of working life*. Stockholm: The Swedish Centre for Working Life.
- Habermas, J. 1971. *Knowledge and human interests*. Boston: Beacon.
- Habermas, J. 1974. *Theory and Practice*. Great Britain: Heinemann.
- Habermas, J. 1975. *Moral development and ego identity*. *Telos* (24), 41–55.
- Habermas, J. 1976. *Tieto ja intressi*. Teoksessa Tuomela, R. ja Patoluoto, I (toim.) *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet*. Hämeenlinna: Gaudeamus, 118–140.

- Habermas, J. 1984. *The theory of communicative action*. Volume 1. Reason and therationalization of society. London: Heinemann
- Horkheimer, M. 1991. ”Traditionaalinen ja kriittinen teoria”, teoksessa T. Adorno, M.Horkheimer & H. Marcuse: *Järjen kritiikki*. Tampere: Vastapaino.
- Hartshorne, Charles. “The Creative Mind. Henri Bergson, Mabelle L. Andison.” *The Journal of religion* 27.1 (1947): 64–65. Web.
- Husa, Sari (1995): ”Foucault’lainen metodi”. *Filosofinen aikakauslehti* [verkkolehti]. Nro 3. [viitattu 17.11.2022]. Saatavissa: http://www.netn.fi/395/netn_395_husa.html
- Heikkinen, H., Huttunen, R. & Moilanen, P. (toim.) *Siinä tutkija missä tekijä: ”Kriittinen teoria ja toimintatutkimus”*. Jyväskylä 1999, s. 155–186.
- Judith Wambacq. “Merleau-Ponty and Deleuze, readers of Bergson.” 2018. *Thinking Between Deleuze and Merleau-Ponty*. 1st ed. Vol. 51. Ohio University Press.
- Keith Ansell Pearson, and Keith Ansell-Pearson. 2012. *Germinal Life: The Difference and Repetition of Deleuze*. Taylor and Francis, 2012.
- Koivusalo, Markku. 2012. *Kokemuksen politiikka: Michel Foucault’n ajattelujärjestelmä*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Korkman, Petter, and Mikko Yrjönsuuri. 1998. *Filosofian historian kehityslinjoja*. Helsinki: Gaudeamus,
- Kul-Want, Christopher. *Philosophers on Film from Bergson to Badiou: A Critical Reader*. New York: Columbia University Press, 2019.
- Lefebvre, Alexandre, 2008. *The image of Law: Deleuze, Bergson, Spinoza..* Duke University Press.
- Lefebvre, Alexandre, and Nils F Schott (2019) *Interpreting Bergson: Critical Essays*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lefebvre, Alexandre, and Melanie White. (2012) 2012. *Bergson, Politics, and Religion*. Duke University Press.

- Lempert, W. 1971. "Bildungsforschung und Emanzipation". Teoksessa W. Lempert (toim.) *Leistungsprinzip und Emanzipation*. Frankfurt: Suhrkamp, 479–498.
- Lipsanen, Katariina. "Bergson ja intuitio filosofian metodina." *Tiede & Edistys*, 2021. doi:10.51809/te.112632
- Lundy, Craig. "Bergson's Method of Problematisation and the Pursuit of Metaphysical Precision." *Angelaki* 23, no. 3 (2018): 31–44.
- Mezirow et al. (toim.) 1995. *Uudistava oppiminen. Kriittinen reflektioaikuiskoulutuksessa*. Suom. L. Lehto. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Oppimateriaaleja 23
- Michael D. Jackson. 2015. "Life and concept." *Living and Dying in the Contemporary World*. 1st ed. University of California Press.
- Moisio, Olli-Pekka. 1999. *Kritiikin lupaus: näkökulmia Frankfurtin koulun kriittiseen teoriaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mullarkey, jc. "Duplicity in the flesh - Bergson and current philosophy of the body." *Philosophy today (Celina)* 38.4 (1994): 339–355.
- Mullarkey, J. "Forget the Virtual: Bergson, Actualism, and the Refraction of Reality." *Continental philosophy review* 37.4 (2004): 469–493. Web.
- Mäkinen, Jukka., and Heikki. Saxén. *John Rawlsin filosofia: oikeudenmukaisuus moniarvoisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 2012. Print.
- Nobel Kirjailijat: Maailmankirjallisuuden Mestarit. 2.* [Hki]: Otava: Valitut palat, 1977.
- Olkowski, Dorothea E. 2021. *Deleuze, Bergson, Merleau-Ponty: the Logic and Pragmatics of Creation, Affective Life, and Perception*. Bloomington: Indiana University Press.

Olkowski, Dorothea E. 2021. "Duration, Motion, and Temporalization: Deleuze, Bergson, Merleau-Ponty." Deleuze, Bergson, Merleau-Ponty. United States: Indiana University Press.

Paastela, Jukka. 1995. *Valhe ja politiikka: Tutkimus hyveestä ja paheesta yhteiskunnallisessa kanssakäymisessä*. Helsinki: Gaudeamus.

Popper, Karl R. 1945/1974. *Avoin yhteiskunta ja sen viholliset*. Helsingissä, Otava.

Querlac, Suzanne: "Bergson, the Void and the Politics of Life"

Raami, Asta; Väitöskirja, *Intuition unleashed*. (2018)

Sheldrake, R. (2012) *The Science Delusion: Freeing the Spirit of Enquiry*. Coronet.

Siljander, P. 1988. *Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuuntauukset*. Oulun yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 55.

Sinclair, Mark. *Bergson*. Taylor and Francis, 2019. Web.

Tart, C. T. (2009) *The End of Materialism: How Evidence of the Paranormal Is Bringing Science and Spirit Together*. New Harbinger Publications.

Wambacq, Judith. "Maurice Merleau-Ponty and Gilles Deleuze as Interpreters of Henri Bergson." *Transcendentalism Overturned*. Dordrecht: Springer Netherlands, 2011. 269–284.

Wilson, Colin, 1971: *Ovi tuntemattomaan*.